

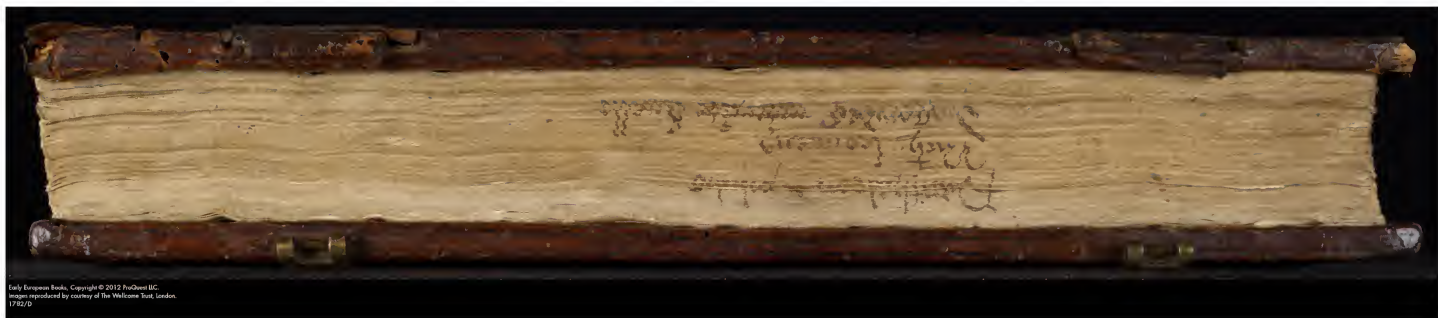
Early European Books. Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by permission of The Wellcome Trust, London.
1782/D

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Wellcome Trust, London.
1762/D

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Image reproduced by courtesy of the Wellcome Trust, London.
1782/0

Pillulariuz omnibus medicis q̄z necessariuz
 clarissimi doc. magistri Panthaleonis.
 Summa lacticiniorū completa omnibus ido
 nea eiusdem doctoris.
 Cautele medicorum non inutiles clarissimi
 docto. magistri Gabrielis zerbi veronēsis.

Cum Privilegio.

quod si non est in re
sed in intellectu
et non est in re
sed in intellectu
et non est in re
sed in intellectu

et non est in re

Billarium Panthaleonis.

2

Panthaleonis p̄clari medici Billarium feliciter incipit.

Um inspi

cerem fragilitatem humane nature: quod tum propter superiores impressiones tum propter contrarietates corporis hominis componitur ut sunt humores et elementa: tum propter varietates rerum non naturalium eidem corpori inevitabiliter occurrentium et intus et extra ultra causas preter naturam passibilis redditur. Ita ut a minimis etiam causis alterantibus fatigetur et plerumque a proprio temperamento remouetur ut omnis tenet schola medicorum. Ideo opusculum facere institui in actu practico iudicio meo utilissimum. Quod licet ad conservandam sanitatem et preseruandum ne corpora in egritudine prolabantur principaliter valeat non parum tamen proderit etiam ad ipsas egritudines extirpandas maxime cronicas: quarum plures cum dei auxilio: qui solus sanat languores omnes: et sine quo bonus nulum fieri potest: notabiliter minorantur: immo et plures perfecte sanantur. Ceterum in primis elementam diuinam exprobo: Inuocando etiam diuum Panthaleonem martyrem et clarissimum medicum intercessores ut ingenium meum illuminare dignetur ad scribendum que ad sanitatem humani generis conueniunt. dehinc dirigere posteros qui huic adhibebunt doctrinam ut eorum opera ad fines intentos felici prosperitate deducatur. Ceterum quoniam hic tractatus ad plurimas se extendit egritudines: et cum paucis scriptis omnibus egritudinibus satis fieri non possit (scienti scilicet dico). Ideo breuitati inherendo aliqua pretermittam generalia que in hac materia nedum utilia sunt verum necessaria.

Ceterum quia paucissima corpora temperata reperiuntur: alia vero a temperamento lapsa plurima quorum aliqua magis temperamento proxima: aliqua vero magis distantia aut per simplices complexiones aut compositas: tam totius corporis quam particularium membrorum omittendo etiam compositiones que non parum faciunt in sanitate conservanda et amissa recuperandas que quidem corpora ita a temperamento lapsa etiam naturaliter: licet per debitam administrationem rerum non naturalium: etiam conservari possint si sana sint et in sua naturali dispositione talia remanere per omnes suas etates. Tamen quia difficile est attingere medium: teste philosopho ethicorum primo. Si quis bene considerat non bene regi corpus potest quin peccatum accadat in quanto vel in quali et sic ne superfluitates aliquę generentur: dico etiam ultra eas quas a quolibet digestionem quantumcumque naturaliter refecti oportet: que quidem superfluitates et ita diutius paulatim congeste tandem virtutem aggrauabunt et aliquam causabunt egritudinem secundum humorum naturam et membrorum susceptionum dispositionem. Hinc enunt quod aliqui passiones artericas: alij dolores renales: intestinales: stomachi: epatici: splenis: vesicę: pectoris: gurguris: lingue et aliarum partium capitis: febres: oppilationes: et huiusmodi patiuntur.

Primo quod loqui intendo cum viris doctis: qui primo complexiones hominum annotabunt: regiones: etates: tempora anni: formas: artes: virtutes: consuetudines: repletiones: et synthomata de quibus princeps noster quarta primi capituli tertio amplissime tractat: et sine quibus non bene posset medicus operari. Secundo premitto quod plures sunt egritudines pendentes a multa et grossa materia que etiam aliquando est in locis remotis: ad quam euacuandam fortiores medicine aut pillule requirerentur quam iste quas infra describere intendo. Et sic ubi isti casus reperiuntur laudat procedatur cum digerentibus et euacuantibus fortioribus: iuxta canones locis proprijs perquirendis. Et si quid postea de materia remanserit: poterit cum infra scripta doctrina et ordinandis pillulis euacuari.

Unum tamen commemoro quod guta cauat lapi dem et consequenter quod fiat etiam in multa materia has paulatim euacuationes conuenire: maxime dum coniungitur aliquis virtutis debilitas: et eo maxime cum princeps noster in locis quod plurimis

doceat materias grossas paulatim digerere et paulatim euacuare. Nec curo de multis allegatiõibus in hoc opusculo.

Præmitto Tertio quod licet in corpore temperato et debite recto pance valde generentur superfluitates ad quas euacuandas non requirerentur medicine cum solum exercitium debite administratur sufficeret. Iuxta principis sententiam: tertia primi capituli de exercitio dum dicit.

Exercitium est motus et cetera. et subdit. ad quem conuersus secundum sue equalitatis modum et boza sua nullo indiget medicaminum que in materialibus egritudinibus sunt necessaria.

Ceterum quia paucissima corpora temperata reperiuntur: alia vero a temperamento lapsa plurima quorum aliqua magis temperamento proxima: aliqua vero magis distantia aut per simplices complexiones aut compositas: tam totius corporis quam particularium membrorum omittendo etiam compositiones que non parum faciunt in sanitate conservanda et amissa recuperandas que quidem corpora ita a temperamento lapsa etiam naturaliter: licet per debitam administrationem rerum non naturalium: etiam conservari possint si sana sint et in sua naturali dispositione talia remanere per omnes suas etates. Tamen quia difficile est attingere medium: teste philosopho ethicorum primo. Si quis bene considerat non bene regi corpus potest quin peccatum accadat in quanto vel in quali et sic ne superfluitates aliquę generentur: dico etiam ultra eas quas a quolibet digestionem quantumcumque naturaliter refecti oportet: que quidem superfluitates et ita diutius paulatim congeste tandem virtutem aggrauabunt et aliquam causabunt egritudinem secundum humorum naturam et membrorum susceptionum dispositionem. Hinc enunt quod aliqui passiones artericas: alij dolores renales: intestinales: stomachi: epatici: splenis: vesicę: pectoris: gurguris: lingue et aliarum partium capitis: febres: oppilationes: et huiusmodi patiuntur.

Præmitto Quarto quod pro preseruacione ab huiusmodi dispositionibus et remotione harum superfluitatum: tam antiqui practici quam moderni ordinant vniuersales purgationes semel aut bis in anno quas ad veritatem non reprobo cum multis quodammodo necessariis videam: verum dico etiam aliquibus non prodesse: dico si fiant cum medicinis laboriosis aut scamoniatibus ut faciunt communiter practitantes. Nam cum plurimi reperiuntur hodiernis temporibus habentes complexiones et stomachos debiles quibus certum est medicinas scamoneatas: aut alias fortes ipsi esse nocivas. certum est si talibus dentur huiusmodi medicinę: licet sequatur inuamentum ex parte euacuationis: insurgit tamen nocuumtum ex parte debilitationis: quod forte erit prestantius inuamento. sic debilitato stomacho cum alijs virtutibus naturalibus sequitur noua reaggregatio superfluitatum: unde infra paulum tempus erit reaggregata tanta materia quod necesse erit aliam facere euacuationem ad quam etiam ulterius et maior sequetur debilitatio: et sic noue materie accumulatio. dico etiam procedente medico cum confortantibus quantum fieri poterit saltem in pluribus ita continget: et sic tandem virtus perducetur ad non gradum.

2

Pillularium

Cum sermões elici pñt ex textu principis tertia pñi mi doctri. scda caplo. j. Et ad veritatem hec fuit causa que fantasia meā excitavit ad consulendum et ordinandum pillulas in quibus nulla est venenositas: imo cōfortatio omniū virtutū que cōfortatio euacuāt omni die aliquas superfluitates itayt nō possit fieri in corpore tāta materierū accumulatio que possit aut so uere aliquā preexistētē egritudinē aut aliquā de no/ no inducere que nō facili ter et cito sanetur.

CEt hanc credo fuisse mentem. d. d. d. d. in suo d ap propriatis capitulo de aloē. dum dicit.

CEt qui assiduam acceptionē ei⁹ diebus pñiuis nō videt i corpore suo nec in insitīs sensuum suozū egritudinez que nō sit habilis sanari: et pñeruat a putrefactiōe ita etiā cadauera etc.

CEt nota qd ista auctoritas non parum facit pro opi nione mea videlicet qd omni die possit pillula exhiberi vt latius infra deducetur.

CItem quia plures vñi sunt contradicere ne pillu/ le tales exhibeantur vt fuerūt in curia gl'iosissimi do. ducis Britannie aliqui medici maxime. d. magister Dluuierus qui alias legerat in monte Pessulano vir sane doctissim⁹. Ideo volo hanc primo absoluere que stionem. Ntrum scilicet dari possit vna pillula elefan gina: gratia exempli aut consimilis etiam in qua sit granum vnum vel duoreubarbari aut agarici troisca ti vel similitum ante cenam et continuando omni die.

CEt vt questio melius dilucidet arguo primo ad pñes. **C**Et primo ad partem negatiuā sic quia. Ex tali cō mixtione medicina attrahitur simul cum cibo ad ve/ nas et sic poterit sanguinē inficere aliqua mala qñtate

CSecundo. In tali cōmixtione impeditur cibi dige stio et operatio medicine cum natura non bene possit vtriqz vacare: et sine natura: nec cibi digestio: nec me/ dicine operatio fieri potest.

CTertio. Id non est sciendum quod est causa descen sus cibi a stomacho ante ipsius digestionem: sed exhi bitio pillule ante cibum est multotiens causa huius/ modi descensus: ergo non est exhibenda: consequen/ tia nota cum maior: et minor: dicunt multi se vi/ disse ad experientiam qd post talem exhibitionem au/ te cenam de mane videbant vnam partem egestionis aut chilosaz aut cibales: sicut etiā egomet aliqui vidi.

CQuarto arguitur sic. Tales pillule notabiliter ten/ dunt ad calidum. sed multa sunt corpora quozum cō/ plexio excessiue calida aut habentia stomachus calidū aut epar aut cor aut renes: et sic etiam in febrientibus et alijs preternaturaliter ad calidū discraxiatis in qui/ bus iste pillule nullo modo conuenire videntur: quia discraxia calida augetur.

CQuinto. In regiōibus calidis tempore calido eta/ te calida maxime si regimine calido vñantur etiam nō conuenire videntur.

CSexto. De natura aloes est aperire venas sz mul/ ta sunt corpora in quibus est periculum de apertione vt sunt mulieres apte incurrere superfluum fluxum menstruum: et homines superfluum fluxum emozoy darum: in quibus casibus aloes maxime cū illis spe/ ciebus elefantinis posset: imo de facto superflue pro uocaret quare saltem in istis casib⁹ minime cōueniret.

CSeptimo arguo auctoritate principis quarta pñi mi capitulo quinto. vbi prohibet medicinā cōmisse

ri cum cibo dum dicit.

COportet ergo ne medicie potator comedat vel bibat donec medicina su am perficiat operationem.

CEt sic non erit cōmiscenda cum cibo.

COctauo arguo auctoritate d. d. d. in capitulo de aloē dum dicit.

CEst de tarde solutionē facientibus quare oportet vt sumēs ipsū cibari differat.

CEt sic cum cibo misceri non debet.

CNono arguo auctoritate principis et d. d. d. in capitulo de aloē: vbi pñibet ipsum exhiberi tē/ pore frigido quare videt saltz nō omni tpe cōuenire.

CDecimo arguo qd non omni die ex textu principis quarta pñi mi capitulo quinto: dum dicit.

CAmplius nature nō est faciēda cō/ suetudo bibēdi medicinā cū qua fit ne cesse mollicicare ventrē: qz fieret con suetudinaria: et hoc habēs ad impedi/ mentum mali finis pzooueniet.

CEt sic non omni die est exhibenda.

CUndecimo arguo etia auctoritate principis tertia pñi mi doctrina secunda capitulo primo dum doceno necessitatem euacuationis nisi fiat exercitium dicit.

CNobis necesse est ergo eas pcul/ dubio euacuare. earū autē euacuatio fm plurimū nō cōpletur nisi cū medi/ cinis fiat venenosus que pculdubio na turam debilitat: que etiā si venenose non essent non posset esse quin eas bi/ bere nature laboriosum esset.

CEcce quomodo medicis etiā non venenose labo/ rem prestant: et sic nō omni die conueniunt.

CIti et cōsimiles auctoritates et rōnes induxerunt et pñesaliter inducunt plures medicos ad non affen tiendum rationi istarum pillularū ante cibum: et mul/ tominus omni in die.

CAd partē tñ appositā est primo experiētia rerū ma/ gistra. Max tortens et tā longo tpe exhibui dictas pil lulas in Italia et pñibus vltimōtanis: vt in sabaudia burgūdia: alamaia: flandria: britania: et francia in qui bus omnibus puñcijs practicādo exhibui nec repe/ ri de centū vñi cui fecerint nocumētū: et sunt hodie/ nis tēporibus mille homines saluo pluri qui ipsas pil lulas dietim fere vtunt reperiētes notabile muamen tum. Nec credat aliquis eandem esse receptam. nam vt apparebit notabiliter variantur.

CProbo etia ratione sic. id exhiberi pñt qd aliquid de superfluo euacuat sine aliquo nocumēto: imo cum cōfortatione omniū membroz. sed talis est vel esse po test hec pillula: ergo etc. consequentia nota cum maio/ rez: minor: pñ ex pñsupposito et clara etiā apparebit in responsione argumentozum.

CNunc arguo auctoritatibus. Et primo Nicolai qui in suo antidotario componit pillulas ante cibum et post cibum in quibus aloes etiam non lotus ingre/ ditur: et reubarbarum in sana bona quantitate: si er/ go ille

go ille concedi possunt ergo et pillula elefangina et ante et post cibum.

Item princeps noster prima tertij illo elegantissimo capitulo. Cum materiaz. describens pillulas astringeret docet ipsas exhibere eunti dormitum licet alii qui glosent sine cena. vñs tamen communis practicum exhibet post cenam etiam cibo existente in stomacho. Et quod post cenam possit exhiberi pillule: patet auctoritate Joannis damasceni in afforismis suis dum dicit sic.

Cuz quis vult purgare caput aut cerebrum aut instrumenta sensuum pillulis maioribus idest grossioribus et post cenam eunti dormitum datis faciendum est.

Et similis fere sententia habetur a Rasi sexta particula suo: um afforismo: dum dicit.

Medicinas accipere que caput purgant post cenam cum dormiendi est tempus magis est conueniens.

Item alius in antidotario describens pillulas lutiis maiores dicit quod prescribitur super ipsis etiam si ne abstinentia: nec potest melius intelligi quod de cibo: ergo et ante et post exhiberi possunt. et certum est ipsas esse fortiores quam sint pillule elefangine: ut patet inspicienti descriptionem.

Item inde alius in capitulo de aloes dicit.

Et qui assiduam acceptionem eius diebus continuis non videt in corpore suo nec in instrumentis sensuum suorum egritudinem que non sit habilis sanari: et sic patet quod possumus uti omni die: et per consequens a fortiori pillulis elefanginis.

Arguo nunc quod possint commisceri cum cibo: auctoritate principis secundo canonum in capitulo de aloes dum dicit.

Et quando assumuntur de eo mane et sero pillule permixte cum rectificatis tibus ipsum soluant ventrem et non corrumpunt cibum.

Mescio si possent clarius loqui maxime cum species elefangine sint et rectificatis ipsum aloes si rectificatione indiget: ut vult alius in caplo proprio. Item princeps in quinto canonis tractatu nono describens pillulas fetidas alchindi. docet ipsas exhiberi in principio noctis cum aqua tepida: et dicit.

Et sit super eas pulvis conditus.

Ecce quomodo ante cibum et in ipsis ingreditur turbitur quare et. Item ibidem per mediam columnam describens alias pillulas dicit: dantur cum vino ante cibum: et precipit quod cibetur hora sua.

Item infra per unam columnam describens pillulas sili vberet dicit.

Et bibitur omni die ac nocte hyeme et estate. Et tamen ingreditur aloes turbitur et salgema.

Item cetera moderni omnes practicautes exhibent

3. j. vel circa cassie ante cibum licet dicat aliqui quod cassia potest conuerti in nutrimentum non sic autem pillula. hoc non obest quia medici ipsam exhibentes non querunt quod conuertatur in nutrimentum: sed quod euacuet aut leniendo aut etiam proprietate. Sed vide qualis est proportio unius vnde cassie ad unam pillulam ex quibus sunt. vij. d. vna dragma communiter. dico de istis pillulis que exhibentur ante cenam. vnde cum valde magis apta sit cassia ad deponendum cibum indigestum lubricando quam possit pillula relinquere quod valde tutius pillula exhiberi possit quam cassia. Item argumentum licet persuasum sit fecit tamen aliquando mutare sententiam aliquorum medicorum: qui nullo pacto assentire volebant: ut etiam vna sola pillula daretur ante cenam.

Cetera moderni practicautes de quorum numero fuit et forte primus Bartholomeus de montagnana in consilijs suis elegantissimis non in vno solo: sed in pluribus commendat unius pillule exhibitionem ante cenam maxime contra stipticitatem ventris et in multis alijs casibus. et clarus est quod ipse etiam fortiores concedit quam sint pillule elefangine: imo in aliquibus apponit dragmum quod tamen ad veritatem facere non audeo. Auctoritas tamen tanti viri cogit ad assentendum quod nocere non possit maxime quando in valde modica quantitate ponere. quicquid tamen sit sufficit quod pillula elefangina non commixta alicui medicie veneno se exhiberi potest et ante et post cenam.

Plures alie rationes et auctoritates adduci possent pro hac parte quas gratia breuitatis omitto et sic videtur questio dubia.

Respondendo igitur ad questionem credo partem affirmatiuam questionis esse veram presupposito his que superius dicta sunt: et his que dicuntur in response argumentorum partis negatiue: quibus solutis manifeste apparebit quanta vilitas sequi possit ex usu istarum pillularum et sine nocumeto et si per aliquod erit multominus erit inuamento.

Ad primum igitur dum dicebatur quod ex tali commixtione medicina attrahitur simul cum cibo ad venas et sic poterit inficere sanguinem aliqua mala qualitate et alios humores. dico duobus modis. Primo quod non est necessarium quod ista pillula trahatur cum cibo ad venas: quia non tantum cibo commiscetur ut oporteat unum trahi cum reliquo: et causa est: quod assumpta pillula: tum propter ipsius grauitatem: tum propter figuram suam sphericam cito transit ad fundum stomachi vbi communiter reperiuntur aliqui humores maxime flegmatici cum stomachus sit lacuna flegmatum et cum illis bene commiscetur: superueniente postea cibo ibi dissoluitur et stat donec perfecta digestionem aperiatur portanarium et tunc egreditur pillula cum illis humoribus aut aliqua ipsorum parte cum quibus commixta et inuoluta erat et sic non attrahitur per meseraicas cum non sit res multum attrahibilis ratione conueniente nec tantum cibo commixta quod ut supra necesse sit ipsam simul attrahi. et ideam dico dum erit in intestinis.

Alter dicere possum quod etiam si attraheretur aut secundum partem aut secundum totum ipsa tamen non inficeret sanguinem nec alios humores. Primo aliqua qualitate venenosa cum nulla in se habeat nec etiam qualitate manifestata: tum propter ipsius modicam quantitatem: tum etiam quod cum dubitamus de supercalefactione ex parte complexionis naturalis aut accidentalis regionis temporis aut similitum commiscemus cum dictis pillulis aliqua infirmitas: ut manna tamarindi ut infra videbitur

*Infirmitas aliqua
commixta cum eis per se*

Pillularium

et sic calefacere non poterit.

CAd scdm dum dicebat qd impedit digestio cibi. Ne gatur: imo potius inuas merito aromaticitatis specierum elefantina. Nec diuertit natura a digestionem pp illa parvam pillula que vt supra manet in fundo stomachi et pauca indiget actu: de imo calor nalis digerendo cibuz actuat pillula: et sic facile est nature virtutis facere.

CAd tertiu dico qd illa pillula no faciet descendere cibum indigestu: imo potius inuabit ad celebranda digestio: neq pp aromaticitate vt supra: nec ita sunt stimulat / ue virtutis vt cogat stomachu expellere no digesta.

CAd experientia aut p alios: et p me aliqui visum. di co hoc contingere posse pp multa humoz repletionem incitant expulsiuam stomachi ad expellendum: unde excrementis humozibz aliqne partes cibi que nondum digeste erant simul exeunt: ad qd etiaz aliquando inuas stomachi debilitas. Et ideo dum video similes casus aut desilio paliquos dies: aut addo de mastiche in satis bona dosi: aut de mirabolanis: aut de virtutibus: et tuc se cure procedit. Preterea multa reperio corpora exuberantia in comedendo notabiliter a quibus et si aliqua portio cibi nondum digesti expelleretur. uedum non noceret: imo manifeste prodesset.

CAd quartum et quintu simul respondeo. Et primo qd ista parua pillula no potest notabiliter calefacere cu ibi valde modicu sit de multitudine forme penes qua actio rei attenditur. Secundo dico magis medicinaliter et practice qd medicus in ordinando has pillulas consideret aut considerare de: vt supra dixi in responsione primi argumeti copleriones vniuersales et particula res tam naturales qd accidentales et alia de quibus in primo pre-supposito dictum est. Et sic fm exigentia ordinat pillulas suas comiscendo tamarindos et alia frigidantia vt supra. de febricitantibus vero dico qd in istis raro exhibent. Sed canonice pcedit qd fm doctrinam principis prima quartu maxime in continuis et puris tertianis qm in non puris signanter in multu elongatis a puris et alijs interpolatis: vt sunt quartane et ali que febricitantes. reperi multoties singulare inuametu dando vnam ante cenam diebus interpolationis vel quietis dummodo sit bene conditionata considerado materiam: copleriones: et alia vt supra.

CAd sextum de natura aloes est aperire venas. Sed dico pto qd aloes qui ingredit dictas pillulas est lotus. et sic sunt resolute ille ptes subtiles que faciut ad apertione venar. Secdo dico qd tales casus occurrut in quibus est periculu apertione venar: no contenti de sola lotion aloes: comiscem etia iuxta doctrinam ad esue aliqua prohibetia: vt bdelyuz: gummi arabicum dragagatu in mastiche et talia que facili ter resit et supra scriptis nocumet. et sic sequi pnt inuameta sine nocu mentis. Tertio dicere possum qd in illis casibz possunt dimitti: de hoc et infra videbitur.

CAd septimum dum arguitur auctoritate principis quarta primi.

COpz ergo ne medicine potator. Sed dico pto qd verba principis sonat de medicina potabili. Sed credo itellerit de medicina laboriose soluente in qua sit aliqua venenositas: qd talis attracta cum chilo ad epar et venas inficeret: aut inficere posset sanguine aut alios humores aliqua mala qualitate et sic nocere posset ipsuz cibum inficiendo. de ista aut pillula secus est vt patet.

CEt si volumus saluare Montagnanas qui apponit aliquado dyagrediū: possumus dicere qd ponit in taz

modica quantitate qd nocere no pot. p: incept aut intel ligit de modica venenosa in notabili vel coi quantitate vt dixi. Et si quis replicado diceret qd in tam modica quantitate no opabit. et sic nullu segur inuametu. Pos sum dicere qd lz merito modice qd tratis ex se no eua cuaret tn poterit fortificare virtute solutiua aloes sicut faciunt species elefantine.

CAd octauum aucto: itate ad esue.

CSumens ipsum cibari differt. Sed.

CDico qd ad esue intelligit qd volumus dare notabilem quantitate et dosim cōem vt dragmaz vna vel duas ex q expectarem notabiles et ordinata euones: tuc de beret differt cibuz: no sic est in casu nro. Etia possu mus dicere qd intelligit de aloes puro et solo. in pillula aut no est solu aloes. Quazqz ratio satisfact.

CAd nonu qd Aut. et ad esue phibet exhiberi tpe frigidu. Redo intelligat in magna quantitate: qd dubi tant apertionez venarum facta reclusionem caloris ad intra: et maxime si purus exhibeat: sed hic multa essent dicenda que transio.

CAd decimu qd non omni die textu principis quarta primi.

CNon est facienda consuetudo. Sed.

CDico primo qd princeps loquitur de medicina potabili. Nam dicit consuetudo bibendi medicinali. Nos aut loquimur de pillulis. Sed qd princeps aliqui dicit pillulas esse bibendas. dico secudo qd natura no est fienda consuetudina ad aliqua violentantia vt essent medicine fortes ex quar frequenti vsu deueniret ad exitum mali finis. Etiam princeps dicit cum qua sit necesse mollicare ventrem. unde si quis vellent quotidie mollicare ventrem cu cassia deueniret ad exitum mali finis. Sed qd non possumus assuescere istis medicinis benedictis quaz vsu etiam quotidiano sequi possunt plurima inuameta princeps no phibet: sicut non phibet vsu quotidianoz aromatici rosati aut simi lium. Ceterum qd dicit ab eo qd consuetum est non sit passio videtur adhuc stare difficultas qd non sint continuande: quia nihil tandem operabuntur. Dico inhe rendo superius dictis qd ista pillula non obstat continuatone operabitur. sic etiam ex continuo vsu aromatici rosati stomachus frigidus et humidus semp confortabitur. Et sic dico qd auctoritas principis intelligitur qd a rebus fortiter aut violenter imprimetibus continuatis tandem natura no patitur. Et hac ratio ne precipit quarta primi non esse standum super vna medicina. Et sic etiam. xvj. tertij precipit medicinas vermum variari. Et sic voluerunt aliqui venenū propter assuefactionem non ledere. Non sic aut de istis medicinis benedictis que et si milies appropinquant eundem aut cōsimiles semper effectum inducūt: vt de aromatico rosato supra dixi. Et qd me mouet ad sic dicendū est quotidiana experientia tam in persona propria qd in alijs. Primo enim in me ipso iam annos septem dum vidi me intrasse senectutē: et cōsequēter virtutes oēs in dies magis debilitari arguebā: qd ex necessitate stante equali regimine oportebat in me plures solito generari superfluitates. et cōsequēter qd in aliqua inciderem egritudinē nisi harum superfluitatū fieret euacuatio. Et sic tutius agendo incepti capere de istis benedictis pillulis coplerioni mee appropinatis qd tam a principio qd in medio etiā tempore pſenti quasi vni for: miter operate sunt et pſentialiter operatur. Nec dubito me perferuarū a multis egritudinibus in quas indubitatē

Mastiche et mirabolani in forma. Experi.

Aligui indigesta expelleret si formam non haberet.

Raro exhibet princeps in febribus.

Aloes lotus non dicitur inueniri in istis.

indubitater incidissem attentis itinerationib' longis per montes & alios etia inordinacionib' in modo viue di. Nam in quato & quali me aliqui & sepe peccasse co fiteor: occurrentibus etia accidentibus aie non mediocri ter excessiuis. Idem et accidisse conspicio in pluribus alijs in quibus dicta pillula eque bene nunc operatur vti in principio faciebat.

Ad duodecimu qui est textus principis tertia pri mi qui dicit q' bibere medicinas etia non venenosas est laboriosum nature, dico q' sumere medicinas etia non venenosas est laboriosum nature vbi sumant in tata dosi q' possint euacuare. gratia exempli agaricus describitur ab Auicena in de viribus cordis inter me/ dicinas cordiales: tam si quis caperet vnam vel duas dragmas in maxime omni die: certu est q' esset laborio/ sum nature, no sic aut est de ista pillula.

Preterea princeps loco allegato docens necessita/ tem euacuationis q' ex necessitate in corpore etia de/ bite recto generant superfluitates vt ibi ostendit vult q' euacuatio istarum superfluitatu aut ipsorum resolu tio est quementior per exercitium q' per medicina. si fiat dicit fm sue equalitatis modus & in hora &c. Sed quis est hic & laudabimus eum, quia mensuret vna suam quin generetur superfluitates ad quas euacua/ das non sufficeret exercitium.

Uolo tamē negare possibilitates quin bene possent superfluitates que in aliquo corpore generantur per so lum exercitiu resolui, sed hoc est de possibilitib' longin quis. Sufficiat pro nunc q' princeps vt copare euacuationes superfluitatus per medicinas ad eadem que fieri per exercitium, & dicit istam meliore de quo no du/ bito. Sed q' vt in pluribus solum exercitiu non suffi/ cit. Ideo laudo visum istius pillularu quas princeps non diceret esse laboriosum.

Spero plures rationes & auctoritates adduci pos/ sent pro parte negativa ad quas tamē facile est respon dere cu fundamentis iam dictis.

Restat inuestigare causas vnius contingentie quas reperio in hac materia & erit in forma problematis. propter quid est: q' si hec pillula exhibeat ante cenam imediate facit operatione couenientē. Si autem exhi beatur per vnam vel duas horas ante cenaz vel ante prandiu non operatur vel saltem no eque bene. Teri/ tas problematis colligitur ad experientiam. Nam mi lies in actu practico hoc vidi.

Hoc problema fecit me quadoq' cogitare. Sed di cere possumus, q' duz hec pillula exhibetur per duas horas ante cibum stante stomacho vacuo calor natu/ ralis non habens aliud obiectum in qd agat: agit in ipsam pillulam que propter ipsius debilem resistentia facilliter spoliatur sua pauca virtute solutua, & sic ces/ sat operatio: vel saltem diminuit. Si autem statim suc cedat cibis stomacho ipsum amplectente calor natu/ ralis agit in ipsum, & sic pillula no sustinet totam ca/ lois naturalis actionem, sed vt supra manens in fun do stomachi paulatine liquefit & actiatur, & sic facta di gestione & aperto portuario egreditur cuz aliquibus humoribus in fundo stomachi existentibus: & cuz ista etiam parua virtute solutua potest mūdificare intesti na. Nec credo q' virtus sua attractiua se extendat ad membra remota: sed solus ad extremitates meseraica rum in quibus frequenter aliquę superfluitates conti nentur que possunt facilliter euacuari etia a debili me dicina & maxime si virtus expulsiua meseraicarum for tis fuerit: quia tunc paucum sufficit adiutoriu vt vult

princeps decimaquarta tertij in capitulo cure oppila tionum epatus dum dicit.

C Et quaz mebro si virtuosus est suf ficit quodlibz adiutoriu ad expellendu.

Et ita etia pot esse. ca q' plus euacuat in assuetis capere pillulas q' in no assuetis: qm natura percipiens q' per illas extremitates meseraicaz fit suavis euacua tio superfluitatu temptat continue ad ipsas extremita/ tes aliquid superfluitatis transmittere.

Et sic videre possumus rationes apparēte inducte per pillulam et. continuata q' non dimittit ipsius ope rationes imo potius per continuationē auget operatio, stante dico materia euacuanda. Et sic ad auctoritates principis est satisfactu. Et tu more Gentilis considera si que habes alium modum dicendi.

Nec questio cuz suis dependentijs more digressio/ nis proposita & ventilata fuit vt omnes aperte magis itelligant fundamēta quibus moueor ad has pillulas ordinandas: & ad hunc tractatu perficiendu que ipil lularium nominare volui. in quo statim describere pil lulas q' vnicuiq' egritudini accomodari poterūt. Nec describam compositionē illam singularissimā pillula/ rum elefanginaru me remittens ad illam qua bonus

desue facit in suo de appropriatis distinctione deci/ ma capitulo primo. Quāquidem & ipsas pillulas p/ pter ipsarum excellentiam ita elegi vt de ipsis basim faciam sere in omnibus receptis fiendis. Terz quia declinant non parum ad calidum: facio ipsas multo/ tiens alterari cu māna: tamarindis: aut mirabolanis: & similibus vt infra videbitur, & magistraliter tempore compositionis pillularu addi facio. 3. iij. vel. iij. succi endiuie pro qualibet libra pillularum & facio ericari ad solem. Et appello ipsas pillulas. elefanginas cum succo endiuie & reperio ipsas valde viles in casib' in quibus dubito supercalefactionē & maxime in tempo ribus & complexionibus calidis.

Incipiam igitur cum Dei auxilio describere pillu las vnicuiq' complexionis pro conseruanda sanitate & p/seruatione ne in egritudines labantur. Quas tamē receptas variare oportet fm etates virtutes. tempo/ ra anni & alia superius dicta que medicus p/ oculis semper habere debet. Et poterunt iste pillule fieri ma iores aut minores fm qd operabuntur.

Pillule conuenientes sanguineis.

Recipe pillularum elefanginaru cum succo endi/ uie. 3. iij. māne granate. 3. s. tamarindoz. 3. j. misc. dili/ genter cum modico sirupo vio. formando. vj. vel. vij. pro. 3. capi potest vnam ante cenam.

Pillule conuenientes colericis.

Rec. pillularu elefanginaz cum succo endiuie. 3. iij. reubarbari electi. 3. s. spice gra. iij. tamarindoz. 3. iij. misc. cu sirupo violato si expedit fiant. vj. vel. vii. p 3. de quibus capi potest vna ante cenā imediate. dico notāre si expedit, & ita sepe dicaz infer tus: q' multo/ tiens humiditas tamarindoz sufficit ad incorperan dum & reducendū ad bonam formā: & tūc non opz apponere sirupum vio. q' fieret massa nimis liquida, hoc ergo notet etia proreceptis sequētibz.

Pillule conuenientes flegmaticis.

Billularium

℞ Recipe pillularum elefanginarum. 3. iij. agarici trociscati. 3. j. mastice. 3. j. mib. cum melle rosato fiat. vj. vel. vj. pro. 3. da vnam ante cenam.

℞ Pillule conuenientes melancholicis.

℞ Pillularum elefanginarum. 3. iij. polipodij cohercui non corosi. folliculorum sene. ana. 3. j. mastice. 3. s. misc. cum sirupo de fumoterre faciendo. vj. vel vj. pro. 3. da vnam ante cenam. Et iste sunt recepte communes merito complexionum naturalium: et prudens medicus poterit multas alias consimiles componere. Nunc venio ad ordinationes pillularum que sunt perseruatiue ab egritudinibus: et que etiam valebunt non parum in cura. Et primo incipiam a sode cum plures sint qui sodam paroxysmaliter patiuntur. Sed quoniam sode provenire potest a sola mala complexionem sine materia: de ista hic loqui non intendo. cum pillule parum aut nihil conferre possent. In ea autem que materia his est que aliquando est per essentiam aliquando per comunitatem. oportet videre que per comunitatem a quo membrorum illi attendere ponendo semper in pillulis aliquid quod aspiat illud membrum que eadem dum videbitur statim. Si vero sit per essentiam aliquando sit a sanguine: et tunc alijs consentientibus conuenit sbotomia aliquando ab alijs humoribus. et tunc si medicus videt notabilem repletionem vniuersalem aut particularem: debet facere euacuationes expectando distensionem si egritudo dat inducias: quia si mate ria esset furiosa aut multa deberet etiam non digesta euacuari. Signa vero quibus ista cognosci possunt hic ponere non intendo: sed proprijs locis requirantur. Nam nimis prolongarem. Etiam ut supra dixi intendi loqui cum viris doctis qui requirere scient. Nolo solum describere pillulas que valebunt ad aliqualem euacuationem materierum existens in capite ut in cerebro et pñiculis suis et ad prohibendum aggregationem dictarum materierum ut hic dolor: paroxysmaliter non redeat: si pñeno sit etiam remoueatur aut saltem remittatur pñesupposita ut dixi vniuersali purgatione si necessaria fuerit et regimine conuenienti. Et ista que nunc dicta sunt de sode intelligatur et in alijs egritudinibus infra dicendis.

℞ Si ergo fuerit materia colerica in causa sode valde conuenient pillule alayaret quas princeps describit prima tertij illo elegantissimo capitulo. Cum materia, et licet princeps ponat descriptionem ingredientium non tamen dosat. verum Gentilis verus Auicenne secretarius dosat hoc modo.

℞ Recipe pillule hyere. 3. j. mirabolanoz: cirrinoz: rum: mastice. ana. 3. j. aloes ad pondus omniuz et pos sunt confici cum melle rosato: aut cum sirupo violato sibi exigentia. Et precipit princeps dari pillulam magnam ut cum mora perficiat operationes: et quodetur eunti dormituz: ne motus et vigilie impediunt earum operationes. Et sic diceret iuuenis quod super leui medicina est dormituz: vide si vis pulchras bonas et breues difficultates Gentilis in hoc passus: quia non intendi prolongare sermones. verum dicit princeps loco allegato si volumus ut educant materia stegmaticam possumus addere stichados, turbitz agaricum et similia. Et ex hoc textu accepi audaciam ponendi turbitz sed in modica quantitate ut apparebit inferi. princeps etiam docet addere scamonea si volumus coleraz euacuare: sed ut supra non audeo permiscere scamoneam

maxime si pillula debet commiseri euz cibo. hoc tamen non parum facit ad excusationem Montagnane euz dicit textus quod detur eunti dormituz. Licet ut dixi aliqui exponant eunti dormituz: videlicet sine cena. sed nolo etiam hic me ulterius extendere. Si vis tamen illum doctorem ita notabilem excusare facilius facies.

℞ Et ad veritatem iste pillule conuenientissime sunt materia existente in capite. Nam sit euacuatio paulatim materiae comune et etiam materie antecedentis. Interim etiam si oportebit poterit digeri materia cum sirupis et alijs iuxta doctrinam principis signanter in illo capitulo.

℞ Cum materiam.

Particulariter nunc magis descendendo euz sode est per comunitatem stomachi consideret que materia peccat in stomacho et sibi illam ordinem pillule. Et sic dico de alijs membris apponendo semper aliquid in pillulis quod habeat respectus ad illud membrum: unde sic facio et primo incipiendo a stomacho.

℞ Pillule contra sodam per comunitatem stomachi a materia colerica.

℞ Recipe pillularum de hyera simplici pillularum elefanginarum. ana. 3. j. s. reubarbari electi. 3. s. tamariindorum. 3. j. mane granati. 3. j. misc. diligenter et cum sirupo vios. si expedit fiant sex vel septem pro. 3. et si vis potes addere tria grana spice et potest capi vna ante cenam faciendo ipsam grossiores vel minus grossam sibi quod operabuntur: quia satis est quod aliqualem faciant operationes maxime continuando. Et hec particula faciendo ipsam grossiores et intelligitur in omnibus receptis tam factis quam sciendis: quia non oportet semper replicare. Supra scripta descriptio bona erit pro potentibus et nobilibus. pro alijs autem facere potes ut infra.

℞ Recipe pillularum elefanginarum. 3. j. pillularum de hyera simplici. 3. j. tamariindorum. 3. j. s. mirabolanoz: cirrinoz: 3. j. confice cum succo rosarum. vj. vel. vj. pro. 3. da vnam ante cenam continuando.

℞ Pillule alie in sode stomachica a materia frigida.

℞ Recipe pillularum elefanginarum. 3. iij. agarici trociscati. 3. j. stichados mirabolanoz: chebuloz: ana. 3. j. mastice. 3. j. misc. cum melle rosato fiat ut supra.

℞ Pillule alie in sode stomachica a materia melancholica.

℞ Recipe pillularum elefanginarum. 3. iij. polipodij electi folliculorum sene. ana. 3. j. mastice. 3. s. mifce. euz sirupo vios. vel de fumoterre confice pillulas: et da ut supra. Et iste pillule etiam conuenient vbi sode esset per comunitatem plenius.

℞ Pillule alie ad sodam stomachicam a materia frigida et sunt multum stomachica.

℞ Pillularum masticeinarum descriptione Conclia totis: quarum descriptionem infra videbis. 3. iij. mirabolanoz: chebuloz: 3. j. confice cum melle rosato et da ut supra.

℞ Omittit apostematam cerebri et pñiculorum suoz: appropietiaz: et similes egritudines in quibus iste pillule

Panthaleonis.

5

hile parum pdesse possent: ideo in talibus egritudi-
nibus est ad ppria capitula recurrendū.

Quia tñ vidi vsum istarum pillularum aliquādo cō-
ferre in dispositiōibus melācolicis: ideo aliquas po-
nam descriptiones quas valere expertus sum.

Et primo in mania vel melancolia proueniente a
materia melancolica ex aduisione colere que h̄ sit mala
et indigens fortioribus auxilijs tamē iuuare solēt qua-
rum descriptio talis est.

℞ pillularum elefanginarū cū succo endiuie. 3. iij.
s. thimi epithimi ana. 3. i. reubarbari electi. 3. ij. fo-
liculorū sene. 3. s. spice semen anisi ana. gra. iij. tama-
rindorum. 3. i. mastice. 3. i. confice cū syrupo viol. aut
de fumoterre et da vt supra.

℞ Pillule in melancolia p aduisione flegmatis q̄ etiā
valent si pueniat a melancolia naturali.

℞ polipodij cohercini non corosij. 3. i. agarici troci-
scati. 3. s. foliculorū sene tartari loti ana. 3. i. pillulārū
elefanginarū. 3. iij. s. mastice. 3. i. Et si vis ipsas for-
tiores adde lapidis lazuli bñ loti iuxta doctrinā alde-
sue gra. xij. vel. xv. cum syrupo vel succo fumoterre cō-
fice pillulas. et da vt supra. Sed nō ponas lapidē lazuli
in corporebus bñ robustis.

℞ In epilepsia que etiā cōmuniter est egritudo paro-
xymalis multotiens conueniunt iste pillule saliz ad
prolongandum aduentū paroxysmorum et ipse abbre-
uiandos aut aliuādos: vel sit egritudo per essentiaz:
vel per cōitatez membrorum inferiorū vt sepe vide-
mus: et tunc semper ponendū est qd respectum habeat
ad illud membrum. Et quia plurimū prouenit a ma-
teria flegmatica aut grossis vaporibus ab ea eleuatis
ideo incipiam ab ea.

℞ Pillule contra epilepsiam a materia flegmatica per
essentiam in cerebro.

℞ pillularum de hyera simplici pillularum elefangi-
narum ana. 3. iij. agarici trociscati. 3. i. s. seminis et radi-
cis peonie ana. 3. i. mirabolanozū kebulozū. 3. i.
mastice. 3. i. confice cum syrupo de stichados fac. vj.
pro. 3. da vnam dum vadit dormitum: et aliquādo vna
ante cenam.

℞ Pillule contra epilepsiam per essentiam a colera
grossa.

℞ pillularum elefanginarum pillularum de hyera
simplici ana. 3. ij. reubarbari electi: mirabolanozū ci-
trinozū ana. 3. s. seminis peonie visci cohercini ana
3. i. tamarindozū. 3. j. s. mastice. 3. s. misc. et con-
fice pillulas. vj. vel. vij. pro. 3. cū syrupo viola. si opus
est et da vnam dum vadit dormitum: et aliquādo vna
ante cenam.

℞ Si autem esset per cōmunitatem membrorum infe-
riorum videatur per signa a quo membro. et circa illud
attendatur: iuxta doctrinam auctozū: q̄ vt dixi non
me intendit dilatare in hoc opusculo. Ideo solum ali-
quas describam pillulas.

℞ Pillule contra epilepsiam per cōmunitatez stoma-
chi a materia flegmatica.

℞ pillularum elefanginarū. 3. iij. agarici trocisca-

ti mirabolanozū kebulozū ana. 3. ij. seminis peonie
mastice ana. 3. j. confice cū melle rosato. vj. vel. vij.
et da vnam ante cenam singulis diebus. Et in hoc
casu valent etiam pillule stomachice descriptione alde-
sue. Et et pillule elefangine sole et pillule mastice
descriptiōe Esculapioris in additionibus suis ad alde-
sue de dispositionibus stomachi que etiam sunt singu-
lares ad plures dispositiones tam supradictas q̄ infra
dicendas. Illā Concliator: ipsas laudat mirabilr qua-
rum descriptio talis est.

℞ aloes optimi. 3. f. agarici trociscati. 3. iij. masti-
cis. 3. iij. confice cū succo antlie cuius loco pono mel-
rosatum et ad veritatez sunt mirabiles et experte. Et si
autem materia foret colerica loco agarici ponatur reu-
barbarum apponendo. 3. j. tamarindozū: et hoc modo
etiam rectificari possent iste pillule mastice et clarum
est q̄ essent singulares: et aliquando expertus sum vir-
tutes earum in magnatibus. Et si autem vitio sple-
nis potest apponi polipodium thuris epithimūz folli-
culi sene aut aliquod istorūz conficiendo pillulas cum
syrupo de fumoterre vel de epithimo aut capilozū ve-
neris. et hoc semper consistit in estimatione et putia me-
dici presentis. Et sic etiam dico si vitio matris aut
alicuius alterius membri cum multozū membrorū
vitio epilepsia prouenire possit vt vidi ego in ci-
uitate taurinensi iuuenem epilepticum: et incipiebat
materia moneri in pollice pedis sinistri que paulatim
ascendebat aut vapor ab ea eleuatus per partes inter
medias vsq̄ ad caput: et statim incurrebat paroxysmū
et cadebat. Et in illo casu multum valebant ligature
prohibentes ascensum materie vel vaporū: et tan-
dem cauterizato loco curatus est perfecte. Et in sco-
tomia etiam et vertigine considerandum est etiā si per
essentiam vel per cōmunitatem fiat. Et fiat sem-
per vt de epilepsia dictum fuit. In viroz tamen casu
valent pillule vt infra maxime premisiss vniuersalib⁹
si necessaria sint.

℞ Pillule contra schotomiam vel vertiginem a mate-
ria flegmatica.

℞ pillulārū de hyera simplici. 3. ij. pillularū elefangi-
narum. 3. iij. agarici trociscati: mirabolanozū chebu-
lozū ana. 3. j. mastice thuris ana. 3. s. misc. diligen-
ter et cōfice cū syrupo de stichados. vj. vel. vij. pro. 3. dā-
do vnam dum vadit dormitū vna die: et alia die vnam
ante cenā: et sic perseverādo sunt mirabiles.

℞ Pillule contra schotomiam et vertiginem quando cō-
mifcetur aliquid colere.

℞ pillularum elefanginarū. 3. ij. pillulārū de hye-
ra. 3. j. s. pulueris reubarbari electi. 3. j. tamarindo-
rum. 3. j. s. mastice. 3. ij. mirabolanozū citrinozū. 3.
j. confice cū syrupo violato. vj. vel. vij. pro. 3. et da vt su-
pra. et sunt bone.

℞ Et quia d̄bilitas vel diminutio memorie multis cō-
tingit: que non parum scholaribus nocet et doctoz
bus legentibus. Ideo aliquid dicere oportet. Et licet
diminutio memorie vtpurimū a superflua humidi-
tate procedat: potest tamen a siccitate puenire vt vult
princeps prima tertij. capitulo proprio. Et in tali casu
non oporteret exhibere pillulas nec alia vltius exi-
cantia. Sed potius cōueniunt humectantia: inter que
cōuenientissimū est lac vt dixi in mea sūma lacticio/

*pillule: forquinaris
humanae.*

Pillularium

rum. Si vero proventat ab humiditate cōueniunt pil-
lule infrascripte.

C Pillule contra diminutionem memorie a causa frigi-
da et humida.

C Pillularum asafaret. 3. ij. pillularū elefanginarū 3. ij. pul. ligni aloes electi. Stichados. agarici troiscati. 3. j. s. masticio. 3. j. ana. 3. j. cum syrupo de stichados fiant. vj. vel. vij. pro. 3. j. detur vna eunti dormitum; et aliquando ante cenam. Et fiat grossior vel minus grossa ut supra.

Et si percipere qd aliqua materia exilens in stoma-
cho iuuaret ad diminutionem memorie: detur pillula
ante cenam sepius continuādo tamē omni die vnam
vel ante cenam: vel dum vadit dormitū.

Et nota hic qd vidi plures receptas pro reparatione
memorie que sunt terribiles inducentes vnum modū
vivendi bene strictum et cum vncionibus calidissimis
que omnia i multis corporibus possent esse causa mul-
torum nocementorū et quodāmodo irreparabilium: et
ideo multis prohibui tempore meo ne se subijcerēt cō-
similibus: nec sunt fienda nisi cum matura delibera-
tione et consilio peritorum medicorū. Nec autem que
hic ordinantur secura sunt et nocere non possunt.

Et antedictę pillule possunt etiā iuuare i multis di-
spostionibus frigidis et humidis capitis. Habere tamē
debet medicus semper oculos apertos ad complexio-
nes aliorum membrorū: ut si epar esset calidū: aut cor-
pus facilius inflāmabile: vel tempus multū calidū: qd
in talibus oporteret cōmiscere thamaridos aut māna
vel dare pillulā cū syrupo violato pro apozimate: ut et
bene docet princeps quarta primi capitulo quinto. Et
hec regula semper hēatur menti ut etiā supradictū fuit.

Calebunt igitur dicte pillule ad omnes qui supflue
dormiunt propter superflūā humiditatem: ut sunt aliq-
scholares qui doctore legente in scholis dormire cogū-
tur. Et sic etiā valēt pillule de hyera cū agarico. quar-
rum descriptio talis est.

C Pillule de hyera cū agarico:

C Pillularū de hyera simplici et sunt pillule d octo
rebus Galeni. 3. ij. agarici albi et electi. 3. j. salis gē-
me. 3. j. misc. cum oximelle fiat massa. Ego addo li-
benter. 3. s. masticio et magis confortant stomachū licet
minus soluant. Et tu considera casus in quib⁹ magis
cōueniunt quia plures inuenies.

Plures homines sunt catarrhi. Ideo medicus ha-
bet duo principaliter considerare.

Primo si catarrus est subtilis vel grossus: qd si sub-
tilis ingrossandus est. et si grossus subtiliandus. et hoc
cū syrupo: dieta et alijs. Et in catarro subtili semper i pil-
lulis apponere aliqua ingrossantia. ut hic.

C Pillule contra catarrum subtilem.

C Pillularum elefanginarū. 3. ij. mirabolanz et
trimorū. 3. j. boliarmenti loti. 3. ij. feminis portu-
lace. 3. j. misc. et cum mucilagine draganz facta
in aqua rosarū fiant pillule. vj. vel. vij. pro. 3. def vna
eunti dormitum.

C Pillule contra catarrum grossum.

C Pillularum de hyera simplici: pillularum elefan-

ginarum ana. 3. ij. agarici troiscati. 3. j. s. masticio. 3. j. s. cōfice cū oximelle sglitico et fiat. vj. p. 3. da ut supra.
Secundū qd debet medicus considerare: ē mēbrū
ad qd declinat catarrus: ut si ad pectus periculosum ē:
maxime quando subtilis aut falsus: quia multotiens
perducit ad pusum. Et ideo studere debet medicus in
remittendo acuitatem et diuertendo ipsum et confor-
tando pectus et pulmonem: et faciendo alia que in lo-
cis proprijs inquirenda sunt: cum ibi extendere non
intendam: sed solum describere pillulas ad hanc inten-
tionem facientes.

C Pillule contra catarrum subtilem descendente
ad pectus.

C Pillule polipodij electi: agarici troiscati. ana. 3. s. bol-
iarmenti loti. 3. j. pillularum elefanginarum. 3. ij. succi
liquiritie. 3. ij. mirabolanz et trimorū. 3. ij. s. con-
fice cum mucilagine draganz facta in aqua flo-
rum violarū: aut rosarū fiant. vj. vel. vij. pro. 3. da
vnam aliquando ante cenam: sed sepius dum vadit
dormitum. Ita tamen qd omni die capiat vnam vel
ante vel post cenam.

Et licet deliberaurum non ponere in hoc opuscu-
lo nisi receptas pillularū: tamen tacere non possum
descriptionem vnius confectionis quā appello con-
fectionē de stozace propter inuamenta maxima que re-
peri in ea et facio qd capiunt vnum mosellum de. 3. j. s.
vel circa dum vadunt dormitum diebus quibus non
capiūt pillulam illa hora. Mā ē valde bona: cū de descri-
ptio talis ē: nec ē illa descriptio quā cōter ponunt do-
ctores: et de secretis meis: quā tamen etiam cū alijs
secretis omnibus appalare intendo.

C Descriptio confectionis de stozace.

C Pillularum ad corinthios electarū. 3. j. conte-
rantur fortissime. deinde de puluis liquiritie. raze ele-
cte. 3. vj. ligni aloes nucis muscate cinamōi electi ana
3. j. s. stozace calamite. 3. v. boliarmenti loti. 3. ij. 3u-
chari boni dissoluti in aquis betonicę et florum viola-
rum. 3. xv. et fiat confectio in rotulis vel mosellis de
3. j. s. pro singulis: da ut supra: et est sepius experta. Et
licet valeat principaliter in catarro grosso: etiam non
nocet in subtili.

C Pillule contra catarrum grossum.

C Pillule agarici troisc. 3. i. s. pillularū elefanginarū. 3. ij.
polipodij cartami ana. 3. i. stichados. 3. s. masticio. 3. j.
ij. misc. et cū oximelle sglitico fiant. vj. pro. 3. da vna
eunti dormitū et aliquando ante cenam.

Tento nunc ad dispositiones membrorum ororum
a cerebro. Et primo nervorū: qui aliquando spasmi
patiuntur: aliquando paralisi: et alias multas egritu-
dines. Et quia spasmus aliquando ex inanitione cau-
satur: aliquando a repletionē. de facio ab inanitione lo-
qui non intendo: quoniam vñs pillularū parum pro-
desse posset. De facio autē a repletionē clarum est qd
pro ipsius euacuatione fortiora solutia requirūt qd
pillule. de quibus in hoc tractatu agitur: et ideo tam di-
gerentia qd euacuantia alibi requirantur. Ceterū quia
aliqua sunt corpora que multotiens incurrunt certos
motus spasmos: sicut alcyon: et alias dispositiones ut
que in vulgari nostro appellātur lo grāfo que cōmuni-
ter pueniūt

*pillule de hyera
simplici*

Panthaleonis.

6

rūt certos motus spasmos: sicut alcuzet: et alias dispositiones ut que in vulgari nostro appellatur lo granfo: que communiter proueniunt a materia frigida: que etiam aliqui est modica et apta per has leues pillulas educi maxime materia que aliquando stat sub forma cause antecedentis. Ideo ponam aliquas pillulas convenientes que et conuenire poterunt in paralyfi.

C Pillule contra spasmus a frigidityte et humiditate: et conueniente a paratō incidere.

R agarici tro. 3. j. ligni aloes: stichados ana. 3. j. pillularum de vera. s. pillularum elefanginarum ana. 3. ij. mirabolanozum chebulozum. 3. s. masticio. 3. ij. confice cū syrupo de stichados. vj. vel. vij. pro. 3. La piat vnam duobus diebus continuis dum vadit dormitum. Et tertia die capiat vnam ante cenam. Dein de alijs duobus diebus vnam dum ibit dormitum. Et sic perferet. Et eadem fere intentio erit ad paralyfim: et sic vniuersalibus precedentibus conuenit vsus pillularum ut infra.

C Pillule contra paralyfim.

R pillularum de vera. s. 3. j. pillularum elefanginarum. 3. ij. pul. hermodactilozum. 3. s. masticio. 3. j. mirabolanozum chebulozum. 3. ij. mis. cum syrupo de stichados fiat. vj. vel. vij. pro. 3. capiat aliqui vnam ante cenā: aliqui vnam duos vadit dormitum et continuet.

C Pillule alie contra paralyfim aliquantiter fortiores

R pillularum elefanginarum. 3. ij. agarici trociscati. 3. j. pul. turbit electi loni vel conficati cum oleo amigdalorum dulciū. 3. j. 33. gra. vj. mirabolanozum chebulozum. 3. ij. masticio. 3. j. mis. cū oximelle vel syrupo de stichados fiat. vj. vel. vij. pro. 3. Et da ut supra. Et valent etiam iste pillule ad toruram oris et in preferuatione a doloribus iuncturarum a causa frigida ut videbitur infra loco suo. Et sunt experite tam prime q̄ secunde preferuantes etiam a spasma ab eadem causa. Et si quis vellet facere euacuationē fortiozem: posset precedentibus maxime aliquibus digestis exhibere. 3. j. vel. 3. ij. de mane cum aliqui custodia: et sunt magni inuamēti: et sepius a me experite. Sed q̄ non possumus: nec debemus omni die facere fortes euacuationes: possumus interim q̄ materia digeritur omni die etiā aliquid euacuare: nisi fuerit aliquod impediens. Et ita etiam dico de alijs egritudinibus tam supradictis q̄ dicendis.

In multis etiam passionibus oculorum reperi multotiens puenire has pillulas. Et primo in lachrymis oculorum ut infra.

C Pillule cōtra lachrymas oculorum a cā frigida.

R corticum mirabolanozum chebulozum et emblicorum ana. 3. s. agarici trociscati. 3. ij. pillularum elefanginarum. 3. ij. s. confice cum melle rosato aut syrupo de stichados. vj. pro. 3. da eunti dormitum.

C Pillule p̄tra lachrymas oculorum a mā magis cāsa.

R corticū mirabolanozum citrinorum. 3. j. reubarbari electi. 3. s. pillularum elefanginarum. 3. ij. thamarindorum.

3. ij. masticio. 3. j. mis. cum syrupo rosato vel violato. fac. vj. pro. 3. da vnam eunti dormitum omni die. Si tamen cognosceretur q̄ membra inferiora ad hoc iuuarent deberent exhiberi ante cenam maxime pro maiori parte. Et valent etiam ad debilitatē visus a cā frigida et humida ut infra.

C Pillule 3 debilitatē visus a cā frigida et humida.

R corticum omnium mirabolanozum agarici trociscati ana. 3. j. pul. enfragie. 3. s. pillularum elefanginarum. 3. ij. masticio. 3. j. confice cū succo feniculi. vj. p. 3. da eunti dormitum et aliquando ante cenam. Et valēt ad debilitatem visus pillule lucie maiores descriptione et desue de quibus dicit q̄ presumitur super ipsis etiā sine abstinētia. Et clarum est q̄ loquitur de cibo. Et sic dari possunt et ante et post cibum. Et ut supra dixi si quis aspiciat descriptiones sunt fortiores multis alijs per me ordinatis. Et possunt etiam valere dicte pillule ad multas egritudines palpebrarum cum sunt a materia frigida et humida. Sed quia etiam sepe in palpebris reperitur materia aliquantiter acuta et aduina: ideo ordinabo receptam conuenientem.

C Pillule contra vlcera palpebrarum a materia aduina vel calida.

R polipodij electi. 3. j. thamarindorum. 3. j. s. pillularum elefanginarum. 3. ij. folliculorum sene. 3. j. mirabolanozum citrinorum. 3. ij. masticio. 3. j. confice cū syrupo de sumoterre. vj. vel. vij. pro. 3. da vnam eunti dormitum: et aliqui vnam ante cenam.

Et cōsimiles pillule et valere possunt ad tinnitum et sibilum aurium sorditatem: maxime dum est noua: s̄ me dicus diligens considerabit ut supra qualitatem materię: et si sit sola ventositas aut vapor: vel si sit per essentiam vel per cōtatem et pcedet iuxta superius dicta: q̄ nō h̄s semper replicare.

In fetore narium reperi et singulare inuamentum: et sic in fetore oris in istis pillulis: siue sit vitio stomachi siue a materia putrescente in carculis narium.

C Pillule contra fetorem oris vel nasi.

R ligni aloes electi. 3. s. gariofilorum macis nucis muscate ana. 3. s. pillularum elefanginarum. 3. ij. storacis calamite. 3. j. agarici trociscati. 3. j. masticio gra. xv. confice cum syrupo de corticibus citri. vj. vel. vij. pro. 3. de quibus vna des dum vadit dormitum si vitio capitis vel partium eius: vel si sit vitio stomachi exhibeas vnam ante cenam et continua.

In hoc casu etiā multa conueniunt ut odoramenta: caput purgare: gargarismata: et alia suis locis regreda: cū hic solus de pillulis loqui intendam.

Expertus sum etiā dictas pillulas in dolore dentium valde cōferre quādo peruenit a materia frigida. Et pro pauperibus conueniunt pillule de vera cū agarico date eunti dormitum vel ante cenam iuxta superius dicta multotiens.

In brachijs et a coriois valēt quēadmodū etiam in catarro superius dictū fuit: ideo recurra ad ea.

Sed quia sunt multi qui tantum abundant in humiditate q̄ fere continue spūunt: maxime de mane: et illa humiditas aliquando descendit a capite: aliqui descendit a stomacho: de pillulis infrascriptis exhibi

Pillularium

beaturn ante cenam quando a stomacho: & eunti dormitum quando a cerebro: & in istis casibus multū valent pillule masticine vt supra.

C Pillule contra superfluum humiditatem descendentem ad os & cogentem superfluum spiritum.

R. pillulaz de vera. s. 3. ij. pillulaz elefantinar. 3. ij. mirabolanoz chebuloz & citrinor agarici tro. an. 3. s. masticio. 3. j. mis. & cum melle rosato vel syrupo de stichados confice. vj. vel. vij. pzo. 3. & dentur vt supra aliqui ante cenam: aliquando eunti dormitum.

R. aucto vocis: licet vtr plurimum pueniat ab humiditate superflua: aliquando tamen a siccitate continetur. Et in tali casu non conueniunt pillule: dico euacuantes: quia adherent in siccitate: de pillulis bichi/chijis non dico: quia iuuare non possent: sed dum puenit ab humiditate: conueniunt pillule infrascripte & sunt experite.

C Pillule contraraucedinem vocis a materia frigida & humida.

R. agarici albi & electi. 3. j. falso gēme: zinzib. ana. 3. s. succi liquiritie. 3. s. pillularū elefantinar. 3. ij. s. mis. & confice cum mucilagine dragagantorum facto in aqua sororum violarum vel cum syrupo de liquiritia sū qd melius apparebit & sūnt. vj. pzo. 3. Et de vna aliquando dum surgit a lecto: aliquando dum intrat lectum: & aliquando ante cenaz: sunt experite.

C Valent etiam dicte pillule in tussi proueniēte a materia slegmatica a cerebro descendente. Et tunc debet dari eunti dormitum. Ubi autem materia esset valde acuta recurras ad ea que dicta sunt de catarro. hic tamen describam aliquas conuenientes.

C Pillule contra tussima materia acuta.

R. thamarindorum. 3. j. succi liquiritie. 3. s. semis porulace: papaueris albi & nigri an. 3. s. pillularum elefantinarum. 3. ij. agarici tro. 3. ij. confice cum mucilagine philij facto in aqua sororum violarum: & fiat. vj. vel. vij. pzo. 3. & detur vna omni sero eunti dormitum. Et quando video tussim valde molestā: addo supra dictis tria vel quattuor grana opij: & reperit iuuamentum: sed exhibebo magis distanter a cibo.

Quāntum etiam conferunt in asmate videbunt hi qui experiri volent: vt sepius feci. Nam & si propter debilitatem solutionis ipsarum non possit fieri euacuatio materierum contentarum in pulmone: cōcauo pectoris: & panniculis circumstantibus: quarum presentia causatur asma: tamen conferre possunt merito cauēte antecedentis: vt sunt materie a capite descendentes: quas materias iste pillule & diuertere & euacuare possunt: & sic postea materia coniuncta facilius eradicatur: aut manifesta euacuatione: aut resolutione insensibili. Exhibeatur igitur in asmate iuxta superius dicta: & prospere succedet. Nec tamen dimittatur cura doctorum cum aliquando fortioribus medicinis. Sed iste pillule dietim exhiberi possunt. Nec impedient aliarum medicinarum operationem: sed potius adiuuabunt. Et sic etiam dico de alijs egritudinibus de quibus supra & infra.

C Videbitur etiam aliquibus mirabile: qd conferre possint in empyemate in quo materia saniosa educen-

da est a concavo pectoris: qd tamen iste pillule facere non possunt: cū leuissime sint & in valde modica quantitate exhibeantur. Dico qd & si materiam coniunctam euacuare non possint: possunt tamen facilitare spiritus leniendo vias. Et hoc non parum facit in cura. Et ex alia parte euacuando & diuertendo multas materias que tinent ad pectus & transirent in causam contunctas empyemate: iuuare possunt. Et de facto iuuant. Exhi- beas igitur: & facilius succedet.

C Magis mirum est qd conferre possint in pisi: & tamen ad veritatem de facto conferunt vt dixi merito cauēte antecedentis. Ceterum quia febris ethica concomitatur pisi. Ideo debet medicus aduertere vt pillule tendant ad frigidum vel saltem detur pillula cum aliquo apozimate frigido vt soleo facere cum syrupo vel iulep violato vel cū syrupo de nenusare vel de papauere. Ubi vides maiorem necessitatem in frigidationis vel ingrossationis. Et sic cum vna pillula do vnuz bonuz cochlear syrupo violati vel de nenusare vel de papauere. Et sic etiam facio in alijs dispositionibus in quibus dubito. ne pillula aliquantulum calefaciat. Et in aliquibus casibus exhibeo cū syrupo rosato facto ex infusione rosarum & reperio qd iuuat operationem pillule. Sū in egritudinibus pectoralibus capio syrupo violatum: vel de papauere: de tumbis: aut de nenusare: aut de capillis veneris: sū maiorem vel minorem necessitatem in frigidationis: addendo semper etiam in pillulis aliqua pectoralia.

C De peripneumonia & pleuresi non intendo loqui: cū ipsorum cura indigeat alijs qd pillulis. tū in aliquibus doloribus pectoris proueniētib⁹ a materia frigida: aut a ventositate possunt conuenire saltez vt dixi euacuando aliquas materias que sūnt sub forma cōcauentecedentis. Ideo possunt fieri hoc modo.

C Pillule contra dolorē pectoris a causa frigida vel ventosa.

R. polipodij cohercini electi. agarici albi & electi ana. 3. s. cartami. masticis. an. 3. j. croci. 3. s. pillularum elefantinarum. 3. ij. confice cū syrupo de hyssopo vel de liquiritia. vj. vel. vij. pzo. 3. & da vnam ante cenam & aliquando eunti dormitum.

C Nemo nunc ad membra naturalia: in quorum dispositionibus reperi has pillulas efficacissimas. Et primo incipiam a stomacho tāquam a membro deservienti toti corpori: & in quo membro sepius generantur egritudines. Cuius causam imaginor. Primo quia est membrum nervosum & sic valde sensibile. Secundo ipsi immediate occurrunt cibaria que humano corpori apponunt: que quidem cibaria difficile est ita bene mensurare ne in qualitate peccent aut quantitate. Dico etiam in corporibus ratione & continentia vteribus quāto magis hodiernis tēporibus in corporibus laxius de ditiis gulositati: quorum (vt sic dicā) de venter est. Et ideo non mirum si cōmunitas hominum cōmuniter conqueritur de stomacho. Ceterū sicut stomachus facilius egrotat: ita et facilius curam recipit: nisi ad apostema aut ad raritatem texture vilorum deventret cum qua non est spes: vt volunt auctores. Et causa facilis curationis est: quoniam medicine sibi applicate ab intus vel etiam ab extra: occurrunt immediate vel quasi ipsi stomacho: videlicet que intus sumuntur antequam spoliētur aliqua earum virtute. Non sic autē ptingit de alijs membris: ad que an-

teq5

ante q̄ medicina attingere possit multoties sua vir-
tute spoliatur: saltem multum perdit. Et iō preci-
pit princeps quarta pruni q̄ cum volumus exhibe-
re medicinam que ad longinqua membra trāfire d̄z
ipsam fortiozem faciamus. Ad medicine etiāz que ad
extra stomacho applicant̄ satis imēdiate stomacho
occurrente exceptis corporibus valde p̄cificis in q̄
bus propter grossitiem mirach tardatur imp̄essio
medicinarum in stomachis ipsorum: siue ante siue
retro appropinquentur. verū tamen citius q̄ in alijs
membris. dico alijs partibus.

Et quia stomachus est sicut paterfamilias corpo-
ris studendū est vt in sanitate cōseruetur: et lapsus
ad sanitatē reducat̄. et eo maxime quod est mem-
brum facilliter recipiēs sup̄fluitates ab alijs mem-
bris vt colerā ab epate et chisti fellis: melācoliam a
splene: flegma a capite. vnde cōmuniter stomach⁹
lacuna flegmatū appellatur: et sic etiā a venis et a to-
to recipere potest sup̄fluitates.

Et hinc euenit q̄ tollerare famem stomachū pu-
tridū replet humoribus tertia pruni et. Ideo ordi-
nabo pillulas in dispositionibus stomachi cōueniē-
tes. Et solum loquar de dispositionibus naturalib⁹
in quibus maxime conueniunt pillule.

Et primo in mala complexionē cum materia fri-
gida: conueniunt pillule elefangine sole. pillule d̄
hyera simplici cū agarico vel sine. Conueniunt etiāz
pillule masticine Conciliatoris. Pillule stomachice
ad huc cōmixte simul. vel alique ex eis sole. Tercio
ponā aliquas cōpositiones solas quas reperi vtilis-
simas cum quibus rectificant plures stomachos be-
ne debiles: vt erat stomachus clarissimū quondā do-
ctoris domini Philosphori de nicelto: qui per lon-
gū tēporis spaciū steterat cū magna stomachi debi-
litate: et p̄ ānos quindez ante ipsius mortē ita re-
ctificatus fuit stomach⁹ suus: q̄ a postyqz ad mortē
nullū p̄cepit in stomacho nocuentū: et erat octua-
genari⁹ in morte sua: et vtebat pillulis infrascriptis.

Pillule confortantes stomachum frigidum et ip-
sum mundificantes.

Re. pillularum elefanginarum. 3. ij. mirabolano-
rum chebulorum. 3. ij. masticis. 3. j. Conifice cum
sirupo de corticibus citri: aut cū melle rosato septē
pro. 3. da vnam ante cenam.

Si quis autem paratus esset multū ad oppilla-
tiones: dimittantur mirabolani: quāuis p̄pter pan-
cam ita quantitatē nocere nō possunt. Enā species
elefangine resistunt oppillationi. Ad abundantem
tamen cautelatū: et vt tollas materiam obloquēdi di-
mitte si placet.

Pillule alie aliquantū fortiores confortātes sto-
machum frigidum et humidum.

Re. pillularū elefanginarū. 3. ij. agarici troiscati
3. j. masticis. 3. j. misc. cum sirupo de absynthio si
ant. vij. pro. 3. da vnam ante cenam: et continua.

Pillule alie adhuc aliquantū fortiores ad eandē
intentionem.

Re. pillularū de hyera simplici. pillularū elefangi-
narum ana. 3. ij. turbith electi conficati cum oleo

amigdalorum dulcium. 3. j. agarici troiscati. 3. s.
zingiberis masticis an. 3. s. confice cum sirupo de
corticibus citri. et da vt supra.

Et quia cum ista dispositione frigida et humidavi
plurimum coniungitur multa ventositas: ideo con-
ueniunt pillule infrascripte quas reperi magni iuuā-
menti: licet etiam alie bone sint.

Pillule contra ventositatem sto-
machi et intestinorum.

Re. cartami. 3. mediam. seminis cimini parū to-
refacti. 3. j. agarici troiscati. 3. ij. pillularum ele-
fanginarum. 3. ij. et mediam. masticis. 3. mediam
confice cum melle rosato septem pro. 3. Da vna an-
te cenam et sunt experite.

Pillule alie ad eandem intentionem
et sunt fortiores.

Re. pillularū elefanginarū. 3. ij. agarici troiscati:
cartami an. 3. j. masticis. 3. j. confice cum sirupo de
absynthio sex vel septē pro. 3. Da vna an cenam.

Pillule alie ad eandem intentionem
et sunt fortiores.

Re. colloquintide. 3. j. cartami agarici troisca-
ti an. 3. s. pillularum elefanginarū. 3. ij. bdelij masti-
cis an. 3. s. confice cū sirupo de absynthio. aut cū
vino odorifero et fac sex vel septē p. 3. et da vt supra.
Et valent omnes supradicte recepte in dolorib⁹
stomachi prouenientibus a causis predictis. Cle-
rum ad stagnana docet in dolore stomachi clamo-
fo exhibere vna pillulā elefanginā cum vno grano
opij. Quod aliquādo feci et reperi inuamētū. Sz p̄
ueniebat ille dolor a materia colerica principaliter:
et clarum est q̄ in tali casu magis directe conuenit.
Et valent etiam dicte pillule in pluribus stomachi
dispositionibus vt sunt debilitas digestiue a materia
frigida: anxietas stomachi: singultus: eructatio: do-
lores: vomitus: nauſea: cum pueniūt a causa supra-
dicta. Nam in omnibus istis vidi istas et cōsimiles
pillulas non parum conferre. et maxime quando nō
est multa materia.

Pillule contra dolorem stomachi
a causa calida.

Re. tamarindorum. 3. j. pillularum elefangina-
rum. 3. ij. pulueris reubarbari electi. 3. ij. mirabo-
lano: um citrinorum. 3. mediam. spice grana sex. ma-
sticis. 3. s. misc. cum succo rosarum. fac pillulas se-
ptem pro. 3. Da vnam ante cenam.

Pillule alie ad eandem intentionem
pro delicatis.

Re. māne granate tamarindorū an. 3. j. pillularum
elefanginarum cum succo endiuie quarū descriptio
superi⁹ posita est. 3. ij. puluis reubarbari electi. 3.
ij. spice grana. 3. ij. masticis. 3. s. confice cum sirupo ro-
sato. fac vt supra.

Valent iste pillule quādo materie colerice p̄uēūt
ab epate ad stomachū vel a chisti fellis. In quibus

B

Pillularium

casibus conueniunt etiā mirabolani apposti in pillulis: ubi ut dixi nō imineat periculum alicuius notabilis oppilationis. Si autem materia existens in stomacho fuerit melācoica: licet sit difficilis euacuationis cū aliquali tamen adiutorio alicuius digesti ut poterit hec materia euacuari. Et digestiua etiam requirunt quando materia est multū viscosa. Describam igit pillulas in hoc casu conuenientes.

C Pillule contra materiam melancolicam in stomacho existentem,

C℞. polipodij quercini non corrosi. ʒ. j. folliculorum sene. agarici troiscati añ. ʒ. j. mastice. semis anisi ʒ. s. pillularum elefanginarum. ʒ. ij. et mediā. Qd si cum succo sumittere aut cum sirupo eiusdem et fiant pillule sex vel septem pro ʒ. Detur vna ante cenam continuando.

C Pillule alie ad eandem intentionem,

C℞. tartari loti. agarici troiscati. folliculorum sene añ. ʒ. j. thimi epithimi añ. ʒ. duos. pillularum elefanginarum. ʒ. ij. mastice. seminis anisi añ. ʒ. s. confice cum sirupo de epithimo: ut supra.

C Pillule alie ad eandem intentionem sed fortiores,

C℞. pillularum elefanginarum. ʒ. ij. lapidis lazuli preparati hinc loti trigelios ut docet aldesue grana quindecim. polipodij folliculorum sene. agarici troiscati añ. ʒ. j. mastice. ʒ. s. Confice cum vino odorifero: aut cum sirupo de corticibus citri. idest octo pro ʒ. ʒ. Da ut supra. Sed vide qd corpus sit robustius et stomachus nāliter fortis. C Si aut materia aliqua siegmatica fluat ad stomachum a capite conueniunt pillule infrascripte: de quibus do vnam dum vadit dormitum vna die: et alia die vnam ante cenam immediate: quarum descriptio talis est.

C℞. pillularum de hyera simplici. ʒ. ij. pillularum elefanginarum. ʒ. ij. mirabolanzum chebulorum. ʒ. j. mirabolanzum citrinorum. agarici troiscati añ. ʒ. s. mediam. mastice. ʒ. vnum. Confice cum melle rosato sex vel septem pro ʒ. Et da ut supra. Valent et iste pillule si materia siegmatica esset inhibita in viliis stomachi.

Cuidi plures fuisse curatos a debilitate digestiue et alijs egritudinibus stomachi ex vsu pillularum elefanginarum continuato. Nec mirum quoniam euacuando confortant: ut patet inspicienti ipsarum compositionem que ad veritatem singularissima est.

CValent etiam miro modo in istis casibus pillule stomachice aldesue descripte quarta. quas dicit nostras. Et nota quia dicit quod capiuntur omni tepore: sic facit etiam pro opinione mea qd possint exhiberi ante cenam: et tamen in ipsis ingreditur turbit in satis bona dosi: et sic a fortiori pillule elefangine et alie sepius ordinate.

CTranseam nunc ad dispositiones epatis in quibus etiam pillule non parum conferunt. Et quia in epate et venis meleriacis aliqui reperiunt oppilationes que causare possunt de facto causant multas egritudines

ut febres: fluxus ventris diuersos: ut suis locis colligendum. Adde incipiam a pillulis remouentibus oppilationes que viles erunt maxime preedentibus vniuersalibus.

C Pillule contra oppilationem epatis a causa frigida,

C℞. agarici troiscati cū vino infusionis: zinziberis ʒ. j. pulueris troiscorum dyarodon. ʒ. ij. pillularum elefanginarum. ʒ. ij. mastice. ʒ. s. Confice cum sirupo de eupatorio vel succo eiusdem septem pro ʒ. De quibus potest dari vna ante prandium et vna ante cenam: aut solum vna ante cenam. Et si fuerit ʒ. j. vel ʒ. ij. in auroa cum aliquali custodia sunt multum inuatiue.

CEt nota qd in tali casu efficaciores reperio ante cenam qd ante prandium. et hoc forte est propter rationem quam precipit princeps dari pillulas alia ret eunti dormitum. Ille scilicet motus et vigilie impediunt earum operationem. Tamen quia querimus operationem harum pillularum circa membra naturalia. Adde potius laudo exhibeantur ante cenam qd post.

C Pillule alie contra oppilationem epatis et ipsum confortantes,

C℞. pulueris troiscorum de rosia et eupatorio. ʒ. j. reubarbari electi. ʒ. s. agarici troiscati. ʒ. j. pillularum elefanginarum. ʒ. ij. spodij. ʒ. j. mastice. ʒ. s. Confice cum succo eupatorii aut sirupo eius vel vino maluatico fiant septem pro ʒ. Da ut supra.

C Pillule alie ad eandem intentionem ubi dubitatur de calefactione,

C℞. reubarbari electi. ʒ. j. spice spodij cuscute añ. ʒ. s. tamarindorum. ʒ. j. pulueris troiscorum dyarodon. ʒ. ij. pillularum elefanginarum. ʒ. ij. Et si sint cum succo endiuie erunt meliores in hoc casu mastice. ʒ. s. Confice cum sirupo de endiuia: et fac pillulas. et da ut supra. Et si daret ʒ. j. vel ʒ. ij. bono mane: sunt singulares et bone ac experte.

CValent etiam singulariter in remouendo oppilationes epatis pillule imperiales dummodo sint bene compositae: quod dico: quia in ipsarum compositione ingreditur notabilis quantitas reubarbari: et apothecarij aliqui vel non ponunt debitam quantitatem vel non ponunt de meliore. Et ideo quando ordino pro aliqua egregia persona volo esse presens compositionem.

CDescriptionem vero harum pillularum ponit Arnaldus de villanova dominorum vltamontanorum non inter practicanum iudicio meo decus et primum.

C Pillule alie ad eandem intentionem,

C℞. pulueris troiscorum de rosia et eupatorio descriptione aldesue. ʒ. j. pulueris troiscorum de reubarbaro. ʒ. j. tamarindorum. ʒ. ij. pillularum elefanginarum cum succo endiuie. ʒ. ij. Et si vis maiorem confortationem stomachi adde mastice. ʒ. j. Et confice cum sirupo de eupatorio vel de endiuia Et fac pillulas ut supra.

C Et nota

Panthaleonis.

8

C Et nota qd aliquando ex hibeo vna ante prandiu:
vnum ante cenam: maxime dum video virtutes for/
tem et bene succedit.

Et reperio has pillulas multum confortare epar debi/
le. Sed semper aduertat medicus ad malam coplonē
calidam vel frigidam: et sic ordinet pillulas vt nocere
non possint merito discrasie.

C Et cū istis vel similib' pillulis vidi curari aliquos
hydropicos etia asciticos: stebant tamen alia mul/
ta vt confectiones: emplastra: vnctiones: scripte et cō/
similia querenda locis proprijs: quia hic nisi pillulas
inuenio.

C Pillule contra hydropem ascitem a causa fr/
gida.

Recipe agarici troiscant. 3. vnam: pulueris tro/
iscorum dyarodon. 3. duos: pillularum elefangina/
rum. 3. iij. confice cum modico succi pycos septem
pro. 3. Da vnam ante cenam. Et si vis etiam vnaz an/
te prandium.

C Pillule alie fortiores ad eandem
intentionem.

Recipe pillularum elefanginarum. 3. iij. agarici
troiscant. 3. s. masticio. 3. j. soldanelle. 3. j. et ista sol/
danella est nouiter in vlu: et reperitur in riparia Ga/
nue. Et in pandectis reperio post multas remissio/
nes qd euacuat aquam citrinam: et ita experientia com/
probatum est: sed est satis forte solutiuum. Et ideo
tutus est exhibere has pillulas de mane qd miscere
cum cibo. Et dare dragmam vnam vel scropulos
quattuor. Tamen si vis dare ante cenam in forti vir/
tute potes: attenta modica quantitate ipsius. Nam
in pillulis vigintiocto non ingreditur nisi grana vi/
ginti soldanelle: et sic due partes vnus grani vel circa
in qualibet pillula.

C Pillule contra hydropisum a causa
frigida.

Recipe pulueris troiscorum de camphora. 3. ij.
reubarbari electi. 3. j. pillularum elefanginarum. 3.
Et si erunt cum succo endiuie melius erit: thama/
rindorum dragmam vnam et mediam misce et con/
fice cum succo endiuie si opus sit septem pro drag/
ma. Da vnam ante cenam. Et si vis etiam vnaz ante
prandium.

C Valent etiam ad istam intentionem pillule de eu/
patorio maiores et minores ad huc: quarum descri/
ptio talis est:

C Pillule de eupatorio
minores.

Recipe mirabolanzorum citrinorum: rauenfensi: succi eu/
patorii: aloes ana partes equales. Confice cum aqua
apij. Et da vt supra.

C Has pillulas dicit ad huc qd sunt ex intentione
maiorum: que conferunt hiceritie et oppilationibus
epatis: et tamen in ambabus descriptionibus iugre/
nuntur mirabolani in satis bona positi. Et sic non du/
bitabam qd facerent oppilationes: vt faciunt multi sero/
pulosi: bene credo qd si darentur soli: inducere pos/
sent oppilationem. Et hoc credo voluit ad huc in ca/
pitulo de mirabolans. Sed quando exhiberetur cu/
z alijs et maxime cum fortiter aperientibus. non solum
non nocent: immo notabiliter iuuant. Et ista de cau/
sa multotiens pono de mirabolans cum pillulis ele/
fanginis nec spero sit error.

C Pillule contra hydropisum a causa
calida et sunt pro nobilibus.

Recipe pillularum imperialium: pillularum elefangi/
narum cum succo endiuie dragmas duas et mediam
thamarindorum. mane ana. 3. j. reubarbari electi. 3. j.
seminis endiuie et lactuce ana. 3. j. spodij. spice ana
3. s. Confice cum mucilagine psilij sex vel septem
pro. 3. Da vt supra et sunt secure ac experte.

C Pillule contra hydropisum a causa
frigida.

Recipe pillularum elefanginarum. 3. iij. pulueris spe/
cierum dyalace. 3. ij. agarici troiscant. 3. vnam et me/
diam masticio. 3. j. Confice cum syrupo de eupato/
rio. Da vnam ante cenam continuando: et si vis aliquā
do. 3. iij. de mane. Et possunt pfi cu succo pycos
et erunt aqualiter fortiores.

C Valere etiam possunt consimiles pillule in fluxib'
oppilationis et in dyaria. Cibi tamen dubitamus de ni/
mia lubricitate possumus addere. 3. j. reubarbari tor/
refacti plus et minus sū necessitatem: vel de mirabo/
lans et sunt incolumes. euacuant enim materias que
sunt causa oppilationum: et cum hoc confortant mem/
bra naturalia. Possunt ergo ordinari vt infra.

C Pillule contra fluxu epa/
ticum ex oppilationem cu/
magna lubricitate.

Recipe pillularum imperialium: pillularum elefangi/
narum ana. 3. ij. pulueris specierum dyalace. 3. j. reu/
barbari parum torrefacti: mirabolanzorum citrinorum
et parum torrefactarum ana. 3. ij. seminis endiuie et
portulacae spodij ana. 3. j. confice cum vino albo odorif/
fero. Et valent iste pillule quando materia est mixta
ex flegmate et colera: sicut cōmuniter est: vt satis pa/
ter insipienti ingredientia. Sed non curo verificare
receptas: quia vltra intentum prolongarem sermo/
nes meos.

C Valere et possunt in tumoribus et duriciebus epa/
tis: immo in apostematibus: si diligens medicus cō/
siderabit casum: et habebit respectu ad febrem quando
concomittatur has dispositiones. Et considerabit etia
alia de quibus supra. Et maxime valent in euacuatio/
ne materie que stat sub forma cause antecederis.

C Uterum quia doctores dicunt: quia aloes nocet epa/
ti: vt ad huc capitulo proprio. posset aliquis non in/
merito dubitare qd iste pillule non conuenirent in di/
spostionibus epatis. Et multi de facto se custodiunt
in exhibendo. Tamen attento qd aloes est lotius et sic
ab eo resolute sunt partes magis subtiles cu quibus
nocere poterat. credo possunt exhiberi: maxime in taz
modica quantitate: et eo magis qd multa sunt in dictis
pillulis habentia rectificare ipsam aloes si rectificatio
ne indiget: et ipsum epar confortare. Quare non cre/
do

B 2

Pillularium

do posse nocere. Quia tamen aliqui sunt ita serui/pulsi et timidi ad omnia quantumcumque minima oculos aperientes et qui nullo pacto exhiberent aliquam aloeticam medicinam. Ideo volui etiam ipsis satifacere ordinando pillulas in quibus aloes non in/greditur.

C Pillule sine aloes contra oppilationem epatis.

C Reubarbari electi. 3. ij. spice. 3. j. pulueris tro/ciscorum dyarodon. trociscorum de rosas: et de eupat/orio añ. 3. mediam polipodij: cartami: agarici trociscati. ana. 3. ij. ligni aloes: macis cardamomi. folij encute spodij. mastice añ. 3. s. Conface cum sirupo de eupatorio vel de endiua. si times caliditatem sex vel septem pro. 3. et da ante pastum vna: et si vis dabis de mane. 3. iij. precedant tamen digestiva et erunt cum aliquali custodia.

C Mittam hic plures descriptiones pillularum: que sunt conuenientes in multis dispositionibus epatis: sed quia sunt valde fortes ut pillule de mesere in aselite que euacuant fortissime. Ideo si quis vult ipsis exhibere: videat aliusue et alios doctores qui plures pillulas describunt. Quia hic solum intendo describere pillulas leues: que omnibus hominibus et sine custodia possunt exhiberi: ut sunt pillule etiam de reubarbaro descriptiones aliusue quas videre poteris. Nec dubitant aliusue apponere mirabolanos etiam in bona dosi ut. 3. ij. et. s. Et tamen querit de oppilationem: cum dicat ipsas conferre febribus antiquis que raro absoluntur ab oppilationem ut clarum est. Conuenire etiam possunt dicte pillule in hycteritia citrina et etiam in nigra: et experte sunt infra scripte.

C Pillule contra hycteritiam citrinam.

C Pillularum imperialium. 3. ij. pillularum elefantinarum. 3. j. et. s. cuscute: cassiligne: spice spodij. ana. 3. j. agarici trociscati. 3. j. confice cum sirupo violato vel de endiua sex vel septem pro. 3. Da vna ante cenam continuando. Et si vis dare vnam bonam dosim de mane potes: cum aliquali custodia.

C Aliæ pillule ad eandem intentionem pro pauperibus.

C Pillularum elefantinarum. 3. ij. et. s. reupontici 3. j. spodij: cuscute: spice. ana. 3. j. trociscorum dyarodon. 3. duas. Conface cum vino odorifero: et da ut supra.

C Pro hycteritia autem nigra oportet habere respectum ad materias melancolicas: et ideo possunt fieri ut infra.

C Pillule contra hycteritiam nigram.

C Folliculorum sene polipodij querini añ. 3. ij. pillularum elefantinarum. 3. ij. agarici trociscati. 3. mediam. Conface cum sirupo de fumo terre. et da ut supra.

C Pillule aliæ ad eandem intentionem.

C Tartari vini albi. 3. j. thimi epithimi cuscute. añ. 3. j. pillularum elefantinarum. 3. ij. Conface cum

sirupo de epithimo et da ut supra: et sunt bone. In/terellige tamen has receptas maxime conuenire pre/cedentibus vniuersalibus. Nam stante notabili re/pletionem: aut multa materia faciente oppilationem. oportet et alia transire pro perfectione cure. Ideo tam in dispositionibus dictis quam dicendis habetur recursus ad ea que dicta sunt in principio: operis quoniam semper replicare incommenens puto.

C In dispositionibus splenis reperi has pillulas notabiliter conuenire: siue sit apostema: siue durities. Nam multoties apostema splenis terminatur: immo ut plurimum sine suppuratione vel exitura.

C Ante tamen quam veniam ad descriptionem pillularum: dicam vultum bene expertum in duritie splenis. et vngere ex yfopo humida. Et si vis fortius resolutuum et mollescentium: capias yfopi cerorum descriptionem. In quo etiam mirabilem effectum inuenies. Ceterum hec incidenter dicta sunt. Prose/quar in pillulis nostris.

C Pillule contra duritiem splenis.

C Pulueris corticum radicis capparorum thamarici folliculorum sene ana. 3. s. seminis anisi mastice añ. 3. j. agarici trociscati. 3. j. pillularum elefantinarum. 3. ij. s. Conface cum vino aromatico. vj. vel. vij. pro. 3. Da vna ante cenam et persevera et videbis incrementum.

C Pillule aliæ ad eandem intentionem.

C Polipodij: tartari: folliculorum sene añ. 3. s. pulueris specierum hyere sine aloes. 3. ij. pillularum elefantinarum. 3. ij. seminis anisi: cum anomi: mastice ana. 3. s. Conface cum sirupo de epithimo. Et da ut supra.

C Pillule aliæ ad eandem intentionem.

C Pulueris trociscorum de capparibus. 3. j. agarici albi et electi. 3. ij. salis gemme. 3. s. pillularum elefantinarum. 3. ij. s. Conface cum oximelle composita. Et da ut supra.

C Pillule ad eandem intentionem: sed fortiores.

C Lapidis lazuli loti tricesies secundum doctrinam aliusue. 3. s. pillularum elefantinarum. 3. ij. mastice. 3. j. folliculorum sene. 3. s. Conface cum succo sumus terre vel sirupo eius. Et da ut supra.

C Valent etiam ad eandem intentionem pillule experte ad oppilationem splenis quas describit aliusue. et est vltima descriptio pillularum suarum. et valent etiam ad plures alias dispositiones: vide receptam: quia tibi placebit.

C Sunt etiam dicte pillule singulares in melancolia mirachia. Sed in illo casu quoniam materia melancolica ultra difficultatem sue euacuationis. est in membro aliquantulum elongata: quod virtus vnius parue pillule non bene potest ipsam euacuare. Ideo laudo ut precedentibus aliquibus digestiuis detur de mane. 3. j. vel. 3. iij. aut. 3. j. s. cum aliquali custodia: et sunt viles. postea vero si exhibeatur omni die vna erit conueniens.

C Menio

Panthaleonis.

Ctenio nunc ad intestina: que plures patiuntur egri-
tudines: in quibus iste pillule valde conueniunt. Et
primo in aliquibus speciebus fluxuum vt est lienter-
ria a materia flegmatica lubricitate cibū a stomacho an-
te ipsius digestionem: concurrente etiam stomachi de-
bilitate.

Pillule contra lienteriam a materia
flegmatica.

Re. corticū mirabolano:um chebulorum. 3. j. masti-
cis. 3. s. pillularum elefantinarum. 3. ij. confice cū mi-
na citrinorum. vj. vel. vij. pro. 3. Et da vnam ante cenā
Et potes et dare vnam ante prandium. Et si queris
maiorē stupitatem: fac vt mirabolani sint parū toze-
facti: et auge ipsorum dosim ponendo. 3. j. 4. s. vel plus
si videbitur.

Pillule ad eandem intentionem pro
nobilibus.

Re. reubarbari electi parum torefacti. 3. j. s. mirabo-
lano:um chebulorum etiam parum torefactorum. 3.
ij. pillularum elefantinarum. 3. ij. masticis. 3. ij. Co-
fice cum melle rosato et da vnam ante cenā. Et si tibi
videatur. 3. j. vel. 3. j. s. de mane.

Sed quia vltra pillulas habeo vnum secretum per
me in ciuitate Thuronis in persona magistri Nicolai
tigland generalis francie: qui summe dilectus erat a
rege quem phisici regis dicebant non posse curari.
Et mouebantur hac ratione: quia passus fuerat vnam
magnam disinteriam: et vt asserbant: fuerat magna
excozatio tam in intestinis gracilibus q̄ in grossis:
et consequenter q̄ sere in omnibus partibus intesti-
norum erant cicatrices: ex quibus adeo debilitata erat
virtus retentiu q̄ retinere non poterant partes ebili-
que egrediebantur a stomacho. Nam stomachus suus
apparebat sanus licet frigidus et humidus: et sic dura
uerat fluxus ille per sex vel septem menses. Ego dice-
bam illis dominis medicis q̄ non bene videbam pos-
sibilitatem istam videlicet q̄ ita vniuersalis fuisset
omnium intestino:um excozatio q̄ deuentum fuisset
ad illam vniuersalem intestino:um cicatricem per
quam tantum fuisset virtus retentiu debilitata. Nam
difficile est hoc videre in corpore humano sc̄ate vita.
Sed dicebam hoc prouenire a magna humiditate
viscosa aliquantulum: que lubricitatis huius causa erat
et q̄ ista humiditas partim descendebat a capite: (nā
erat humidi cerebri: partem etiam in stomacho gene-
rabatur. Nam stomachus suus frigidus erat et humi-
dus et post multa remiserunt mihi curam et feci inter
alia vnam decoctionē quam appellabam Hippocras
de mirabolans. et ad veritatem fuit maior pars cure
dabaz de mane. 3. ij. vel. iij. in auroza vna die et alia
non. Quis descriptio talis erat.

Re. mirabolano:um chebulorum. 3. x. mirabolano-
rum citrinorum. 3. v. passularum. 3. ij. fiat decoctio
in. 3. xvj. aque vsq̄ ad consumptionem tertie par-
tis. postea coletur cum aliquanti expressione. et in cola-
tura dissoluatur succari boni. 3. x. et clarificetur aro-
matizando cum. 3. vj. cinnamomi electi. et est satis de-
lectabilis. Et educebat tribus vel quattuor vicibus
materiam aquosam satis viscosam. Et tandem cum
auxilio dei cessauit ille fluxus. Verum est q̄ etiam
hiebat vnciones: confectiones: diuercentia etiam.

Sed vt dixi illa decoctio fuit radix cure. Feci sa-
tis magnam disgressionem: sed spero non erit inuti-
lis.

In fluxu autem a materia colerica: si sit excozatio
recurrit ad clisteria: et alia remedia in locis propijs: ta-
men repert hās pillulas conuenire.

Pillule contra fluxum intestinale a materia cole-
rica etiam excozante.

Re. reubarbari electi et parum torefacti. 3. ij. mira-
bolano:um citrinorum etiam parum torefactorum.
3. j. pul. troscorum de spodio cum semine acetose.
3. j. s. masticis. 3. i. confice cum mucillagine dragan-
torum. vj. vel. vij. pro. 3. Da vnam singulis diebus
ante cenam et vnam ante prandiu si tibi videbitur. po-
tes etia dare de mane si videbitur. 3. j. vel. 3. ij. Et
si quis diligeret potius bibere: possent dissolui cum
modico aque endiuie et addē. 3. j. syrupi rosati facti ex
rosis siccis. et exhibere de mane.

Quando autem materia colerica mordicando et ex-
citādo virtutem expulsiuam est causa fluxus: et adhuc
non est excozatio. valent dicte pillule. Sed medicus
diligens si ne fiat excozatio. et hoc fiet cum clysteri-
bus lauatiuis in quibus ingrediatur gūmi dragagā-
tum puluerizatum videlicet. 3. j. pro singulo clysteri.
Nō ponatur de eo in magna quantitate: quia nimis
inspissaret: sed in debita quantitate facit mucillaginē
que prohibet intestina excoziari vt clarum est.

Inter egritudines intestinales est etia dolor ilia-
cus: et colicus in quibus non parum valent pillule.
Et quia isti dolores aliquando proueniunt a ventosi-
tate extendente: aliquando a retentione fecis: aliquan-
do a materia flegmatica: aliquando a colera grossa: vt
est colera vitelina. Ideo ponaz receptas in vnoquoq̄
casu conuenientes. et primo.

Pillule cōuenientes in dolore colico vel iliaco a
ventositate.

Re. agarici troscati. 3. j. pulueris cimini parum to-
refacti. 3. ij. pillularū elefantinarum. 3. ij. s. cartami.
3. s. masticis. 3. j. confice cum vino odorifero. vj. vel.
vij. pro. 3. Et da vnam ante cenam continuando. Li-
cet bene sciam clysteria in hoc casu magis esse iuua-
ua: tamen etiam conferunt valde. Nec tamen probi-
beo clysteria: vnciones et alia.

Pillule alie ad eandem intentionem maxime qñ
coniungitur materia flegmatica: et sunt fortiores.

Re. coloquintide electe. 3. s. cartami agarici troci-
scati. ana. 3. s. cimini parum torefacti. 3. ij. pillularū
elefantinarum. 3. ij. pillularum de vera simplici. 3. j.
masticis. 3. j. Confice cum melle rosato. vj. vel. vij.
pro. 3. Et da vt supra. Nec miretur aliquis si pono in
hac recepta coloquintidam: et do ante cenam: quoniaz
princeps noster decimasexta tertij. capitulo de ciba-
tione colico:um: aliquando docet exhibere turbit̄ et
scamoneam: etiam cum cibo. dum dicit.

Et qñq̄ necessariū est vt ponatur
turbith et scamonea in iure coruz et in
pane ipsorum.

Pillularium

Confirmat fortificat opinionem meam superius dictam: nec parum exultat ad montagnariam.

Confirmat qd Galenus nihil dicit super illo passu. Spero non curant. Et nota hic qd in dolore iliaco pillule et alia assumpta per os magis valent qd in colico: Et assumpta per inferius magis profunt in colico: qd assumpta per superius: licet etiam per superius conferre possint et de facto cōferant et cōuerto in iliaco. dicit alijs semp paribus. **C**onfirmat dolorem factum ex retentione fetuum male pnt exhiberi: nec pillule nec alia p superius: nisi prius feces mollescentur cum brotali bus pinguib^{us} elixiribus mollescentibus que precedere debent ante qd medicis per os exhibeantur. Ceterum tamen possunt ordinari pillule in quibus etiam est ali qua virtus mollescentia: vt infra.

Confirmat contra colicam in qbus est aliquis mollescentia.

Confirmat mane granate electe. 3. j. s. agarici troiscati. 3. j. tamarindorum. 3. ij. pillularum elefantinarum. 3. ij. mis. cū syrupo violato si expedit. fac. vj. vel. vij. pro 3. da vt supra. Et maxime valent iste pillule: vbi perci peretur aliquid esse de colera. vbi autem materia magis esset flegmatica cōuenienter pillule superius dicte contra ventositatem vel etiam vt infra.

Confirmat p dolorem colicum a materia flegmatica.

Confirmat. polipodij. cartami. agarici tro. añ. 3. s. pillularum elefantinarum. 3. ij. masticis. 3. s. Conifice cum melle rosato. Et da vt supra.

Confirmat ad eandem intentionem.

Confirmat pillularum de vera simpli. pillularum elefanti. añ. 3. j. agarici. tro. 3. j. coloquintide. 3. s. cartami. 3. ij. masticis. 3. j. Conifice cum melle rosato. Et da vt supra.

Confirmat ad eandem intentionem pillule stomache ad hunc descriptione prima secunda ac tertia nec mi nus quarta quā suam dicit. Valer etiam quinta. Valer etiam pillule masticis et elefantine sole.

Confirmat alie contra dolorem colicum et satis fortes.

Confirmat turbith electi et cōficati cum oleo amigdalorum dulcium. 3. s. agarici troci. 3. ij. zinzib. masticis añ. 3. j. pillularum elefantinarum. 3. ij. s. Conifice cum melle rosato. et da vt supra vel. 3. ij. de mane et reperies viles. Si autem dolor esset nimis intensus posses dare vnam pillulam elefantinam cum vno grano opij vt etia facit Hericulus: sed non continuas. Si autem par ticiparet de colera vitelina grossa que bene potest esse causa colice: oporteret vt pillule tue aspicerent vitran g^{um} materiam: et potes ordinare hoc modo.

Confirmat contra colicā a colera vitelina.

Confirmat pillularum de vera simplici pillularum elefanti narum cum succo endiuie añ. 3. j. reubarbari electi agarici troiscati añ. 3. s. tamarindorum. 3. ij. spice gra. vj. masticis. 3. j. Conifice cum vino odorifero aut cum melle rosato. vj. vel. vij. pro 3. da vnam ante ce nam et sunt experte.

Confirmat et dicte pillule contra vermes qui possunt esse causa multorum egritudinum: vt clarum est. Ideo diligens medicus omnibus tam sepe dictis diligen ter consideratis componet pillulas et applicabit sibi oc currentia. Ceterum solutus sum ordinare in forma que sequitur: et reperiri uamentum non modicum.

Confirmat contra vermes.

Confirmat agarici albi et electi. 3. j. seminis alexandri ma cedonici. cardonis benedicti añ. 3. s. sanguine masti cis añ. 3. s. pillularum de vera simplici. pillularum ele fangi. añ. 3. j. Conifice cum melle rosato. vj. pro 3. da vnam ante cenam vel. vj. de mane.

Confirmat contra vermes pro nobilibus.

Confirmat reubarbari electi. agarici troiscati añ. 3. j. s. di ptami granelle preparate añ. 3. s. corticum et granorū citri seminis alexandri añ. 3. j. fragmentorum iacui et rubinorum et granate añ. 3. s. spice. sanguine añ. 3. j. violaceos loti. 3. ij. Conifice cum melle rosato. vj. vel. vij. pro 3. da vt supra. Et si pueri possunt acci pere sunt cōuenientissime. Ceterum qd multi non pos sunt vel nolunt accipere dimitto aloes et do de pulue re. 3. j. vel circa cum modico vino vel aqua zncariz aut cum modico syrupo violato in forma boli et do de mane: et reperio magnum inuamentum.

Confirmat nunc ad dispositiones renum in quibus re perio pillulas inuatuas inter quas sunt lapides re nuz et oppilationes eorum et viarum vrine: que multo tiens sunt causa dolorum renalium.

Confirmat qd mā gñationis lapidū est mā flegmatica que in renibus retēta puerit in lapidē qd est notabilis vi scosa: qd vero nō est ita viscosa cōuertit in arenulas: que qnqz et facilius ardore vrine: et aliqñ excoant dea in vīs vinalibus maxime in collo vesice. Ideo clarū est has pillulas a multum posse conferre. primo euaciā do. scdo diuertēdo. Euaciādo prio mās flegmaticas que reperiūt in stomacho: siue sint ibi genites siue a capite vel alio membro trāsmisse. Dico secūdo diuertēdo. nam per vsum istarum pillularum multe mate rie que transirent ad renes diuertunt ad intestina que sunt loca cōuenientissima euacuationi: et sic cum dua bus euacuationibus cōueniunt vltra confortatio nem membrorum que in ipis pillulis reperitur. Et qd superius descripte sunt multe pillule euacuantes materiam flegmaticā. Ideo hic non multum me ex tendam in receptis remittens me ad superius ordina ta. Ceterum cōmemoro medicum oportere diligen ter inquirere si hec materia flegmatica generetur i sto macho: aut per indigestionez merito debilitatis: aut propter cibos. Et tunc debet cōfortare stomachum: aut rectificare retentionem vel facere vrinaz. Neli iste materie desuāt a capite etiam rectificare cere brum: et consequenter exhibere pillulas aspicientes ce rebum: et exhibere eunti dormituz: vt docet princeps prima tertij capitulo. Cū materiam exhiberi pillulas a faceret: qd ad veritatem melius euacuant a capite. Ideo possunt fieri pillule cōseruatiue a lapide renū qd materia flegmatica descendit a capite hoc modo. nam cum istis pillulis multos pseruauit.

Confirmat pillule pseruantes a lapide renum dum mate ria flegmatica descendit a capite.

C

C℞. pillularum alayaret. 3. ij. agarici trociscati. 3. ij. ligni aloes electi. 3. j. confice cum melle rosato. iij. vel. v. pro. 3. da vnam eunti dormitum: plus tamen vel minus grossam vt supra.

C Pillule preseruantes a lapide renum quando materia flegmatica generatur in stomacho:

C℞. pillularum elefanginarum. 3. ij. agarici trociscati. 3. j. mastice. 3. s. confice cum melle rosato aut cum syrupo de corticibus citri vel de absinthio. Et da vnam ante cenam continuando &c.

C Pillule alie ad eandem intentionem: sed fortiores.

C℞. turbith albi gumosi & arundinosi. 3. s. confice cum oleo amigdalorum dulcium nouiter facto. Deinde accipe pillularum elefanginarum. 3. ij. 5. zinzib. mastice ana. 3. j. Confice cum melle rosato. vj. vel. vij. p. 3. da vnam ante cenam & continuando videbis effectum bonum maxime in virtute forti.

C Pillule et elefantine sole sunt valde conuenientes in hoc casu. Etiam pillule de octo rebus siue de vera simplici. Et pillule stomachice descripte alie siue quare eligas tibi magis gratas: & exhibe. Valent etiam mastice. **C** Et si vis has pillulas etiam habere respectum ad continuendum lapidem: potes in illis pillulis aliquid addere ex his que a proprietate valent: vt sunt cinis vitri facta finem artem vel singulis hircis aut cinis caude tremule: lapis induratus: qui etiam solutus est aliquoties: vel lapis spongie: cortices ononum ex quibus extiterint pulli: oculi cancri: urinis scorpionum: cinis leporis: ossa parua leporis: que reperiuntur circa iuncturam tibie posterioris circa genum: aut aliquid salum in quibus est virtus frangendi aut continuendi lapidem: capiendum vnam vel duo que tibi vtiliora videbunt & que tibi occurrunt. **C** Et clarum etiam est has pillulas conuenire in lapide vesice maxime via preseruationis: tam euacuando quam diuertendo materias antecedentes que trahere possunt in causam coniunctam. Non expectes tamen curam perfectam ex his si grossus sit. **C** Sed quid dicemus in ardore vrine & in excoriatione colli vesice: in quibus causis prima facie ex toto disconuenire videtur ratione specierum & aloes. Terum quia experientia comperio has pillulas multoties conuenire: dico quod licet ratione aloes & specierum non conuenirent: possunt tamen taliter rectificari quod prodesse poterunt: & non nocere: & sic reperi in scriptis conuenire saltem cum iuuamento maiori nocumento.

C Pillule conuenientes in ardore vrine.

C℞. pillularum elefanginarum cum succo endiuie. 3. ij. corticum mirabolanoz citrinorum. 3. j. succi liquiritie. 3. ij. gummi draganti. 3. s. tamarindorum. 3. j. s. seminis portulace. seminis papaueris albi an. 3. j. confice cum syrupo violato. vj. vel. vij. Et da vnam ante cenam: nec dubites.

C Pillule alie ad eandem intentionem.

C℞. aloes loti in aqua endiuie pluribus vicibus. 3. vj. corticum mirabolanoz chebulorum citrinorum & emblicorum ana. 3. i. succi liquiritie: seminis pa-

paueris albi seminis portulace. ana. 3. i. agarici trociscati. 3. i. mastice. 3. s. confice cum mucilagine dragagantorum & fac. vj. pro. 3. da vnam ante cibum vel ante cenam.

C Pillule alie ad eandem intentionem.

C℞. quattuor seminum comunium minorum frigidorum seminis papaueris albi. seminis melonis ana. 3. j. pillularum elefanginarum cum succo endiuie. 3. ij. s. reubarbari electi. 3. j. mirabolanoz citrinorum. 3. j. mastice. 3. s. tamarindorum. 3. j. s. Confice cum syrupo violato vel cum mucilagine dragagantorum & fac pillulas vt supra.

C Pillule alie ad eandem intentionem quando est excoriatio.

C℞. reubarbari electi parum torrefacti mirabolanoz rum chebulorum & citrinorum: etiam parum torrefactorum ana. 3. s. pulueris troscorum alebachegi sine opio. 3. ij. pillularum elefanginarum cum succo endiuie. 3. ij. s. tamarindorum. 3. j. s. mastice. 3. s. confice cum syrupo violato: & da vt supra. **C** Nec est mirandum si iste pillule sunt inuatiue in istis casibus: quia licet ingrediantur pillule elefantine: quo merito specierum & aloes nocere deberent: tamen sunt ita bene refracte vt patet insipienti ea que ingrediantur quod nocere non possunt. Et si purum esset aliquod nocumentum: iuuamentum est maius: quoniam fit euacuatio multarum materiarum per vias intestinorum que transirent ad vias renium & vesice: & possent augere ardorem vel excoriationes. Ideo sepius exhibui & reperi iuuamentum sine nocumento saltem notabili.

C In aliquibus etiam egritudinibus membrorum generationis reperi pillulas multum conuenire: Et primo in his in quibus est difficultas erectionis virge propter materias humidas que aliquando imbibite sunt in musculis deseruentibus erectioni: & sic remanet membrum quasi paralyticum: conueniunt igitur in tali casu pillule vt infra.

C Pillule contra difficultatem erectionis virge a causa frigida & humida.

C℞. cartami. stichados. agarici trociscati mirabolanoz chebulorum ana. 3. s. radicum satirionis. 3. j. lingue auis. 3. ij. pillularum elefanginarum. 3. ij. s. mis. cum syrupo de corticibus citri fiant. vj. pro. 3. Et da vnam ante cenam singulis diebus.

C Notes et videre aliquas receptas supra cum feci mentionem de paralesi: quod conuenient et in hoc casu.

C Pillule alie ad eandem intentionem que augent spermam.

C℞. radicum satirionis & sunt testiculi vulpis. 3. j. nncis inde. 3. s. caude stincoz lingue auis ana. 3. j. pillularum elefanginarum. 3. ij. s. mirabolanoz citrinorum & chebulorum ana. 3. ij. s. confice cum melle rosato. vj. pro. 3. da vnam ante cenam & continua: quod videbis rem expertam.

C Valent etiam consimiles pillule his qui non possunt continere vnam & hoc remouendo causam paralesis musculorum vesice &c.

C Inter egritudines matricis in quibus putiusmodi

Pillularium

pillule sunt iuuatue: sunt p̄focatio matricis, reten-
tio mēstruoz. superfluous fluxus, impedimentū cōce-
ptionis, fluxus materiā albarum qui in multis mu-
lieribus reperitur: & plerunq; est cā impediens conce-
ptionem, p̄cipitatio: & dolor matricis ac descensus
ipsius. In oibus enī talibus casibus reperi pillulas
conuenientes. Et primo incipiam ratione mēstruoz
& p̄focationis.

**Pillule contra p̄focationem matricis & retentio-
nem mēstruorum.**

**P̄ pillulā imperialiū. 3. ij. pillularū elefangina-
rus. 3. ij. pulueris troiscorū de myrrha. 3. j. rubee tin-
ctorum. 3. s. cinamomi electi. 3. iij. agarici troisca.
3. ij. cōfice cū oximelle composito. v. pro. 3. da vnam
ante cenam. Et si visda. 3. j. vel. 3. iij. in auroa.**

Pillule alie ad eandem intentionē parū fortiores.

**P̄ pillulā de vera simplici. pillulā elefangina-
rum ana. 3. ij. turbith electi & fricati cū oleo amigda-
larum dulciū. 3. s. spice zinzibens mastice ana. 3. s.
conface cum syrupo de arthemisia. Et da vt supra. Et
si vis dare aliquāda. 3. j. in auroa sunt inultū conue-
nientes. Et adderem. 3. ij. asse fende quando damus
de mane.**

Pillule alie ad eandem intentionem.

**P̄ pul. troiscorū de myrrha. 3. j. reubarbari electi
agarici troiscati ana. 3. j. pillulā elefanginarū. 3.
ij. confice cū vino odorifero: & da vt supra.**

Qmitto plures decoctiones: cōfessiones & alia: q̄
puocant mēstrua: q̄ vt supra dixi pro nūc solum loq̄
volo de pillulis. Sed q̄ experientia reperi que nunq̄
mihi defecit. Ideo tacere volo q̄ exhibere. 3. j. cā-
stori cōficiendo duas vel tres pillulas & exhibere de
mane tpe quo mēstrua vel incipiūt apparere vel sunt
aliqua signa q̄ tēpus mēstruoz siue fluxus mulierum
p̄is est vel p̄pinq̄: q̄ exhibere puocantia alio tpe
est sepius opus perditum. Sed q̄ nā tentat expel-
lere: tunc tpe est cōuenientissimū: q̄ nā iuuat medici-
nam & medicina iuuat a nā. & sic felicitatur operatio.

**Sed nota q̄ exhibitio istius castorei d̄z esse in ma-
iori vel minori doliū virtutis fortitudinem. Et ad-
uerte q̄ est calidum in quarto. Ideo cōsidera: & exhi-
be secum aliqd q̄ tpe calozē vt syrupum violatū ne-
nufarinū vel decoctiōez semini cōium frigidorū maxi-
me minorū: q̄ cōmodius ponunt in decoctionibus
& que infrigidādo iuuabunt operationē & ipsaz felici-
tābūt. Si vis vide practica: Aggregatores in capitu-
lo cure retentionis mēstruoz. qui dicit q̄ castoreum
puocant mēstrua etiam in etate senili. Verum hoc
non sum expertus. in alijs autē etatibus sepe exper-
tus sum: & reperi bonum effectum cum dei auxilio.**

**Alie pillule ad eandem intentionem & sunt magis
delicate.**

**P̄ cassie lignee spice cinamomi asari reubarbari
electi agarici albi & electi ana. 3. s. aloes electi. 3. ij.
croci. myrrhe. ana. 3. j. cōfice cū vino albo odorifero
vel cum syrupo de arthemisia. & da vnam ante cenam
singulis diebus, vel dū surgit a lecto vnam vel duas**

aut tres & videbis feliciter succedere.

Consulti nō auderēt cōmiscere vnā ex istis pillulis
cum cibo cum videantur notabiliter aperire. Sed
attenta paucitate vnus pillule nocere nō pōt. Vide-
bis tamen experientiā q̄ educet per fecesūz aliquid
& sic erit iuuamentum sine nocumento vel saltem be-
ne modico.

**In retentione autē mēstruoz: vel dum volo mē-
strua retinere: raro vtor pillulis in quibus sit aloes: d̄
cuius natura est aperire venas: verū dum est lotus &
permixtus cum his que habent remouere hoc noci-
mentū: sicut sunt mastix bdeliū gūmi dragagatūz ara-
bicū & similia non possunt multum nocere: iuuare
vero sic. Possunt igit fieri pillule in hac forma: & erūt
euacuatue materiēz acutarum que permixte cū san-
guine multotiens sunt cā superflui fluxus: stimulādo
virtutem & aperiendo venas.**

Pillule contra superfluum fluxum mēstruorum.

**P̄ pillulaz elefang. 3. ij. gūmi arabici bdeliij & draga-
gatū ana. 3. j. reubarbari electi parū torefacti. 3. j.
tamarindorum. 3. j. s. pul. troiscorū de spodio cum
semine acetose. 3. iij. confice cum syrupo rosato. & da
vnam ante cenam vel. 3. iij. de mane vt tibi vide-
bitur.**

**Pillule alie ad eandem intentionem & magis re-
stringentes.**

**P̄ pulueris troiscorū de karabe: troiscorūz de
terra sigillata ana. 3. j. mirabolanoz citrinorū parū
toresfactoz: reubarbari electi & parū torefacti ana. 3. s.
mastice gūmi dragagati ana. 3. j. pillulā elefangi-
narū. 3. j. s. confice cū syrupo rosato. vj. pro. 3. da vnā
ante cenam vel. 3. j. aut. 3. iij. de mane.**

**Si quis tamen sit tantum superstitiosus vt dubitet
de pillulis elefanginis propter aloes: & spēs que in-
grediuntur: faciat pillulas dimittēdo pillulas elefan-
ginas & cessabit suspitio. erūt tamē viles.**

**Ubi autē esset fluxus superfluous mēstruoz pp̄ de-
bilitatem virtutis retētiue: aut pp̄ abundantā humo-
ris flegmatici relaxātis vēas aut aggravātis virtutē:
& consequēter incitātis expulsiuam ad expellendum
conuenirent pillule vt infra.**

**P̄ pillularum elefanginarū. 3. ij. s. mirabolanoz
chebulorum valde parū toresfactorū. 3. j. s. pulueris
troiscorū de terra sigillata. 3. ij. mastice. 3. s. cō-
fice cum myrrha citoniorū cum speciebus vel sine fin
qd videbitur & da vnā ante cenā vel. 3. iij. de mane.**

**Si bene consideremus: sunt et vtilissime iste pillu-
le in superfluo fluxu materiēz albar. Si proueniat a
materia ab aliquo vel aliquibus mēbris trāsmitta: si-
ue sit in ipsa matrice generata: cum matrice aliquando
non possit nutrimentum sibi delatum: et si bonum sit
in substantiam propriam conuētere. Et sic multipli-
catio quondie superfluitatibus: necesse est apparere
hūc fluxum: a quo pauca reperi mulieres absolui.
Et in multis vidi hanc esse causam cōceptionis impe-
dituam. Et ideo bonū est aduētere. Et si ab aliquo
fluat membro ipsum confortare & diuertere ad interi-
na que sunt membra magis apta receptioni & euacua-
tioni superfluitatum. & sic si vitio matricis & considera-
ta complexionē ipsam rectificare & confortare paula-
tim: postea euacuando & diuertere que omnia fieri pos-
sunt**

sunt cum instrumentis infra scriptis.

Pillule cōtra fluxū & hūitā humiditatē matricis.

R tartari loti agarici trociscati ana. 3. j. pillularū elefanginarū. 3. iij. s. mastice. 3. s. confice cum melle rosato aut cum syrupo de arthemisia. vj. pro. 3. da vnam ante cenamz continua quoniam applicata tuuant: sed continuata sanant.

Pillule alie ad eandem intentionem.

R aluminis pluuie. 3. j. tartari loti. 3. j. pillularū elefanginarū. 3. iij. pul. specierū trifare maioris sine opio. 3. iij. agarici albi & electi. 3. s. mastice. salisgē me an. 3. j. confice cū succo absynthij. vj. p. 3. da vna ante cenā cōtinuādō: & aliqñ. 3. iij. in mane.

Pillule alie ad eadē intētiōē: s; parū fortiores.

R turbit electi & pparati vt supra. 3. s. agarici trocisci. 3. iij. pillularū elefanginarū. 3. iij. s. mastice. an. 3. j. confice cū syrupo de arthemisia. & da vt supra.

Pillule alie ad eandem intentionem aliqua luter confortatiue.

R corticum mirabolanoz chebuloz & citrinorū ana. 3. j. agarici. 3. iij. pillularū elefanginarū. 3. iij. s. mastice. 3. j. confice cum syrupo de arthemisia & da vt supra: & sunt leues. **S** aduertere qm in talibus materiis reperio magnā diuersitatē. nam i aliquibus mulieribus egrediūt iste humiditates frigide etiam actualiter: ita vt in exitu precipiant notabiles frigiditatē actualē: & aliquibus egrediunt ita calide q faciūt magnū ardorez: & quodāō excoiationēz. imo i eadē muliere in diuersis tñ tēporibus percipitur ista diuersitas: vt ego hoc āno vidi in vna magna & notabili dñā: quā libēter nominare: nisi esset q me/ dicus in talibus debet esse secretus veluti cōfessor. Ad hāc igitur diuersitatem d; medicus bene aduertere: & nō omnes vnico calcare calciamento. Debet igitur cōsiderare mām que egreditur & cām: & sic diuersa exhibē remedia. **N**onā igit duas receptas vnam i cā frigida: aliam in cā. licet posite sint super multo recepte q hñc dispōni accommodari possūt: & ēt ad plures egritudines matricis de qb^o supra dixi.

Pillule p̄ supflūā hūiditatē mricis a cā frigida.

R agarici tro. mirabolanoz chebuloz ana. 3. j. tartari loti: cartami: stichados ana. 3. s. pillularū elefanginarū. 3. iij. s. mastice. 3. j. confice cū syrupo de arthemisia: & da vt supra.

Pillule cōtra superflūam hūiditatē matricis cum dominio caliditatis.

R reubarbari electi soliorum sene an. 3. s. thamarindoz māne granate ana. 3. j. pillularū elefanginarū. 3. iij. s. mastice. 3. j. confice cū syrupo viola. vj. vel vj. pro. 3. & da vt supra. **E**t sunt pro magnatibus.

Pillule alie ad eandē intētiōē p pauperibus.

R pillularū elefanginarū. 3. iij. thamarindoz. 3. j. s. mirabolanoz citrinorū. 3. j. agarici troci. 3. s. ma

stici s. 3. j. confice cū succo rosarum vel cum succo violato. vj. vel. vj. pro. 3. **E**t da vt supra.

Et sic possumus cōsequenter imaginari q iste pillule conferre possunt ad facilitandū impregnatiōēz quoniam per continuūz vsum ipsaz remonebit vel remoueri poterit causa impeditiua conceptionis vel generationis: non solū in muliere remouendo illā superflūāz hūiditatem que causa est: vel esse potest vt sperma viri reddatur inceptū pro generatione vt h; videri locis proprijs: q; pro nunc allegationibus vti nō curo. **E**t ideo sciētificus & expertus medicus diligēter inuestigans causas impediēt conceptionis videbit si causa erit ex parte viri vel mulieris maiori me si erit supflua hūiditas: qd dico: q; pōt ēt ab alijs causis prouenire: vt legit in locis proprijs vt a siccitate: in quo casu pillule huiusmodi nō pueniēt. Stāte igitur impedimento pceptionis a causa frigida & hūida: sicut cōter accidet: possunt conuenire pillule superius descripte circa retētiōē mēstruorū a cā slegmatica & p̄t hic describi recepta i hūc modū.

Pillule contra p̄hibitionem impregnationis a causa frigida & hūida.

R pillularū de hyera simp. 3. j. s. pillularū elefanginarū. 3. iij. s. agarici tro. 3. j. & si non times oppilatio nem: adde mirabolanoz chebuloz & citrinorū ana. 3. s. vel. 3. j. & cū melle rosato vel syrupo de arthemisia confice. vj. vel. vj. pro. 3. da vnam omni die.

Pillule alie ad eandē intētiōē: sed p̄ fortiores.

R pillularū elefanginarū. 3. iij. turbit preparati vt supra. 3. j. agarici trociscati. 3. j. siniberis mastici ana. 3. s. Confice cum syrupo de arthemisia. **E**t da vt supra.

Pillule alie ad eandem intentionem magis disponentes ad conceptum.

R pillularum elefanginarum. 3. iij. rasure eboris coaguli leporis ana. 3. s. agarici trociscati. 3. s. sileris montani. 3. iij. cū syrupo de arthemisia fac pillulas sex pro. 3. & da vt supra.

Pillule alie ad eandem intentionem.

R stichados polipodij agarici trociscati an. 3. s. tartari loti. 3. iij. pillularum impertaliū: pillularū elefanginarum ana. 3. iij. sileris montani. 3. j. cū vino odorifero vel syrupo de cornibus citri vel de arthemisia confice pillulas: & da vt supra.

Nunc venio ad dispōnes artheticas que vt plurimū sunt porysmiales vt experiētia quotidiana videm^o. **E**t i aliquibus porysmas citi^o in aliquibus tardius sūm complexionēs & compositiones corporum sūm regimen ipsorum: qd vt in pluribus malum est. Nam cōmuniter videm^o podagricos artheticos & huiusmodi eē mali regiminis. Ad hoc tamē aliquando inuuant constitutiones temporum & celestes influxus. **N**erum reperiō has pillulas multū eē proficuas maxime in p̄seruādō & tardando aduentus parorysmorum: ipsosq; minorādō: tam intensiue q; extēsiue. Ita vt ibi solebat ter vel quater in anno affligere non affliget nisi semel vel bis. **E**t vbi solebāt

Pillularium Panthaleonis.

paroxysmi vel dolores affligere quinqz vel sex diebus. Exempli gratia: non affligent nisi duobus aut tribus: aliquando vidi ex toto cessare. Nec mirum qz ex usu quotidiano ipsarum pillularum potest probi-beri aggregatio materie que sufficiat ad causandum paroxysmum. Sed quia materie horum dolorum cau-sae sunt diuersae: cum aliquae calidae: aliquae frigidae: aliquae mixtae. Ideo ponam hic receptas diuersas que has materias aspiciet. Et primo in ca. calida si sangui-neas sit alijs consentientibus euenit fibrothomia.

C Pillule in arthetica vel podagra calida.

R. thamarindorum. 3. j. pillularum elefanginarum cum succo endimie. 3. iij. reubarbari electi. 3. j. spice grana. vj. mastice. 3. j. confice cum succo rosarum vj. vel. vij. pro. 3. da vnam ante cenam et continua. **I**n podagra frigida reperire poteris aliquas rece- ptas: viles superius dum de paralyfi verba feci: id recurre ibi tui gratia forme ponam aliquas.

C Pillule contra podagram a ca frigida.

R. corticum mirabolanozum chebulozum sticha- dos: ana. 3. s. hermodactilozum. 3. j. zingib. mastice ana. 3. s. pillularum elefanginaruz. 3. iij. s. confice cu syrupo de stichados. vj. vel. vij. pro. 3. et da vt supra: et si vis potes aliquando dare. 3. j. vel. 3. iij. de ma- ne cum aliquali custodia.

C Pillule alie ad eades intentiones s; parz fortiores.

R. turbitz gumosi et electi preparati vt supra her- modactilozum ana. 3. j. 33. seminis anisi: ana grana vj. mastice grana. xv. pillularum elefanginaruz. 3. iij. confice cum syrupo de stichados: et da vt supra.

C Pillule alie ad eandem intentiones p pauperibus.

R. tartari loti mirabolanozum chebulozuz ana. 3. s. hermodactilozum: agaric trociscati ana. 3. j. masti-

cis. 3. s. zingibe. grana. vj. pillularum elefanginaruz 3. iij. confice cum melle rosato: et da vt supra.

Et quia vltimum materia harum egritudinu est mixta: ideo oportet etiam describere receptas qui bus communiter vti possumus et primo.

C Pillule in materia permixta contra podagram.

R. agarici trociscati: reubarbari electi ana. 3. s. her-

modactilozum. 3. j. pillularum elefanginarum. 3. iij. s. mirabolanozum citrinorum. 3. iij. mastice. 3. j. cu syrupo violato vel rosato. Confice. vi. vel. vij. Et da vt supra et videbis ipsas vtilissimas.

C Pillule alie ad eandem intentione s; parz fortiores.

R. hermodactilozum turbitz electi et preparati vt supra: ana. 3. j. reubarbari electi: mirabolanozum ci- trinorum ana. 3. s. zingib. grana. vj. mastice. 3. j. co- fice cum succo rosarum aut syrupo rosato. Et da vt su- pra: et si vis dare. 3. j. vel. 3. iij. de mane maxime iij/ nabunt: sit tamen cum aliquali custodia.

C Pillule alie ad eandem intentione pro pauperibus.

R. tartari loti mirabolanozum citrinoru ana. 3. j. her- modactilozum. 3. s. mastice. 3. j. pillularum elefan- ginarum. 3. iij. Confice cum syrupo ex infusione rosa- rum. Et da vt supra.

Et hec sunt que in hac materia pro nunc timens p/ luxuriam scribenda constitui. Nam potuissim in rece- ptis magis esse copiosius sed cogitans q facile est in- uentis addere. Et q prudens medicus apta maxie sibi via multas alias poterit receptas componere et cas- bus sibi occurrentibz accommodare: hic fines impono gratias habens imensans summo deo si quid boni in hoc meo opusculo et dignu memoria iudicabit Amē.

Explicit Pillularium magistri Panthaleonis de Constantia.

C Pantaleonis de Consuetudina Summa lacticio-
rum incipit.

Um interdū cogita/
re si opu
sculum aliqd memoria dignū in
medicina componerem: que nāz
esset subiecta materia videbā mi
hi partes omnē sublatam fuisse.
Nam si theoreticam medicine con
sidero cerno Jacobū foiliuenses

Ugonem senēsem et alios et nouos preter ea que ab
antiquis dicta sunt oēs sibi ptes vendicasse. Si vō
ad practicā me cōuerto video nouos plurimos. Et
namirā Joānem de partibus Philonū Arnaldū
de villanova vltimontanos Barzium vero Joā
nem de alcolis Nicolāū florentinum Sauonarolāz
Joānē mattheū de gradi aliōsqz plurimos cismōta/
nos viros prestantissimos: qui adeo ornate scientifi
ce copioseqz dixerunt vt nullam mihi ptem in scribē
do relictam intelligā. Tacere tū ignominiosum: nec
sine peccati labe fieri potest: vt si a sumo deo aliquā
scientie grām accepimus id occultemus. Itāz simi
les illi iudicabimur qui frumēta abscondit in popu
lis. Nec tamen id lactantie causa dixerim: quo meo
rum que scripsero nihil aut pāz mihi ascribi velim:
sed ea fere oīa a sapientū codicibus extraxisse pte/
or medicorū et philosophorū volumina reuoluēdo.
Aggrediar igitur cū dei auxilio sumāz lacticiozū:
que et si vulgaris appareat in ea tamen multa dicen
tur vtilia: et placida satis eo magis qz multi caseum
deterantur multi eum diligunt ex eo viuunt: et plu
res libetē intelligunt eorū diuersitates et naturas:
quas plurimas in sequentibus esse cognosces. Diui
dam igitur hanc summā in tres tractatus: quoz pri
mus cōtinet capitula. 17.

Capitulum primum de modo generationis lactis in
mānullis tam mulierū qz brutorum.
Capitulum secundum de diuersitate lactis in gene
rez: et que sint lactis conditiones meliores ad ifan
tium nutritionem.
Capitulum tertium de diuersitate lactis in brutis ex
specierum diuersitate.
Capitulum quartū de diuersitate lactis ex pte aeris
locoz et nutrimentozū.
Capitulum quintū de diuersitate lactis ex parte ani
maliz eiusdem speciei diuersorū tamen colorum
pilorū et ex parte etatis eorū.
Capitulum sextū de causis coagulationis in genere.
Capitulum septimum de causis coagulationis la
ctis et modis diuersis sin quos sit lactis coagu
latio.
Capitulum octauum de natura butyri et modo con
fectionis ipsius.
Capitulum nonum de varijs modis compositionis
casei videlicet de formis accidentalibus quibus
imprimuntur.
Capitulum decimū de diuersitate caseorū ex parte
nouelutatis vel antiquitatis.
Capitulum vndecimū de diuersitate caseorū ex parte
diuersitatis coaguloz vel altiarum rerum coaguli
naturam tenētium.
Capitulum duodecimū de diuersitate casei ex parte
salsedinis maioris vel minoris.

Capitulum decimūtertū de diuersitate casei ex pte
locoz in quibus conseruantur et ex parte eoz que
caseis circūponūt pro ipsoz conseruatione.
Capitulum decimūquartū de diuersitate caseorū ex
parte cruste grosse vel minus grosse.
Capitulum decimūquintū de diuersitate caseorū
ex parte diuersitatis temporū in quibus fiunt
aut conficiuntur.
Capitulum decimūsextū de diuersitate caseorū ex
parte personarū componentū.
Capitulum decimūseptimū de causis quare aliq cas
ei sunt cauernosi et aliqui nō.

C Secundus tractatus summe lacticiozū: continet capitula. 15.

Primum capitulum de caseo florentino appellato
marcelin.
Capitulum secundum de caseo placentino et locoz
adiacentium.
Capitulum tertium de caseo de la mora et sunt par
ui casei.
Capitulum quirtū de caseo vallis auguste et de seratio.
Capitulum quintū de caseo vallis locane et cerisole.
Capitulum sextum de caseo vallis lancū et circū
stantium.
Capitulum septimum de caseo vallis secusie et mon
tis curij.
Capitulum octauum de caseo mauriane et tarāsie
et formis eorū.
Capitulum nonum de caseo Brizie et formis suis.
Capitulum decimum de caseo crapone et figura sua.
Capitulum vndecimum de caseo gallico continens
multas prouincias.
Capitulum duodecimū de caseo alamanie in locis
in quibus fuit.
Capitulum decimūtertū de caseo anglie et formis
suis quozū est magna copia.
Capitulum decimūquartū de caseo britanie et mira
butyri multitudine.
Capitulum decimūquintū de caseo flandrie et lo
coz circūstantium.

C Tractatus tertius continet capitula octo.

Capitulum primum quibus complexionibus lac et la
cticinia conueniant vel discōueniant.
Capitulum secundū qui sunt casei conuenientes cole
ricis et ipsis discōuenientes.
Capitulum tertū q sunt casei conuenientes flegmaticis
et ipsis discōuenientes.
Capitulum quartum qui sunt casei cōueniētes me/
lancolicis et ipsis discōuenientes.
Capitulum quintum qui sunt casei conueniētes san
guineis et ipsis discōuenientes.
Capitulum sextum qui sunt casei conuenientes se/
nibus et alijs etatibus.
Capitulum septimum de caseis conuenientibus in
aliquibus egritudinibus et diuerso modo prepa
rationis ipsorum.
Capitulum octauū de modo comedendi caseū et q
ante cibum et qui post comedi debeant sin varias
complexiones tam totales qz partiales.

C Signis tabule.

Tractatus primus.

Olens in hac summa lactici-
morum Aristotelis
imitari doctrinam: qui primo phy-
sico:um volens de rebus natura-
libus determinare: primo agit de
principijs rerum naturalium vt de
materia forma & priuatione tanq[ua]m
de principijs omnium rerum na-
turalium. Cum intentio principalis sit in hac summa
de caseis & eorum naturis determinare: nō incōgrue
v[er]o p[ri]mo de lacte tanq[ua]m de p[ri]ncipio māli sermonē face-
re. Circa q[uo]d notādū q[uo]d lac ē aialis sup[er]fluū albu[m]
bina decoctiōe in māmis gñatum. Hec ē singularis
diffinitio vel veri⁹ descriptio lactis quā ponit bon⁹
Cōciliato: dīa. c. 43. Nam vt volūt doctores ex
sanguine menstruo due ptes sūt. quaz vna & magis
pura trāsit a venis matricis ad māmillas: cū iter hec
duo mēbra sit magna colligātia: vt vult dux nr. 12.
tertij capitulo p[ri]mo in fine: & Albertus p[ri]o de ani-
malibus capitulo de anothomia venarum: & ibi per
secūdā digestiōe a cōplexione illius carnis glā-
dose acquirit formā lactis & substantialem & accidē-
talem: nāz vbi materia illa que ē sanguis mēstruus
p[ri]mo erat rubea in hac secūda digestiōe dealbatur.
& hoc fit ab illa carnositate glandosa māmillarū que
alba est. Dicit Auicēna allegato capitulo q[uo]d ope-
ratio generationis lactis ex sanguine est sicut opera-
tio epatis in generatione sanguinis ex chillo: in hoc
q[uo]d vnuquodq[ue] cōuertit humiditatē ad similitudines
suas in nā & colore. Nam epas rubificat chillū albū
& facit ipsū sanguinē: & māmilla albefcit sanguinē
rubeū & facit ipsū lac. Alia autē p[ar]s sanguis mēstrui
magis impura refertur & ad tps expellit p[er] loca a nā
deputata: saluo q[uo]d vt plurimū in mulierib[us] ablactan-
tibus filios non apparet mēstrua: sed fere tota illa
inateria expellitur vt trāsmittitur ad māmillas & in
lac conuertitur. Et ideo videmus in pueris varias
egritudines generari propter assumptionem lactis
infecti aliqua mala qualitate: & vt plurimum ex im-
puro & malo sanguine generati. Nec dico tamen q[uo]d
ex alio sanguine q[uam] ex menstruo possit lac generari.
In pregnantibus autem de illo menstruo fiunt due
partes ex quarum videlicet puriori fetus nutritur p[er]
venam vmbilicāle: alia vero pars inutilis p[ro]o fetus
nutritione & reservatur ad tēpus partus: & tunc ex-
pellitur & iuuat ad facilitandum partum lubricando
vias. In aliquibus tamen mulieribus pregnantib[us]
expelluntur mēstrua etiam a sana virtute. Ut
plurimū tamen est signum malum & causa mala. In
aliquibus etiam pregnantibus vna pars mēstrui
trahitur ad māmillas & i lac cōuertitur. Immo plu-
res volunt q[uo]d in homine etiam possit lac generari &
experientia docet. Etiam in muliere virgine potest
generari licet raro contingat. Cūde p[ar]te tertio
de naturis animalium capitulo vltimo dicit. Et vul-
lum lac est in māmillis maris quāuis forte accidat
vt inueniatur lac in māmillis quorūdam. Et addit
q[uo]d in quadam regione inuentus fuit caper a quo ex-
trahebant lac ex māmillis: ex quo fuit factus ca-
seus vnus deinde coieuit cum capra & genuit ma-
rem a quo extraheretur lac sicut a patre. Dicit tamē
q[uo]d talia sunt signa & significationes futurorum. Hec
uitatis causa non adducit alias auctoritates ad hoc
propositum facientes. Cū habemus igit modū gñā-
tiōis lactis i mulierib[us]: & h[uius] eūdē modū i brut[is] aiali

bus generatur. Et est nutrimentū a natura ordi-
natum p[ro] nutritione nouiter natorū: donec pos-
sint digerere cibaria difficilioris imutationis: q[uo]d in
infantibus cognoscitur dum veniunt ad eratē dētū
plantatiuam. Et ideo incōsulte faciūt q[uo]d alia ciba-
ria exhibent pueris ante originē dētū: quonā fa-
cillima natura dum videt stomachū posse alios ci-
bos q[uam] lac imutare statim dentes generat ad bonū
intellectū: q[uo]d huiusmodi dētū generatio fit in tēpo-
re & notabili. Cū fecit autē nā i multis brutis plures
māmillas: p[ro]pterea q[uo]d talia sunt apta ad plures fer-
pducendos: & si in talibus non fuissent nisi due mā-
mille nō potuissent quattuor aut plures nati decen-
ter nutrirī. In muliere autē solum duas fecit mā-
millas. Cū p[ri]mo p[ro]pter deco:em quonā pluralitas
māmillarum nō parum mulierē deturparet. Cū se-
cūdo quia cum mulier nō pariat cōter nisi vnus aut
duos: aliquādo licet res vel plures produci possint
hoc tamē rarissime p[er]tingit. Ideo sufficit mulieri du-
as habere māmillas: quonā natura nō deficit i ne-
cessarijs nec abundat in superfluis. Dicit Alber-
tus p[ri]mo d[istinctio]nē alibus tractatu secūdo capitulo. 24.
q[uo]d in pectore sunt due māmille quarum creatio ē ex
venis neruis & artarijs inter quas cōtinuat caro la-
ra glandulosa alba & ex sanguine rubeo facit lac al-
bum: sicut alia membra alba operant in nutrimento
ipsis transmissio. Et in eodē capitulo dicit: cū mulier
lactat si coit cum viro nocet plurimum infanti: quia
subtile nutrimentū q[uo]d ad māmillas mitti debebat ad
os matricis attrahitur. Ex quibus apparet causa non
cumentis: q[uo]d vel fetus statim sine nutrimento: aut cū
modico: vel erit impurum: quia loco illius q[uo]d ad os
matricis attrahitur: vel nihil aut parum mandabit
vel intet: aut attrahet alius humor malus ex quo
non conuenienter fetus nutritur. Et hec sufficiant
quātum ad modum generationis lactis: q[uo]d etiā ali-
qua dicuntur inferius.

Capitulū secūdu p[ri]mi tractatus de diuersitate
lactis in genere.

Iacet lac s[ecundu]m fere omnes medicos sit
temperamento vicinū: vt di-
cit Rasis tertio almanforis. Lac recenter
multum tempamento exiit vicinū: licet
frigiditati & humiditati pax attineat. Gal. tñ quim-
to theorice vult lac vniuersaliter frigidū esse & humi-
dum. Sed facile est concordare eorum dicta nam in
sententia idem volunt. Cū v[er]o cum lac ex sangui-
ne generetur vt in superiori capitulo dictum ē & hec
generatio fiat p[er] vltiores decoctiones posset quis
arguere lac debere esse calidē & nō frigide cōplexio-
nis cum materia sit calida & agens calidū. Ad q[uo]d
satis respondet Auicē. si notemus que dicit in capi-
tulo de lacte. cum dicit. Et lac quidem ē p[ro]p[ri]e d[istinctio]nē
gestionis & quo nō cum sit generatū ex sanguine quī
est in summo digestionis cū sup[er]uenit digestio que-
dam alia q[uo]d sit ex membro q[uo]d ad frigus declinat
& ē. & sic agens nō erit calidum. Cū possem ēt dicere
nō esse incōueniens q[uo]d ex obiecto calidiori p[er] actionē
caloris generari aliquod remissū calidū: sicut vide-
mus duz generatur spūs animalis in cerebro ex spi-
ritu vitali calidiori: & fit tñ a calore nālī vt omnes vo-
lunt tam medici q[uam] philosophi & fit s[ecundu]m finis exigē-
tiam. Merum hanc disceptationē p[ro] nūc dominis
theoriciis

theoricis dimitto. Sed ut mere practicus p ncu suffi
ciat positue dicere cu doctoribus q lac est teperau
vel teperaueto vicinu ad frigidum ⁊ humidu paruz
declinans. Et hoc voluit Galienus loco allegato.
Et hoc ex suis partib⁹ persuaderi pot. Ma i lacte tri
plicem reperimus substantiam: butirosam: casealem:
⁊ aquosam. Et qz butirosa calida est ⁊ humida. Ca
sealis vero frigida ⁊ sicca. De aquosa reperio discor
dantes doctores. Nam aliqui vt Anicen. Mesue ⁊ ali
qui alij ponunt aquam lactis calidam ⁊ humidam. Sz
bonus Lciliator dicit. c. xlvij. determinatiue tenet
aquam lactis frigidam esse ⁊ humidam ⁊ mouet roni
bus euidentibus quibus difficile esset respondere.
Et ad veritates si bene consideremus q pars butiro
sa in lacte est calida: pars casealis frigida. Si dicam⁹
partem aquosam calidam que notabilis est ⁊ forte qua
ritatiue maior qz totuz residuum non possemus dice
re agregatus qd est lac esse temperatum aut ad frigi
dum declinare vt superius dictu fuit. Immo oportet
ret concedere lac ad calidum declinare vt facile pba
ri possit. Et sic videt no pua discoraditia qua adhuc
discussam non reperio. Et tam e si volum⁹ cōcor dare
dicta Anic. ⁊ Mesue cu his que dicit Lciliator: pos
semus exire saluo semper maiori ind cio q si cōside
remus lac in se solu put includit partem butirosam
⁊ aquosam sine alia cōmixtione. tūc veritate pbat Lc
iliator q aquosa pars est frigida. Si tñ consideremus
aquositate lactis qua cōtinetur vtitur vt separam a pte
caseali virtute coaguli cu in illa pte aquosa remanse
rit multuz devirtute coaguli cuius effectus imaginis
fuit in calefaciēdo: ⁊ cū videamus ex alia pte ipsam
aquositate eē solutiuā: sic possum⁹ dicere q est calid⁹
da: ⁊ hoc voluerunt auctores. C Sed si qd dicat illa
virtus coaguli ita fuit applicata partibus terrestrib⁹
sicut aquosis ergo eadem ratioe caseus erit calide cō
plexionis. C Ad hoc respōderem q licet ita applica
ta fuerit magis tamen in aqua remansit impressio.
Quonia actiones actiuoz sunt in patiente ⁊ disposito
to. Etia partes subtiles coaguli que calide sunt su
pernatant: ⁊ aquee cōmifcent etiā in pfectione casei
per compressionē exprimuntur a partibus grossis: ⁊
sic i aqua remanēt. C Cogitabūt alij si sit ali⁹ modus
cōcoradandi: qz Anic. capitulo de caseo circa pan ci
pium dicit. In aqua vero casei ppterea q in ipsa est
nitrositas acquisita ex sanguine. ⁊ sic nō videt coagu
lo ascribere caliditatem quādam que ibi reperitur.
Sed hanc subtilitatem p nunc dimitto. C Adherēdo
dictis doctorum tenendū est lac teperauuz esse aut
teperaueto vicinū: ad frigiditatem tñ aliquatū decli
nare. C Est autē in lacte magna diuersitas. Nam aliud
est lac hominis vñ mulieris: aliud est lac cap: e. aliud
vace: aliud ouis: aliud camelli: aliud asine: aliud eque
aliud feroe: ⁊ sic de alijs speciebus animalium. sed
ista solum cōmemorauit quoniam magis in cōmuni
unt vsu. C Diuersificant etiam lactis complexionēs
fm tempora anni: quonia alterius complexionis est
fm estatio: ⁊ alteri⁹ lac hyemis. Sic pariter de vere
⁊ autumno. C Lciliator etia diuersitas ex parte re
gionum. Nam lac in regionibus orientalibus differt
a lacte occidentalibus: meridionale a septentrionali.
C Differt etiam lac ex parte etatis animalū. Nam
alterius complexionis est lac animalis iuuenis: ⁊ al
terius senis: alterius media etatis. C Nutrimēta
etiam siue pascua quantum variant aut variare pos
sunt lactis complexionēs in sequentibus apparebit.

Est etiam diuersitas in lacte ex parte ipis quo cōser
uatnr. Ma nouiter multū vt supra est teperau: aut
teperaueto vicinū. Quod vero diu cōseruatum est
acre ⁊ frigidū. C Mediū vero medio modo se habere
vult Lciliator allegata dicit. C Repiri ē pot in la
cte differētia ex parte reguminis aialis. Nam aliud
erit aut esse poterit lac animalis famelic: ⁊ aliud aia
lis cibati: aliud aialis multum vigilantis: ⁊ aliud dor
mientis: aliud aialis exercitati: ⁊ aliud quiescentis:
aliud aialis vel mulieris videntis regimine calido: ⁊
aliud frigidū. C Accidentia etia animi multū opant
in variendo lactis cōplexione. Quis dubitat lac ani
malis iocundi laudabilis esse lac aialis tristabilis
aut melancolicus quauis d causa. Et fm qz istoz accide
tium anime aliqua calefaciūt aliqua infrigidat ita in
lacte has varietates repim⁹. Et ppter hoc voluit me
dici nutrices pueroz iocundas esse ⁊ ab ira tristitia
furore ⁊ talibus preseruari quozū aliqua calefaciēdo
aliqua infrigidādo aliqua lac diminuēdo aut aliqua
mala q̄litate inficiendo summe nocere pnt. C Adde
etia hic qz repiri pot diuersitas in lacte non tantū
ex parte lactis q̄tuz ex parte recipientium. Nam idē
lac vni erit nutrimentum cōueniens: qd alteri erit di
conueniens. Nam Anicēna secūdo canonis capitulo
de lacte dicit. Amplius lac tuz corporibus ppositio
nalitates habet quarū cause nō cōprehēduur. Si
cut etia recitat Lciliator de seipso dū videbat pa
nē infusus in lacte incitabat ad vomitū. C Diuersifi
catur etiam lac in colore: cum aliqd magis: aliqd
minus de albedine participet: ⁊ aliqd ad citrinitatem
aut alium colorē declinare videt. C Item etiā in mo
do substantie: qz aliqd spissum: aliqd aquosuz: ⁊
aliqd mediū. C Itē in sapore: qz aliqd magis dulce:
⁊ aliqd minus: aliud acetosum aut alterius saporis.
Et dicit C Anic. secūdo canonis capitulo de lacte.
Et scias qz lac diuersificat fm species animalium ⁊
fm etate ⁊ si est parnū aut mediocre: ⁊ fm forma
pnta accidentalem sicut est leuis carnis. aut dure pin
gue vextenuatum album aut alius hñs colorem ⁊
addit qz lac aialis albi est debilius ⁊ citius descēdit.
Aristoteles vero tertio de animalibus capitulo vltio
dicit qd lac mulierū nigrarū ē melius ⁊ pluri cibi qz
albarū. C Habita igit diuersitate lactis in genere vi
dendū est que sint lactis cōditōes meliores p infan
tiuz nutritiōe. C Pro quo dicit Anicēna secūda
pimi capitulo de regimine lactatiōis qz lac laudabile
⁊ teperau est i quo aquositas ⁊ caseitas sunt equales
⁊ cuius color attinet albedini qui non sit fuscus nec
citrinus nec viridis nec rubeus: cuius odor sit bon⁹
in quo non sit acrodo nec ponticitas: nec amaritudo
nec faldedo. C Et cōis modus experiendi modum
substantie est ponere vnā guttā super vnguē: ⁊ tūc fa
cile est cognoscere eius spissitudinē vel nimitā humi
ditatem. Inter que bonū lac debet mediocritatem te
nere. C Vult Anic. ibidē qz nutrit debet esse hñ com
plexionata etatis inter. xvj. ⁊ xvj. annū: bñ cōposi
tionata boni coloris: musculosa: hñs pectus ⁊ collū
forte: media iter p̄guedinē ⁊ maculētā: hñs māmū
las satis grossas nō laxas bonoz morū. C Et iō qdā
phibuerunt ne stolidā lactet. C Albert⁹ dicit qz eligē
da est nutritrix similis in cōplexione matri quātum est
possibile ⁊ hoc consonat ratione: quonia nutrimentuz
erit simile ei qd recipere consueuerat. Sed intelligo
dum mater est sana ⁊ bene complexionata: quia ali
ter melior esset nutritrix alterius ⁊ melioris complexio

Tractatus primus

nis. Dicit etiam Albertus libro tertio tractatu secundo capitulo. Et lac qd in mane pzo venit ad mās nullas est quasi purgamentum: pp qd perit in arte lactandi precipitū primo mane mulgere magnā ptem lactis nutrices et de residuo lactare infantes et dūz lactant moueri infante cū cantu. Adnotus tū cū ardu dū esse leuio et cantus suauis: qz musica facit cū gaudio et lenitate spūs recipe nutrimentū. Adnotus autē excitat calorem et virtutē in digestionē que in infantib⁹ multū imersa est humido. Nec Albertus.

Capitulus tertius primi tractatus de diuersitate lactis in brutis ex specierum diuersitate.

Via sublimis et bonno deus dona/ un homini complexione spatiozē quā in hoc mūdo possibile est esse: vt dicit dux noster pīa primi capto de pīo/ nibus: facile est credere q lac mulieris ē tempātū respectu cūfectūqz brutū: vt ē volūt oēs doctores nemine discrepāte: tū qz materia gūationis lactis videlicet sanguis in muliere est magis spata: tū qz calidus agens et est magis temperatū: et sic lac mulieris vel via cibī vel via medicine ceteris oībus preferetur et merito. Sed post lac mulieris qd sit melius aliquale repio diuersitates. Nam Raby moyses asserit q post lac mulieris lac sup⁹ siue serose est meli⁹. Et hū pzo se hoc fundamentū: q illa cōplexio dū melius lac gūare que magis appropinquat humane complexioni: sū talis est cōplexio sup⁹ vel serophe igit et c. Argumentū est bonū cum maior: et minor videt manifestā cū compositio potest in multis valde cōpositioi hoīs assimilari: et complexio satis insequit compositioi. Et sic credidit Raby moyses post lac mulieris lac sup⁹ esse prestanti⁹. Et credo et sit fundamentū Saleni vt apparet ex Serapione libro aggregatio/ num qui recitat de mēte Saleni q lac mulieris est salinus maxime cuius corp⁹ est sanus: nō antiquē: pulchre: et tēpate pplexionis: cuius nutrimentū est bonū generatiū bonozū humozū: et post ex lac aialū quoz natura nō est elongata a natura hoīs: sed est ppe naturā hoīs. Et dicit q odor carniū significat supra bonitātē lactis: qz sunt quedam aialia quozū carnes sunt fende: sicut canis lupi vris: et quedaz carnes sunt boni odoris: et explicādo dicit vt porcorū pecudum caprarū. Et addit natura nāqz exest ppinqua naturae hoīs. Et ex his videtur Saleniū affirmasse q post lac mulieris lac sup⁹ vel serophe est melius cū ipsius natura sit ppinqua humane nature. Et sic pro ista pte est auctoritas et ratio. Autēna tū scdo canonis capitulo de lacte: dicit q lac scrophulaz est aquosus nō maturū et si non erit melius. C. Auerois vero quinto colligit dicit q meli⁹ est lac femininū: et post illud lac asine: et post illud lac capre: et tūc spēs lactis sunt subtilis sbe. Sz lac ouis est grossius: et ppterca citi⁹ in scdo calēat. Sed vacinus est grossius et cum hoc butyrosus et pinguius. Et de lacte sup⁹ nō loquit. C. Tū in hoc magis adhereret opinioni Auicēne et Cōmen/ tatoris Auerois et dicerem ad rationē Raby moyses q complexio sup⁹ non ita appropinquat complexioni hominis: sicut compositio compositioni: licet etiam in compositione sit magna diuersitas: maxime in membris animatis et membris generationis: vt patet expertis in anothomia. Tūc etiam concessio q complexio sup⁹ magis appropinquat complexioni

hoīs: nō pp hoc sequit lac sup⁹ melius ēē debere: tū rōne nutrimenti sup⁹: tū rōne voracitatis in comedēdo q nō parū faciunt ad lactis cruditatē. Et nisi essent hēc duo puta voracitatis in comedēdo et nutrimentū: tū satis militaret ratio Raby moyses Serapionis et Gal. Et ideo vt tenendū cū Zīn. lac sup⁹ non multū valere nec etiā est in cōi vsu. C. In sequēdo igit dicta antiquozū dixit Philosophus tertio de naturis animalium capto vltimo q lac camelli est tenuissimum respectu alioz: et ipsius sequit lac equē: et post asine. Lac vero vacarum est spissum valde. Et ibidem dicit q lac quāto spissius tanto calidius id est aptū fm plures partes in caseum conuerti. Et hēc pro tertio capitulo sufficient: qm de lacte asine inferius videt capitulo penultimo tertij tractatus dicitur.

Capitulum quartum primi tractatus de diuersitate lactis ex parte aeris loco et nutrimentorum.

X parte autē aeris et nutrimentū cōplexio lactis non parum variari potest. Illā fm q aer calidus vel frigidus humidus et siccus: ita in aialib⁹ ibidē habitantibus lactis cōplexio variat. Et ita pariter de regionibus dicere oportet. Sed pro maiori noticia dicēdo mouet questio. An lac hyemale frigidius sit et humidius q lac extiuū vel extinale. Et videt q sic: q cū tēpore hyemis humores qui generantur frigidius magis et humidius illi qui in estate. Et ita superfluitates frigidiores: vt experientia demonstrat cum lac sit supflūū quoddā ex primo capitulo: videt ipsum tēpore hyemis frigidius esse debere. Et p ista parte facit auctoritas Auicēne in c. de lacte. secundo canonis dum dicit. lac vernale est aquosum cōparatur ad estiuū et sic a fortiori lac hyemale. C. In oppositū tamen arguitur capiēdo pro fundamento textū illi pocratis. prima apophorismorum. xv. apophorismo. Quē tres vere et hyeme calidissimi sunt natura. Ex quibus elicit q in corporibus robustis et debite rectis tēporibus seruātibus naturas proprias virtutes nāles sunt fortiores maxie digestiua. Si ergo ita sit poterit meli⁹ agere in sanguinē et perfectius spz imutare et in lac cōnertere. Et sic cū hēc imutatio facta sit a potētiori calore presupposita paritate passī: erit lac generatum calidius. C. Ad qd rñderem saluo semper saniori iudicio q lac estiuū ē alijs parib⁹ calidius q hyemale. Et hoc est satis rationale: qz sicut videmus de humorib⁹ et alijs etiam superfluitatibus q tempore estatis declinant ad calidū ita de lacte dicere oportebit. Ad argumentum vero cum dicebatur ex apophorismo. Quē tres et c. Calor in robustis corporibus est fortior. Cōcedo de calore naturali. Quē calor accidentalis vt aeris circumdantis est valde potentior in estate: et hic calor multum facit ad generationem et humorum et superfluitatum in animalibus. Et ideo volunt doctores q tempore estatis lac est paucum: vt etiam docet experientia: tpe autē veris maxime multiplicat precipue in brutis primo ppter aeris tēperamentū: scdō pp paucū que illo tpe sunt magis humida. Diceret igit q tpe veris in brutis maxime generat de lacte et de bono. Id casei qui sūt illo tempore cōmuniter sunt meliores maxime de mēse xij saltes in climate nro. An estate autē minoratur propter aeris et nutrimentorum siccitatem. In autumno vero licet ratione maioris temperatū aeris lac multiplicari deberet: quia tamen

tamen incipiunt nutrimenta deficere et sunt magis sicca
pppteritatis estatis caliditate et quod virtutes sunt debi-
liores lac minoras licet credam absolute maioris esse
quantitatis quam in estate et et in hyeme aliorum temp-
porum paritate. Et dicit Philosophus tertio de natu-
ris animalium quod quanto animal magis elongatur a partu tanto
minus habet de lacte. Unde quedam animalia dant lac per mul-
tum tempus et. Mulieres maxime dant lac per multum
tempus propter finem cuius ex eo debeat infans nutrir-
i notabilis tempore videlicet duobus annis ut ceteris sit.
Uolunt etiam doctores quod lac capre est minus humi-
dum et minus lesivum stomachi quam aliorum animalium
propterea quod comedit folia et extremities rubi et alia fo-
lia stipula licet sua complexio ad hoc concurrat et ideo
non sic facilius acetosa. Et in stomacho et sic imaginari
possumus in alijs animalibus lac variari variato nu-
trimento. Unde videmus in locis montuosis ubi aer
liber est nasci herbas odoriferas et sic caseos fieri me-
liores quam in locis paludosis. In locis etiam tempera-
te humidis in quibus herbe bone generantur videmus
caseos fieri bonos sicut in riparia padis communiter du-
rie et sturie vicini circa montes et ultra montes in ripa-
ria lenticis fecane. Sene et alijs in quibus partibus ca-
sei boni faciunt ut inferius particulariter ostendetur.
Uertum est quod in regionibus excessive calidis ut sunt
orientales et magis meridionales et valde frigidis ut sunt
septentrionales non potest ceteris lac bonum generari
nec consequenter fieri caseus bonus. In locis autem me-
dijs ut temperatis vel temperamento vicinis lac copio-
sius et bonum generatur et inde casei meliores. Dicit Al-
bertus libro tertio tractatu secundo capitulo nono
de naturis animalium quod pascua lactifera faciunt ad la-
ctis abundantiam. Et Philosophus tertio de naturis ani-
malium ultimo capitulo dicit. Et debemus scire quod quedam
pascua minuit lac et maxime lac animalis ruminantis
ut melga et quedam multiplicant ut orobus et addit quod
orobus non est conveniens omnibus impregnatis quoniam
aggravat partum. Et ibidem ponit quod in regione certa
sunt vacae ita magne quod opus hominibus mulgentibus vacas
stare pedes et sic omnia quadrupedia sunt magni copios-
si praeter asinum. Et Albertus dicit hoc esse propter siccitatem
complexionis asinorum et.

Capitulum quintum primi tractatus. De diversitate lactis
ex parte animalium eiusdem speciei diversorum in pillosorum
et ex parte etatis ipsorum.

Aia de diversitate lactis ex parte diver-
sitate animalium satis dictum est in
animalis tamen etusdem speciei videmus varia-
tionem in lacte propter varias animalium com-
plexiones quod nobis maxime manifestatur ex
colore pillosorum suorum: unde cum albedo pillosorum attestet
frigiditatem et propter hoc dicunt auctores ut in secundo
capitulo dictum est quod lac animalis albi est debilior et citius
descendit: hoc est merito frigiditatis et humiditatis et
ideo est paucioris nutrimenti: ut voluit Philosophus
loco allegato. Erit dicendum etiam cuius Philosophus quod lac
animalis nigri erit calidior et maioris nutrimenti lacte anima-
lis albi aliorum posita paritate. Si igitur albedo frigidita-
tem arguit et nigredo caliditatem cuius hi sunt colores ex-
tremi utcludendum quod colores medij arguere debeant
temperamentum et sic vacae et caprae coloris rubei dabant
lac magis temperatum. Et hoc est vulgare apud mulie-
res quae querentes lac pro infirmis volunt ut a capra

rubea sit extractum. Et licet ratione ignoret non tamen sine bo-
na causa dictum est et forte a peritis medicis audierunt.
Et sicut de colore rubeo dictum est ita de alijs medijs
coloribus intelligo. Sed magis de colore rubeo ex-
plum dedi quam ille inter colores medios magis co-
lis in brutis lac generantibus. Tenendum igitur quod animal colo-
ris medij puta non album neque nigrum lac habebit ma-
gis temperamento vicinum: quanto tamen magis ad albedinem
declinabit tanto frigidior: quanto vero magis ad ni-
gredinem tanto calidior. Nec obstat dictum philosophi
superius allegatum quod lac muliarum nigrum est melius et
pluris cibi quam alba: nam comparat philosophus extrema ad in-
vicem. Ad mediocritatem tamen melior est iudicio meo nec co-
trarius dicit philosophus: cum et color medius inter album et
nigrum attestet temperamento ut alibi videndum est.
Ex parte etiam etatis est diversitas in lacte. Nam lac tu-
ventis animalis est calidior in quacumque specie fuerit. Lac vero
animalis senis est frigidior. Sed de humiditate et siccita-
te est aliquale dubium. Cum complexio senum sit naturaliter
siccior quam iuvenum et sic lac deberet esse siccior. Quis
tamen oppositum credo: cum et experientia doceat ex eadem
quantitate lactis plus de caseo ex lacte animalis iuvenis
generari quam senis. Et id dicere quod in lacte animalis se-
nis est plus de humido accidentali quod facit ad casei di-
minutionem: et ideo dato quod in lacte senis sint aliquae par-
tes magis terrestres: tamen propter accidentalem humiditatem
comitantes contingit ex eadem quantitate minus de caseo
generari. Eritque in fine talis caseus resolutus illius humi-
ditatibus magis terrestribus et durioris digestionis. In
primo tamen partu et etate valde iuvenili non credo lac
ita perfectum esse sicut in media etate. Et ideo non sine
causa precipit dux noster loco allegato nutrices debe-
re esse etatis medie videlicet a. xxv. usque ad. xxxv. annos
in quo tempore est etas media medium tenens maxime
inter humiditatem et siccitatem: quod multum attendere
oportet in nutritione infantium. De magnitudine
etiam animalium dicit Averroes quinto coliget quod ani-
malia magni corporis sunt magis terrestria et quae par-
ui econverso. Super hoc multa dici possent. Ex
parte autem pinguedinis et macilentie certum est lac
animalis pinguis humidius lacte animalis extenuati et
ideo mediocritas et laudatur inter macilentum et pin-
guedinem: ut dux noster Avicenna secunda primi alle-
gato capitulo et sic apparent causae differentiarum lactis
tam in genere quam in specie

Capitulum sextum primi tractatus de modo et cau-
sis coagulationis in genere.

Ossent in hoc capitulo plura et sin-
gularia dici colligenda quar-
to methauroz: sed maiorem facerem di-
gressionem quam subiecta requirant materia et
punctis negotij semitas excedere. Suffi-
ciat igitur pro presenti capitulo scire. Primum quod mate-
ria subiecta coagulationi est terra et aqua: ut Philoso-
phus quarto methauroz. Secundo quod causa agens et
faciens coagulationem est caliditas vel frigiditas. Nam
aliqua a frigido congelantur ut aqua et alia plurima in
quibus aqua dominatur. Aliqua vero coagulantur a ca-
lido: ut lutum et alia multa in quibus partes terre do-
minantur et adveniente calore exhalat humidum. Ter-
tio praesuppono quod quae a frigido congelantur a cali-
do dissolvuntur: et contra: ut de aqua primo mani-
festum est etiam de plumbo. Sed notandum quod in

Tractatus primus

aliquibus metallis non est facta multa commixtio terre et aque: et ideo a faciliiori calore dissoluntur ut appet in plūbo. In aliquibus vero commixtio est fortior ut in argento et auro potissime que non potest nisi a valde forti calore dissolui ut experientia docet: et sic bonitas digestio nis et commixtionis facit ad difficultatē dissolutionis ut appet in auro. Ceterū dicitur inter congelationē et coagulationē pro nūc omitto. Et sic de coagulatione in pū ti est perscrutandū. Ideo veniā ad septimum capitulum et magis necessarium in materia nostra.

Capitulum septimū de causis coagulationis lactis et modis diuersis secundum quos fit lactis coagulatio.

Communis sententia doctorum in hoc cōuenit quod coagulatio lactis est caliditas vel frigiditas: diuersimode tamen. Nam frigiditas exprimitur modo pres humidas a terrestribus sive grossioribus facit partes terreas magis subsistere. Sed caliditas resoluit modo partes aereas et subtiles a terrestribus reddit illas densiores. Cuius exemplū dicitur esse: quoniam coagulum et alia natura coaguli tenentia sunt calida. Cuius de Averrois quinto colligitur dicitur quod hec est proprietas in coagulo: quod diuidendo res minutas facit coctas: res res fluxibiles: et diuidendo aquosas vnit partes butyrosas et caseales et facit ipsas magis phlegma. Et sic ad veritatem credo ultra qualitates primas ad faciendam coagulationem in lacte alias sedas qualitates vel a forma specifica concurrere: cum videamus plurima calidiora coagulo ut piper et talia in lacte tamen non facere coagulationem: plurima etiam remissius calida: et consequenter eque calida. Quare manifeste concludi potest hoc a solo calido aut a solo frigido provenire non posse: sed oportet hoc in aliqua occultā redigere causā. In his tamen quod lac coagulant ultra qualitatem occultam concurrunt caliditas ut per discurrendo per ea que faciunt lactis coagulationem: ut sunt coagula. Inter que tamen sunt coagula que reperiuntur ut dicit Albertus libro tertio secundi tractatus capitulo nono in vitiis. I. stomachis suggestū supple lac nouiter nato: quod si stomachus versus est alio cibo ita alteratus esset a natura lactis et ideo non ita fermentat supra lac ex quo fit coagulum sicut stomachus eorum que non sunt vasa nisi lacte. Et addit Albertus quod in vitiis aialū que non ruminant raro inueniunt coagulum et assignans rationē dicit quoniam aialia ruminantia spissius habent lac: et ideo magis conservat fermentationē stomachi quam non ruminantia. Et addit quod inter aialia nobis nota que habent dentes in utraque mandibula non est inuentum vsque hodie coagulum nisi in lepore tantū. Et addit quod quāto fuerit vetustius vel magis antiquū: tanto erit melius et efficacius ad coagulandum: dum non sit putridū: quod sua virtus efficit acutior: quāto ipsius fuerit siccior: dum non in sua substantia sit conservatū. Hec Albertus. Que tamen omnia quasi ad litteram ponit philosophus tertio de natura animalium ultimo capitulo. Coagulat etiam lac alijs modis ut idem Albertus eodem capitulo etiam Aristoteles cum lacte sicum in quo infunditur lana que postea lauat cum certa parte lactis: que dum alteri commixtum ipsum coagulat. Dicit et expertus esse ab eo quod flos herbe que acutos habet aculeos que magna crescit in latum et habet florem rubrum qui cum maturat in lanugine puerit volantes in aere: nam effricatus et cum lacte distemperat lac optime coagulat. Et ad veritatem ista est verba que apud medicos appellatur cameleonta: et de ea videtur experientia in britania

et pitauia in quibus fere omnes videntur ea in coagulatione lactis sine alio coagulo: et appellatur apud eos la zardo neta: et ego portauit de semine illo ad partes nostras Lombardie et reperi quod est cameleonta vel spica arabica secundum aliquos vel iudaica vel apud latinos cardus albus vel siluestris vel subba. Sed sunt alia multa que et coagulant lac sicut balsamus. Nam a doctoribus expectari docemur ipsius bonitatem si philosophicus sit. Nam ultra alias experientias dicunt quod vna gutta balsami lac coagulat: imo coagulatum dissoluit: quod satis mirabile videtur cum sint diuersi effectus: sed ad veritatem non sunt contrarij. Ceterū hec pro nūc omitto. Nam sufficit numerasse ea que in cois sunt usu coagulationis lactis inter que sunt coagulum edinum et vitulinum et flores cameleonte sunt etiam alie herbe in hoc virtute et proprietate habentes. Sed hec pro nūc sufficiant.

Capitulum octauum de natura butyri.

Cia per coagulationes lactis manifestantur et separantur tres partes ipsius notabiliter differentes: videlicet pars aquosa de qua supra: pars casealis: et butyrosa. Hanc loquendum videtur prius ad caseum deuenire de quo postea copiose dicitur. Cuius Aristoteles tertio de natura animalium ultimo capitulo dicit. Et in lacte est vniuersitas apparens vni oleū et in coagulatione lactis. Albertus vero octauo capitulo secundi tractatus tertij dicit quod in oleo lacte preter substantiam casei: pars aquosam est vniuersam substantiam sicut oleū que vocatur butyrum et eminet et supernat in lactis coagulatione. Cuius clarū est hanc partem calidā esse et facilius inflammabilem: et ideo nocet paratis inflammationi et in febribus denegat maxime putredinem est tamen boni nutrimenti et facili digestio: et extra aperturam est mitigatus dolor resolutionis: maturatiuus apostematū ratione caliditatis non excessiue cuius sua etiam humiditate. Ad quod etiam non parum facit modus substantie cuius sit valde mollis oleagineus et tactu suauis ut per. Auicenna in secundo canonis capitulo primo dicit quod coferit tunc proprie cum amigdalis et zucchero faciliat sputum et prohibet sputum sanguinis: et est calidus in primo sed magis humidus. Alii qui coferunt eum cum lapidibus fluuiatibus agitando et aliqui in vase ligneo longo cum maxima agitatione quos modos expertis in arte dimitto.

Capitulum nonum primi tractatus de varijs modis componendi caseum videlicet de formis accidentibus quibus impuruntur.

Cia forma est que dat esse rei: non in tendo in hoc capitulo loqui de illa forma que est substantialis: quod non est ad propositum nostrum: sed solum de forma accidentali que est figura diuersa sed diuersas dimensiones: hoc ideo quod satis facere videtur illa diuersitas figurarum aut formarum ad caseorum diuersitatem. Nam quis dubitat caseum magne figure vel quantitate differre ab eo qui est parue quantitate et in sapore et in durabilitate: ut casei placentini et consimiles qui sunt magni valde respectu paruum caseorum de la mora. Nam etiam presupposito ex eodem lacte componantur et equaliter distent a principio compositionis per sex menses gratia exempli alterius saporis erit vnus quam alius: tum quod in maiori quāto

quanto est maior virtus apta melius et longiori tempo-
re conseruari: vt in sequenti dicitur capitulo: tum qz
citius ericcabit paru⁹ qz magnus et citi⁹ senescet: et si
sint equalit^r lati: sed vnus alio spissior eade^m rōne in equi-
tēpe sapo: poterit variari. ¶ Fit et variatio in formis:
nam aliqui et plurimū sunt rotundi aliqui aliquat^r
rotundi et oblongi ad quātitatē semicubiti vel parum
min⁹ vt casei marcelini de gbus infra. Aliqui sunt ro-
tūdi cū decēti spissitudine vt placēmi et loco^r adiacē-
tium qui sunt mire pulch^r tudinis vltra bonitatem.
Alij sunt rotundi cū magna spissitudine: vt qui sunt i
montib⁹ nouarie: naz adeo sunt pingues vt nisi spissi
valde forēt sustētari nō possent. ¶ Sunt et alij oblongi ad
quātitatē cubiti et quasi quadrati ad grossitudē brachij
in quib⁹ ponit certuz lignū in medio ad grossitudē digi-
ti: qz alij in illa figura pp pinguedinem sustētari non
possent vt in tarātia et in mauriana in quib⁹ tamē lo-
cis et aliaz formaz vel figurarū casei cōponuntur vt in
infra patebit. ¶ Sunt et alij quasi ex toto rotundi vt in
Buxia et in aligb⁹ p^rib⁹ burgūdie et patria barbonēsi:
qz appellant^r apud aliquos clon apud alios calamon a
quodā loco deuotionē fumentes. Alios vidi et ca/
seos triāgulares et alios quadrāgulares. Ceterū ex istis
formis nō tanta pōt insurgere diuersitas: qzta ex alijs
formis vt in sequenti cap^o demonstrabit.

Cap^lm decimū primi tractat⁹. De diuersitate ca-
seoz ex pte nouelitate vel antiquitate ipsoz.

Antam recipiunt casei diuersita-
tem ex parte nouelitate
et antiquitate vt nullo mō pretereundum
sit. Et ideo dicere possumus de caseis: vt
dicunt doctores nostri de theriaca. Nam
sicut in theriaca magnaz imo maximā videm⁹ ex etate
vel tempore cōtingere diuersitatem: qz theriaca noua
infrigidat imo notabiliter stupefacit: antiqua vero nō
mediocriter calefacit. Et Aul. quinto canonis in cap-
itulo de theriaca dicit. Et theriace quidē accidunt in-
fantia et pubertas et adoleſcētia vel iuuetus et senectus
et mors. Nam in principio sue cōpositōis in infantia
est stupefactiua valde. Apud vero sex mēses venit ad
pubertates et vigore caloriz. Circa vero tertiu⁹ quartū
quintū sexm⁹ vsqz ad decimū semp acquirit bonitatē.
Et tūc est iuuetus que durat vsqz dum incipit minui
virtus videlicet vsqz ad trigēsimū annuz in regionib⁹
calidis et quadragesimū in frigidis: et tandem accidit
mors cuz amplius nihil valeat. Ita possumus inagi-
nari de caseo: nam infantia est circa tempus composi-
tionis ipsius in quo abundātib⁹ humiditatib⁹ sub-
stare non potest: sicut etiam infantes se regere et susti-
nere non possunt. Et tunc caseus est frigide et humi-
de cōplexionis. Quādo autē elongatur a principio cō-
positionis: partim ab aere extrinſeco ericcante: partim
propter sal: partim a virtute coaguli ericcatur et figi-
tur taliter qz subsistit: sic est pubertas vel adoleſcentia:
in qua tam humiditate qz frigiditate remittitur. Suc-
cedente postea tēpore ericcato penitus humido sup-
fluo a causis antedictis facta bona et decenti fermēta-
tione redditur saporosius et in perfectōe bonitatis sic
qz potest dici in iuuentute constitutus. Postea vō ten-
dit ad senectutē quādo superflue ericcatur: et aliquā-
do ad putrefactionē: et tandem ad incinerationē: vt
ex dictis in quarto methauroz colligitur. C⁹ ite ta-
men etates caseoz sunt differētes plurib⁹ causis p^rio

rōne regionū: qz sicut de theriaca dictū est qz in regio-
nibus calidis paucior tpe durat in iph⁹ pfectōe qz in
frigidis. Ita et de caseo dicere possum⁹ eo qz i calidis
regionib⁹ citius humidū casei resoluū et sic tandē ci-
tius deuenit ad illam humidū mēsurā cū qua nec sa-
por nec odor boni in tali subiecto cōseruari pōt et hoc
est experientia manifestū. C⁹ Abbreuiant^r et etates ca-
seoz aut plongan^r rōne aialuz ex gbus extrahitur
lac qz ex sicciorib⁹ aialibus alio pubus caseus citius
ericcatur: et ex humidiorib⁹ tardius: et sic caseus ex la-
cte vacaz diutius cōseruat: vñ longiores ipsius erunt
etates. C⁹ Ex parte et quātitate casei fit variatio non
mediocri vt aliquat^r supius dictū est. Nam magni ca-
sei vt placēmi parmēses tictēses et mediolanenses
cōseruant quantuo: annis aut sex in pfectōe: vbi alij
minores quātitate plures post scdm annū putrefiunt
aut ita ericcatur qz bonitatem perdūt et sapore et sunt
frangibiles. Ad qd tñ nō parū facit modus guberna-
tionis quāntas salis et coaguli vt in sequētib⁹ appare-
bit que oia hñt casei variare cōplexionē. Et sic cōclu-
dendo cap^lm dico qz caseus nou⁹ est frigide et humide
cōplexionis respectu antiqui. C⁹ Sedij vero tps est me-
dium et antiqu⁹ calide et sicce cōplexionis.

Cap^lm vndecimū primi tractatus De diuersitate
caseoz ex parte diuersitatis coaguloz vel aliaz re-
rum coaguli naturam tenentium.

Consideremus que su-
per⁹ di-
cta sunt de coagulis et lac coagulātib⁹ sa-
cile erit cognoscere ista: posse et in caseis
ostias facē. ¶ Nam coagula diuersoz aialū
sunt et diuersaz cōplexionū. Et pariter dico de alijs: qz
loco coaguli apponunt. Et adhuc in coagulis pside-
rare opz quātitate que apponit^r: qz maior quātitas ali-
is paribus reddet caseum sicciorum: et sit excedat me-
diocritatē minor tpe caseus pseruabitur et erit magis
acut⁹ in sapore imo mali saporis: vñ aliqui casei habēt
saporē extraneū qz coagulo supfluo ascribit^r. Cū⁹ ea fa-
tis est nota: qm coagulū dū venit ad antiquitatē maxie
reddit calidū acutū resolutiuū: et ppter ea vñ in fluxu
vētris ab humiditate ptingente vt vult p^ris tertio de
aialib⁹ vltio cap^o: tō resolut casei hūiditatē inducens
illam acuitatem et. Si autē fiat coagulatio ex siccibus
cameleonte nō tñ neqz cito fiet resolutio humidi-
tati: neqz in caseo inducet tanta acuitas sicut ex coa-
gulo aialis fieret. ¶ C⁹ Considerāda est et antiquitas coaguli
qm coagulū quāto antiquus tāto acut⁹ vt supra de mē-
te Aristotelis et Alberti allegatū est. Ideo caseus sa-
ctus ex antiquo coagulo posita alioz paritate citius
ericcabit et psequēter citius veniet ad senectutē et mor-
tem id est ad non gradum bonitatis.

Capitulu⁹ duodecimū primi tractatus De diuersi-
tate caseoz ex pte salsedinis maioris vel mino-
ris ipsoz.

Acile est intelligere qz ex sale magna
accidit diuersitas. Nam oēs do-
cto. in h⁹ pueniūt qz case⁹ nō salit maxie re-
cēs est fride et hūide p^rpons salit tñ et ma-
xime antiqu⁹ est case⁹ et sicce. Cū attendere
opz salis qūtatē: nā aliqui parū apponit: aliqui multū
et aliqui mediocriter: vñ si multū apponatur salis cali-

Tractatus primus

dioris & siccioris erit completioris. Si vero parum etiam parum mutabitur ad calidum. Et si mediocriter medio modo se habebit. C. Aduerit dū tamē qd aliqui casei sine sale cōseruari nō possunt: aliqui vero sic: & causam imaginor. Nam aliqui casei sunt ex lacte ita hūido qd humiditas que in caseo remanet est tāta sic cruda & indigesta qd sine sale seruari nō posset maxime notabili tempore: & tales casei sunt maxime insipidi in principio cōpositionis eorum. Alij vero sunt ex lacte minus habente de hūido & magis saporoso ac digesto: sine hoc a natura pascuū: vel quauis alia causa proueniat & tales sine sale possunt etiam vsqz ad antiquitates cōseruari: vt sunt seracij valis auguste de nua: & aliqui casei tarantarie & bresie quibus apud multos eos comedēdo sal apponit. C. Aduerit tamē qd aliqui apponūt stūdiosē multū de sale vt comedentes min⁹ possint comedere. C. Et adde hic qd quāto caseus fuerit minus pinguis tanto minus tollerāt de sale & eōtra: propterea qd sal citius exterminat hūmīdum casei siccioris & ipsum cōsumit. Terum isti casei non saluti de quibus supra sunt valde butyrosi & pingues sed ex antedicta causa possunt cōseruari etiam sine sale: & credo meliores remanēt qd si sal apponeretur. C. Considerāda est etiam falsio conditio cuz in vno sale sit magis de salsedine qd in alio. Itēz & tritura falsis maior vel minor: qd magis tritum magis & citius penetrat ad partes centrales casei vt notū est. C. Sed pro fine capli credo qd si posset sine corruptōe caseus sine sale cōseruari melius esset sal nō apponere & esset humanis corporibus cōmuniter minus lesi⁹ saltem dum antiquatur.

C. Capitūlū decimūtertium primi tractat⁹. De diuersitate caseorū ex parte locorū in quib⁹ cōseruant⁹: & ex parte eorū que caseis circūponuntur pro ipsorū cōseruatione.

Bia locus est cōseruati⁹ locati vt elicitur ex dictis phylosophi qd to phylicorum: oportet videre de locis in quibus casei melius cōseruantur: & non sine admiratōe est. Cum videriz aliquos cōseruare caseos in locis siccis: imo circa fornello aut caminos vbi faciunt ignēz & ibi persepe est fum⁹. Alios vero vidi caseos cōseruare in cauernis terre fodiendo terram satis profunde & paleis impositis & superpositis caseos ibidem includere & ibi per mediū annum dimittere. Alij vero & pro maiori parte in locis recentibus satis luminosis habentibus duas oppositas fenestras vt aer libere intrare possit & exire & ibi super mondio positibus ipsos sepe reuoluendo & manibus abstergendo cōseruant: & hoc faciunt placentini qui caseos ita mondios in corticibus corū pēseruant. Aliquādo tamē ipsos butyro recētū inungūt maxime dum incipiūt antiquari ad superfluaz exiccationes prohibendaz: & hic videtur bon⁹ modus cōseruandi. Alii vero qui ppe ignē pseruāt credo cognoscant superfluaz humiditatē casei: ideo student in ipsius remotione & casei exiccatores: sed credo tales diu seruari nō posse. Qui dō i cauernis & locis ita hūmidis caseos seruant dubitāt de superflua exiccatiōe que fit ab aere & alijs & ideo caseū includūt vt supra: & forte p talem locū fit in caseo citius & melior fermentatio reclusis aliqbus vaporibus qui exalarent & phibita respiratiōe retinent. Credo itē qd si ab ipsis rōquererēt

respondere nescirent: sed vel cōsuetudine maiorū suorum insequunt⁹: aut qd velle suū cuiqz est nec voto viuitur vno: vt poeta testat⁹. Aliq et imponūt senūz & circūuolūt: & in locis hūmidis cōseruant maxime in nouelitate ipsorū: & post volētes ipsos ad antiquitates cōseruare hūmīdū suspendunt. Alij in blado submergunt: & ibi cum tēperato calore cōseruant: & ab aeris superflua exiccatione: & sic diuersi diuersos habent gubernandi modos: credit tamē quilibet modū suū esse meliorē. Ceterū ad bene gubernādū caseos cū ipso rum natura: vt patuit in supioribus sit diuersa credo modū gubernationis ipsorū debere ēē diuersum collocādo supflue hūmidos in locis sicciorib⁹ & sicciores in locis hūmidiorib⁹ habēdo semper oculos ad qd tates aialio a quo lac extractū est: ad pascua ad qd trita tem butyri tractat⁹: ad formā accidētalez de quibus supra: & nō dubito quin aliqui casei in multis regionib⁹ boni meliores redderent si ad has pticulares intentiones respectus haberetur.

C. Capitūlū decimūquartū primi tractat⁹. De diuersitate caseorū ex pte cruste grosse vel min⁹ grosse.

Aemadmodum pellis si defendit aialia ab extrinsecis alteratibus ita pariter crusta defendit caseos ab alteratibus extrinsecis. Et tūc hoc et aliud facit inuicem tū nā phibet exalationē multaz ptiū subtiliū que facit exalarent: & sic citi⁹ case⁹ exiccaret: neduz ab aere extrinsecō circūdātē: sed et ab intrinsecō dum ptes calide agūt in frigidis plures ptes subtilantur: & in vaporosam substantiā conuertuntur que facilius euaporarent nisi a substantia terrestris cruste retineretur: & sic resstarent postea magis insipidi: nec fieri posset ita bona fermentatio & parit⁹ cōmixtio. Sicut etiam videmus in theriaca que nisi bene obturēt in vase virtus notabiliter deperditur. Ita in caseo proportionabiliter possumus imaginari. Ex quibus inferitur qd quanto crusta est densior vel grossior alijs paribus: caseus longiori tempore cōseruatur: dūramen talis crusta a purefactione preferuetur. C. Causa autē pp quā crusta in aliquib⁹ caseis est grossa & in aliquibus minus grossa ex pluribus prouenire pōt. Primo ab intrinsecō concurrit primo viscositas retinens sumos vaporosos circa extremitates casei & ibi ingrossati cum etiam aliqūda viscositate habeant adherēt alijs extremis paribus & illis succedūt alie: & sic successiue fit crusta grossior sicut cutis in animalibus & squame in piscibus ingrossant. Ab extrinsecō autem concludit aer circūdandans & exiccans extremas partes citius qd intrinsecas cum illis magis occurrat immediate. Concurrit etiā locus in quo casei cōseruantur qd si fuerit lutosus aut fetidus vel fenosus: vt in multis sit ptiibus corrupto aut putrefacto feno saltē sūm aliqūa partē adherēdo caseo aliqūe partes vniuntur: & sic facit crustā grossiorē. Si et in aere hūmido reponant possumus imaginari aliquas ptes illi⁹ grossi si aeris magis ingrossari in trū qd adherendo inuabūt ad crustā ingrossandā: nec mirū: cuz dicimus ex aere terrā posse gnārī. Si autē immediate vel nō: dūto phis p nūc dimitto. Plures phis eāe imaginari pōt qd facerēt ad cruste densitatem. Cōmuniter tamen videmus qd quanto caseus fuerit pinguior crusta erit densior: cuius cā est facilitas euaporatiōis multarū partiū ad extrema

Summe Lacticiniorum.

16

ad extrema & viscositas retinens eas in extremis: posset et quis dicere id a natura provenire que non deficit in necessariis: nam stante magna pinguedine & consequenter fluxibilitate non posset nisi a grosso & denso cortice contineri ratio locosa est.

Capitulum decimumquintum primi tractatus. De diversitate caseorum ex parte diversitatis temporum in quibus fiunt aut conficiuntur.

Aperius in quarto capitulo dictum fuit quod tempore veris maxime generatur de lacte & de bono & hoc propter multitudinem nutrimentorum & bonitatem actus temperiem. Ideo cum qualis sit proportio lactis ad lactealem debeat esse proportio casei ad caseum: dico comparando lac vniuersalis ad lac eiusdem animalis in diversis temporibus: quod comparando lac vniuersalis animalis ad lactealem tempore distincti non semper qualis est proportio lactis ad lactealem est proportio casei ad caseum. Nam lac capre absolute pro eo visu hominum melius est lacte vacce: & tamen caseus capre longe deterius est caseo vacce. Hoc tamen verum est quod qualis est proportio lactis capre tempore veris collecti ad lac capre tempore estatis collectum in bonitate: talis erit proportio casei capre tempore veris confecti ad caseum capre tempore estatis confecti in bonitate. Cum igitur tam vacce quam aliorum animalium lac melius sit in vere quam in alio tempore oportet concludere quod caseus confectus tempore veris melius erit confectus in alijs temporibus anni: & hoc est satis notum apud omnes. Nam appellant caseum vernalem marceum a mense martii: quod in illo mense sol intrat arietem & sic incipit verum secundum astrologos: vnde casei qui illo tempore componuntur sunt meliores & longiori tempore conservantur. In hoc tamen considerandum est quod tempora seruant naturas proprias: & in alijs ponantur paritas: nam alias oppositum contingere posset ut rationibus facilliter demonstrari posset. Considerande sunt etiam regiones: nam in aliquibus exerceatur frigiditas ut in partibus alamanie situate in regione septentrionali tempus estatis esset quasi proportionatum tempori veris in partibus aut regionibus calidis aut temperatis. Ideo ut medicus loquor cum Bulcena secunda primi capituli de naturis temporum qui vult quod quod tempus est calidum est estas: quod vero frigidum est hyems: & sic loquor de vere dum tempus temperatum est & in singulis regionibus quando crescunt in illis herbe convenientes pro pascuis animalium tunc videtur esse ver in illa regione. Et certum est ista tempora notabiliter distare: nam in aliquibus partibus ad intellectum datum reperitur verum cum iam herbe notabiliter creuerunt: ubi in alijs partibus adhuc terra coperta est nive ut in monte cinixio & alijs montibus muriane ac in pluribus alijs locis maxime in almania. Ex quibus infero quod diuersae regiones habent diuersa tempora veris in quibus meliores caseos conficiuntur. Dimitto hic alias particulares conditiones etiam vniuersales ut influentias astrorum que non parum faciunt tamen ad bonitatem quam ad multitudinem caseorum ut clare constat expertis in scientia astronomie. Ceterum que dicta sunt oportet intelligi secundum communem cursum naturalem: & sic breuiter ista sufficiant.

Capitulum decimumsextum primi tractatus. De diversitate caseorum ex parte personarum componentium.

Sicut in actionibus naturalibus effectus produciuntur secundum naturam agentis: ita etiam in artificialibus maxime quod participat eorum naturalibus ut in casu nostro. Pro notitia capituli intelligendum quod factio vel coactio casei ex parte compositionis non parum potest variare casei dispositionem: & loquor maxime de bonitate. Quis dubitat huius expertum & doctum meliores facere caseos et ex eodem lacte. Videt ego mulierem in Bursia que famosa erat: & ita experta in conficiendo caseos qui clon aut chalamon vocantur quod omnes querebant de suis huius cariorum pretio vendebat. In Italia etiam magistri sunt & docti & optimi mensuratores quantum ad proportionem lactis cum coagulo & tempus coagulandum: cum debita caliditatis mensura cum modesta extractioe butyri: cum modo repositionis in formis suis & alijs huiusmodi quod caseum in omni perfectione conficiunt: & ex eodem lacte longe meliores caseos faciunt pulchrioribus & magis durabiles de sale quantum opus apponentes & quando oportet scientes loca apta conservationi & tempora quibus reuolui aut mutari debet & alia plura ad que bonitas casei non mediocriter insequitur. Adde etiam huius expertis accepti quod oportet manum conficientis esse mollem non actu calidam: ideo dicitur communiter vniuersis manus huius recentes quod esset bonus ad caseum conficiendum: nec immerito eorum caliditas manus possit esse causa cauernositatis que in caseis multoties apparet ut in sequenti dicitur capitulo. Adollitio etiam manus factis inuadit cum aliquantulum arguat super prudentiam: nam molles carne aptos mente dicimus: philosophus secundo de anima: et mollicies inuadit ad facilliter tractandum & dulciter partes caseales que paulatim adunantur ad formam speciem cum manibus: & sic mollicies facit partes casei magis inuicem vniuniformiter adherere. Hec omnia satis nota sunt hijs qui in naturalibus experti citati sunt: & melius apud eos quibus in conficiendo caseos experientia simul cum ratione monstrantur.

Capitulum decimumseptimum & vltimum primi tractatus. Quare aliqui casei sunt cauernosi & aliqui non.

Volumus naturalem causam cognoscere huius cauernositatis caseorum recurramus ad Albertum in suo de mineralibus in capitulo de causis spogiositatis lapidum. Nam dicit quod causa spogiositatis non est: nisi quod non est facta debita comixtio humidi cum terrestri. Et ita in casu nostro dicere possumus cum faciens caseum non facit diligentem comixtionem tractando manibus partes terrestres cum aquosis ipsas aquosas exprimendo potest in aliquibus partibus aquositas superflua remanere que postea per spatium temporis remanens rarificatur: & in aere vel vapore conuertitur: & ibi in certis partibus detinetur potest esse causa illius cauernositatis. Alia causa potest esse superflua lactis calefactio dum coagulat: nam in cluio aliquibus vaporibus eleuatis ab illa superflua calefactione inter illas partes terreas viscosas tamen etiam possunt causare cauernositates caliditas etiam extrinseca hoc facere posset: conuertendo aliquam partem humidi inclusi in ventum vel vaporem & ibi remanens potest inducere cauernositatem: quoniam subtilitati maiorem locum occupabunt: & similiter ab intrinseco posset aliqua ebullitio puenire pari modo causans cau-

Tractatus secundus.

uernositatem. Ex quibus tamencludere possumus
q a quacunq causa proueniat cauernositat arguit im
perfectionem in caseo. Nam si proueniat vicio copo
nentis certum est q caseus reddetur imperfectus. Si
aut ab alijs causis proueniat et in bonitate minuetur
nam videmus caseos oculatos siue spogiosos vel ca
uernosos cõiter ab omnibus detestari.

**Tractatus secundus summe lacticiniorum continens
capitula quattuordecim.**

Capitulum primum de caseo appellato marcelino.

Caseus marcelinus com
muniter caseo flo
rentinus appellat qz in territo
rijs florentinorum in tuscanaz
romadiola pponit. Et sunt ca
sei rotundi satis ad quantitatē in
grossitie vnus magni brachij
z in lōgitudine vnus spane vt
femicubiti: sunt valde mondi

trāslucētes in colore cere citrine cū sunt in etate perfe
cta. Sūt pro maiori pre ex lacte ouino: lz aliq et pmi
scēat de vacino. Sunt valde bñ cōpacti in modo sub
stātie: ideo nō sunt cauernosi. Sunt boni gustus qñ
sunt mediocriter indurati ex tpe z respectu sue molis
magno tpe conseruant. Ad quod credo faciat bona ip
sorū cōpositio: z siccitas nutrimentū animalū a quib⁹ ex
trahit lac. Et modus et conseruationis nō parū opat.
Sunt casei delicati z portant vsqz ad partes bene re
motas. z ego comedi de eis in Balia. Sūt enim ex
eis dona tanqz de reb⁹ satis preciosis. In ipis nō est
notabilis viscositas. Sunt tñ aliquatū dure digestio
nis maxime dum durescūt. Sed si preter debitum ob
seruant cōmuniter non putrescunt: verū ad tantā du
ritiem deueniunt qz insipidi sunt z valde terrestres.
Noni et non sunt sapidi: qd esse credo qz parum de sa
le ponunt in eorū confectione: sed mediocri tps vt
vnus anni vel circa sunt pfecti. Adulti tñ student eos
longo tēpore in bonitate conseruare: z cōseruant eos
in bono oleo oliuariū z aliq in piguedie porci z certūz
est prohibetur ipsorum supflua exaltatio et per plures
annos non est in ipis multum de butyro: sed tñ quā
tum ad gustus sufficit bonitatem.

**Capitulum secundum tractatus secundi de caseo
placentino.**

On reperio in partibus Italie famo
sos caseos nisi marcelinos de qb⁹
in supiori capto z placetinos de qb⁹ nūc
agendū est: z paruos caseos de la moza d
quib⁹ in sequenti dicef capto. Et isti ca
sei placētini ab aliqb⁹ dicunt parmeses qz etiā Par
me cōsimiles sunt: nō multū distātes in bonitate. Ita
et in territorio mediolanēsi papiēsi nouariēsi vercelēsi
imo a paucis annis citra in partib⁹ pedemontanis in
ceperunt cōstiles cōponere z satis bonos: sed ad veri
tatē placētini alios in bonitate pcedūt. Sunt grossi z
lati in pōdere aliqñ cētū librarū z plus sed cōiter. lz li
brarū vel circa: z sunt mirabilis pulchritudinis: nam
eos ita mōdos pseruāt vt in iporū cortice nulla pñsus
imondicies videat. Cūstāt. n. eos persepe mōdando
cortice z manib⁹ tractādo ac fricādo vt ab oi imondi

cie spoliētur: Et hoc de pulchritudine in qua exee
dunt omnes caseos quos vnqz videriz exceptis angl
eis qui et pulchri sunt vt in suo dicef capitulo. Quo
vero ad bonitatem sunt sapidi z boni maxime q sūt
tempore veris: z mediocriter antiquati videlicet duz
sunt triū vel quattuor annorū: z hoc sū ipsorū ma
gnitudinem: quoniam vt supra maiorez maiori tēpo
re conseruantur: qd etiam verum est in omnibus alijs
caseis: z cā est satis notacūz in maiori qto sit maior
virtus sufficiens magis resistere corūpentibus. Alii
qui eos vngunt interdum cū butyro recenti z sic diu
tius conseruant. Sūt aut huiusmodi casei ex lacte
vacarum: ideo pingues sunt z butyrosi: licet notabi
lem butyri extrahant quantitatem: sed hoc est a natu
ra lactis vacarum vt supra patuit. Bonitas autem pa
scuum plurimū facit ad ipsorū bonitatē: nam herbas
habent odoriferas tam in illis paruis montibus qz in
planicie: quia sunt super riparia fluminis padi que fe
re vbqz bonas generat herbas ad caseum vtilēs: nā
sunt pascua lactifera de quibus supra: tum in quanti
tate: tum in bonitate. Et est cōis sententia omniū mar
gariorū: quorum multos interrogauit vt etiam quo
tidiana experientia docet. Ad odus etiā consiliendi
non parum facit ad ipsorū bonitatem: z cētum est
qz magistri sunt in arte expertissimi in mēsurando coa
guli quantitatem: tempus coagulationis: cauendo ab
omni excessu tam in calido qz in frigido: incōuenien
ter tractādo z manibus colligendo ac vnificādo partes
decenter exprimendo: z alia que ad miniferiū pñent
faciendo que magis ad casearios siue facto res caseo
rum pertinent qz ad medicos. Sed hec quantum ad
formam quantitatem pulchritudinem z eorū boni
tatem dicta sufficiant.

**Capitulum tertium secundi tractatus De caseo de
la moza.**

Sti casei appellantur robioles: z sunt
parui casei vnus libze vel circa
rotundi z satis spissi respectu sue molis:
mūdi in cortice trāspāretes vel trāslucē
tes maxime qui boni sunt: sicut etiā faci
unt casei anglicivi suo dicef loco. Sūt in patria mar
chionū mōdificati: z de caretis: z ceue. Cleruz magna
copia sit in marchionatu mōdificati in plerisqz locis.
Sunt enim casei satis preciosi. Conseruātur duobus
ānis in bonitate. Cleruz vni⁹ āni sunt meliores z apd
multos libentius comedunt dū sunt sex vel octo men
sum: z vere tunc sunt melioris nutrimenti z facillioris
digōis vt infra dicef. Sōponit ex lacte ouino vt
plurimū: imo illi pprie appellant robioles qui ex lacte
ouino pfecti sunt. Aliq tñ adulterāt eos pñscēdo de
lacte vacarū: imo z de lacte capre qd per est. Sūt etiāz
de ipis satis bona copia in lomellina z sunt boni ma
xime in Dalestro z constantia: nec miruz cūz et ibi om
nia terre nascentia bōa sint. Et qz isti casei parui sunt
lz boni: id hoc paruum sufficit capitulum.

**Capitulum quartum secundi tractatus De caseo
vallis auguste z de seratio.**

Allis augusta i ducatu Sabaudie si
tuata est z ibi casei boni sunt: z
pascua sunt optima: z est patria satis tēpe
rata cum montibus fructiferis z terre na
scentia

scientia pfecta sunt. Et inter cetera conficitur butyrū in loco septimi pfectissimū & valde notatū ita qd melius neq forte ita bonū in tota Lombardia conficitur & sic nō mirū si et casei boni sunt. ¶ Cōiguafilla patria cum tarantaxia in qua delicati & optimi fiunt casei vt infra dicitur. Fiunt ex lacte vaccino mediocri for/ me: verum habent crustam aliquantū grossam & sunt cōmuniter viscosi: & aliquantū filant dum calefiunt ad ignem vel in aqua aut in cibarijs quibus apponū tur: & ideo viscosi: nam hoc arguit terrestre itatem no/ tabilem: ppter qd nō sunt ita boni nutrimenti. ¶ Re/ periuntur tamen aliqui non tantum habentes de ter/ restri & magis de partibus aeris in quibus remanse/ runt de partibus butyroso: & sic non filant aut bene/ parum: & tales meliores magis saporis & noui & anti/ qui meliores & cōter dum volunt eos diu conseruare suspendunt eos cum fimbrijs: & exponunt aeri in ca/ meris tū & ipsos per tres aut quattuor annos conser/ uant dum modo non sint cōtūsi in nouelitate: qd tunc fa/ ciliter in eis vermes gñant & alie corruptiōes. ¶ Et qd in ista valle fiunt seracij ita famosi & boni maxime in loco dicto illius. Unde seracij de nus appellantur ma/ gni valde quadrāgn lati altitudinis quasi duorum cu/ bitorum qui seruant per annum in perfectione & aliqui p duos: & vt audiui fiunt hoc modo. Extracto caseo reapponūt certā lactis quantitatē cum certa portione aque lactis acetose videlicet duorū dierū & miscēt euz aqua lactis noua: apponuntqz caldarium igni donec/ ferueat & bullire incipiat & sic cōdensant aliqne partes que supnatant & hoc appellat serum: & ipsum colligē tes reponunt in formulario supascripse figure: & ibi cōprimunt partes aqueose sicut a caseo: & qd aliqui non hñt tantā inā qd possint illam formā implere faci/ unt & perficiunt leratū suū in duobus & aliqui in tribus diebus: & ita apparet diuersitas in diuersis partib⁹ su/ is & in colore & sapore ac bonitate que aliqui magis ap/ paret in vna parte qd in alia: & ad veritatem non appa/ ret in ipsis magna viscositas neqz est. Sunt satis faci/ lis digestiōis. Et propterea in partibus circūstan/ tibus mulieres exhibent pro cibo indifferenter infir/ mis: etiā aliqui medici hoc faciunt. Sitqz serum in Italia & partibus pedemōtanis: sed credo non appo/ nunt lac: verum non sunt ita magni nec in tanta boni/ tate. ¶ In quacūqz tamen ppe aulianiā fiunt quasi in forma caseorum & sunt boni valde dum non sunt mul/ tum salis: & post seracios de nus alios in bonitate pre/ cedunt maxime dum antiquant qd de nouis reperio meliores in multis partibus pedemōtanis vñ in Lhe/ rio. Sz adhuc comedi in Saugilano meliores: & id quod Auic. appellat collastra & dicit Collastra est tar/ de digestiōis grossi humoris & tarde desecōis. Adel/ vero recūscat illud & acquirit ex eo corpus nutrimen/ tum plurimum. In capitulo tamen de caseo dicit. Re/ cocta vero est minus noctua stomacho qd caseus cum hoc tamen stat qd sit aliquantū tarde digestiōis: & sic tollitur apparens cōtradictiō: & apud italicos appella/ tur mascarpa. Et dicitur experientia comp: obatuqz/ pronocat somnū & dormire facit. Et credo causa sit euz in tali sero sint aliqne imo plures partes subtiles duz nouum est precipue facilliter ad cerebrum euaporabi/ les apte ad faciendum oppilationez in somno necessa/ riam. Istud serum si distemperetur per flaminā cū aqua rosarum apponendo notabiliter de zucaro erit cibus mirabiliter delicatus & saporis. Et hec p quar/ to capitulo sufficiant.

Capitulum quintum secundum tractatus. De caseo val/ lis locane de cirsole.

Insequendo ac discurrendo per valles ci/ salpinas ducatus Sabaudie casei qd fiunt in valle locana & cirsole sunt boni val/ de: maxime in cirsolis: nam sunt cōter/ et alij cariores qd persuadet bonitatez: & post quat/ tuor aut sex mēses sunt rubei extracta ac si essent aspi/ pulnere laterū vel similiz: & tū vt audio sine aliquo ar/ tificio tales sunt: & sunt pingues boni saporis parū viscosi ex lacte vaccarū cōfecti: & in primis mētib⁹ sunt albi: postea vero efficiuntur citrini ad colorez ce/ re & illi sunt in perfectione. Alij vero vallis locane nō sunt sic rubei: sunt tamen boni: sed longe meliores & sapidiores dum antiquant qd dum sunt noui. Cōser/ uantur enim vsqz ad quartū annum & vltra in bonita/ te & domini comites valpergie sunt vñ vallis illius. Sitqz satis pulchri si eoz cortices purificent: & dum antiqui sunt hñt saporez satis acutū mordicatiū: & id nō multū nocet: qd cōter pap ex eis comedūt hoīes. Mascua in illis montib⁹ & vallisbus sunt optima: equi enim ex illo feno vix satari possunt: ideo nō mirum si lac & consequenter casei boni sunt.

Capitulum sextum secundum tractatus. De caseo vallis/ lancij & circūstantum.

Lures valles sub noīe vallis lācij cōtinent: & aliqne cōtigue sunt cū valle locane: & aliqne vadunt vsqz ad alpes montis cinixij: & in illis valib⁹ fit notabilis copia casei qd dum recentes sunt nō hñt valde bonum saporez. Sunt satis pingues. Et aut nesciūt: aut comode nō pñt ipsos seruare nisi feno strato in locis humidis: & ideo feno adheret crasse & sic videntur imundi. Cum vñ eos antiquare volunt mū dant aliquantū cortice & exponūt aeri eos appēdēdo aut in blado maxime in ficale vel filigine: & duz antiq/ sunt fit ex eis talis fermētatio qd efficiunt sapidū. Sed multū acutū saporis in tantū qd dicunt multū viles p pauperib⁹. ¶ Vltimo qd ex eo parū comedūt propter acuitatem: nam siquis notabilē quantitatē de eo pone/ ret in ore tantū induceret mordicationē vel acuitatez: qd necessitaret ad lachrymas nō minus qd forte vinū in bibonib⁹ vel bibulis facit. ¶ Secūdo dicuntur viles pro pauperibus: qd dum ex illo caseo cibaria cōponū tur maxime tūte excusat eos a speciebus & sale cum eorum mordicatione: & tales maxime sunt exiccattui & inchiu: vt in tertio dieet tractatu. ¶ Non pono hic distinctionē istaz vallū: qd ferre casei pñmiles sunt: lz aliqui alios in bonitate precedant.

Capitulum septimum secundum tractatus. De caseo vallis/ securie & montis cinixij.

Imitto plures valles citra mon/ tes in ducatu Sabaudie vt sancti Martini: vbi et boni fiunt casei & alias plures valles: sed sufficiet famosio/ res nominasse. ¶ Clerū reddēs ad vallē securie que fertilis ē in grano vino fructib⁹ ac bestijs & caseo consequēter: sed in valle pauci fiunt casei. In montib⁹ aut multi precipue in monte cinixij: vbi est

Tractatus secundus.

tanta pascuum multitudo q̄a partibus satis longin-
quis conducuntur bestie ad pascendū ibi tēpore esta-
tis: tum ppter pascuum abundantia: tum pp ipsozum
pascuum bonitates. Et re vera casei qui sunt super il-
lo monte sunt boni et fere vniuersali. Et cām ymagi-
nor esse: q̄ in illo monte casei fieri nō possunt nisi trā-
facta cōmuniter maiori parte mensis. Adadij propter
abundantiā nuium cooperientū terram et duranti illa
pascua vsqz ad mensem Septēbris: plus tamen et mi-
nus fm̄ occurrentiam tēporum et durationē nuium.
Et credo q̄ de cāis bonitatis pascuū et cōsequenter
lactis et caseoz sit tēperamentū aeris ibi fere toto illo
tpe quo animalia ibi habitare possunt: nam est aer val-
de libere euentatus et sic semp vidēt esse invere: quo
tpe lac abundantius et melius reperit vt supra. Et in
tali monte parū ait nihil exhibent de sale bestiis: qm̄
saporositas herbarum bestias excusata sale: sicut etia
in pluribus alijs locis reperit maxime montuosos: q̄
in locis plantis nisi bestiis notabilis quantitas salis ex-
hiberetur parum darent lactis nec ita bonuz: neqz be-
stie possent in earum bona sanitate cōseruari. Ad cui⁹
causam inuestigandam pro nunc non me extendam:
cum tamen satis facile reperire posset. Et ppter cau-
sas narratas a quindecim vel vīginti leucis adducn-
tur bestie ad illum montem tempore quo herbe cre-
scere incipiunt facientes ibidem moram vt supra. Li-
cet enim casei qui ibidē componūt nō sint multum
differentes in bonitate: differunt tñ in magnitudine cū
aliqui plures et aliqui pauciores habeant bestias: licet
etiā aliqui iniant societates: et quilibet ponit lac suum
cōmuniter: et factis caseis faciunt diuisionem propoz-
tionabiliter iuxta numerus bestiary. Et casei qui sūt
diebus festiuis sunt ecclesię: qd̄ credo non parū pro-
desse ad bestiarum cōseruationem.

Capl'm octauū usqz secūdi tractatus de caseo mauria-
ne et tarantaxie ac formis eozum.

Cumprimum transiit apes montis cinixij
ingredieris valles et patriam mauriane que
durat per duas cōpetentes dietas in lon-
gum: sed a dextris et sinistris sunt mōtes
inter quos multi sunt steriles: aliqui vero et multi sunt
fertiles in grano vino: et spāliter in bestiis. Ibi enim
sunt casei lapidi et boni valde in multis pub⁹: s̄ sunt
parui nō multū spissi. Et ego comedi i sancto Andrea
qui facti erant ibi prope per mediam leucam in omni
pfectione: licet etiam reperiantur non boni in multis
locis. Et sunt vīplurimū ex lacte vaccino: licet etiam
sint oues in bona copia. Sūt etia in mauriana casei
longi ad mensuram cubiti vel circa et grossitudines bo-
ni brachij cum vno paruo ligno in medio ad grossi-
tū parui digiti: quod lignum nisi apponeretur ca-
seus se subsistere non posset: partim propter illam
figuram ita oblongam: partim propter ipsozum pin-
guedinem: nam pingues sunt valde: et funduntur ad
ignem mirabiliter bene: et sunt tempore hyemis cru-
ste cum pane aliquantulum affo et est cibus multis placi-
bilis. Cōseruatnr vsqz ad tempus estatis: et sunt an-
tiqui: et sunt lapidiores q̄ noui et minus viscosi: et ra-
tio est satis clara. Appellantur cōmuniter lumbi. Et
credo quia facti sunt ad similitudinem lumborum por-
corum: aut etiam corporis humani. Adiaior tamen po-
caseoz qui sunt in pub⁹ mauriane sunt vt ceteri casei

rotūdi nō multū spissi. Et mauriane cōseret versus
septētrionem et ibidem contiguatur tarantaxia median-
tibus montibus tamen in qua etiam sit magna copia
istorū lumborū: verū cōi iudicio meliores q̄ in mau-
rianā et in maiori copia. Sūt et ibi certi casei qui ap-
pellantur vazarini rotūdi subtile valde grāsi qui tē-
pore hyemis funduntur ad ignem: et sunt lapidi val-
de in quibus nō est multa viscositas: et isti pp ipsozum
pinguedinē vix possunt antiquari pp difficultates tra-
ctandi eos ne conq̄assent: et maxime in mutādo eos
de loco ad locum. Si tamen aliqui cōferuntur per
anū optimi sunt in colore cere citrine: et adhuc d̄ pin-
guedine notabiliter retinētes et sic etia antiquati ad
ignem facilliter funduntur vt sepius expus sum. Et
credo parum aut nihil de butyro ab eis extractū sit.
Isti casei sunt multū famosi inter caseos ducatus Sa-
baudie: quibus etiā satis assimilantur vazarini: q̄ sūt
circa abbatiā abundantē in colore sapore et figura: iō
possunt etiā in presenti capitulo contineri.

Capl'm nonum secūdi tractatus de caseo Bursie
et formis suis.

decorem et laudem caseoz
ducatus Sabau-
die addēdi sunt casei bursie: qui apud ali-
quos appellantur elon apud alios chalamō
a nomine loci appellati chalamon. In pa-
tria tñ illud d̄ ducto Harboni vbi etiam sunt in ma-
gna copia. Sūt et in ducatu Burgundie. Et semel
vidi in loco appellato cuseri tempore quarūdā nundi-
narum q̄ ibi portabant in maxima copia venales: et
in tanta copia q̄ credere quis fere posset. Isti sunt ca-
sei qui etiam apud aliquos appellantur capita mor-
tuorum: quia sperici sunt: verum cōmuniter aliquan-
ter oblongi. Nota tamen q̄ in istis caseis maxia dif-
ferentia et diuersitas reperitur: non solum in magnitu-
dine et figura: sed etiam in bonitate. Nam multi repe-
riuntur et plures vidi parum aut nihil valentes insipi-
di frangibiles et tantuz terrestres: vt in ipso sapore
quis fere reperiat maxime bonus. Si tamen quis
de bonis inueniat delicatissimi sunt et gustū valde
suauē. Exponuntur igni cum quodam instrumento
ferreo ipso continente et sicut liquefiunt superponūt
crustis panis assatis aliquantulum: et vere est cibus placi-
dus. Custodiuntur per annus vel duos. Et qui pin-
gues sunt restant cum eorum bonitate acquirentes
quandam suauem acuitatem in antiquitate eorum p-
pter causas super⁹ expostas. Et portantur ad partes
bene remotas: imo vsqz Romā: et sic etiam lumbi ta-
rantaxienses de quibus supra et in summa inter caseos
habentur p̄ciosi: sed de eorum virtute aliquid in ter-
tio tangetur tractatu.

Capl'm decimum secūdi tractatus de caseo crapo-
ne et figura sua.

Crasp casei crapone notabilem habent
conuenientiam cū caseis bursie
tam in sapore q̄ etiam in forma vel figu-
ra:ideo de ipso videtur nunc dicendū.
Sunt enī casei rotūdi aliquid tamē
oblongi parit in pondere duarum librarum ad plus:
et sunt valde boni saporis: et funduntur ad ignem sicut
chalamomi bursie de qb⁹ in precedēt capitulo. Et q̄
inter

Summe Lactiniorum.

13

inter istos non inuenio notabilem differentiam id sufficit
que in hoc capitulo precedenti dicta sunt: verum pp
eorum bonitatem facendi non erant.

Capitulum undecimum secundum tractat de caseo gallico.

Bstud solū capitulum exigeret vnu
tractatum ita est magna et ma
xima pūincia in qua necesse est magnas
esse caseorum vīeritates. Succincte tñ
discurrens p aliquas ex pūibus in quib⁹ fui
omittēdo etiaz caseos q sunt in lingua hōitana quia
nō multū praeuauit illā patriā: verum audio q in plu
ribus paribus sunt casei notabilē boni: sed nolo scri
bere nisi de locis in quibus fui et inuestigauit vt auda
cter magis possim attestari veritatem. Et idē dico de
prouincia aquitania nisi ala Rogella versus Brita
nias et partes pitanie. C In pitania igit que est valde
magna prouincia reperi aliquos caseos bonos medio
criter tamen et maxime certos paruos qui assimilan
tur caseis de la mora. Sed dicunt in Pitania q sole
bant facere meliores: verum superuenerunt certe mu
lieres bite sine de Britania que que dantes modum
extrahēnt notabilē quantitāte butyri: induxerunt als
q postea ducte cupiditate butyri semp postea caseos
fecerunt maiores. Et vere licet discurrerim maiorē
partem illius prouincie non comēdi nec etiam audiu
q essent casei excellentis bonitatis: imo nobiles illius
patrie videntur multum caseis anglicis de quibus in
fra fiet mentio. C Et q: patria Britanie contigua est
pitauie ad Britanniam venio. Unde Britania est pa
tria satis ampla in longitudine s; in latitudine non est
magna: et est pro maiori parte circumdata mari: ita vt
quasi insula videatur. Ibi est magna pascuū abundan
tia: et sic magna copia animalium: maxime boum vac
carum et ouum intantum q in optimo foro bestie vē
duntur: et meliori q in loco quem vnq; viderim.
Est etiam bonitas pascuum: nam est satis patria tem
perata licet ad frigidum declinet: cum vna ibi nō na
cantur aut paucae: nec tamen bona pascua tamen opti
ma sunt: et credo q si non extraherent tantum buty
rum a caseo q casei essent boni valde: nam tantam co
piam butyri faciunt q vsq; ad partes satis distantes
desertur: videlicet ad Pitauiam ad patriam Andaga
uensē turonensem: etiam ad Normandias. Licet in
ipsa patria Britanie multum consumant cum fere om
nia comedunt cum butyro: etiam pisces: quod valde
inconueniens est. Et ego ipsos multoties redargui.
Sed ita diligunt ipsum vt de ipsis dicatur versus.
Sicut pica pīrum sic comedit bite butyrum. Et cre
do finitibi pascua lactifera ad modum loquendi. Al
berti: dum dicit vt supra q pascua lactifera faciunt la
ctis abundantiā. Et certum est q illuc lac est valde
pingue et viciosum: quod est causa multitudinis bu
tyri: nam proportionabiliter non est tantum de caseo
quantum de butyro. De bonitate autem casei nō pos
sum testari: nam in locis in quibus fui: vt Rays illa
neris et partibus circumuicinis non comēdi caseum no
tabilis bonitatis. Sed ad veritatem credo q si tan
tam diligentiam haberent circa caseum quantam ha
bent circa butyrum q casei essent valde meliores vt
supra dixi. Si tamen in Britania inferiori fiant melio
res: quia ibi non fui nolo de illis afferre testi
monium. C Et q: riparia leridis discurrat fuit in
Britania: et super ista riparia communiter sunt pa

scua bona et lactifera ideo in multis partibus sunt
casei boni maxime in torena: et precipue casei debrea
mant et sunt optimi excellentes alios caseos illius pa
trie. Sunt enim pingues mediocriter quantitatis bo
ni saporis et odoris non multum viscosi: et vere pos
sunt numerari inter preciosos caseos galie, sed etiam
ibi sunt plures nō boni. C Reperi etiā satis bonos
in patria argentonis: sed non sunt ita pingues. Bo
nos etiam reperi ala freta bernard et delicatos. Su
per iam dicta riparia leridis sunt boni versus nemur
et ala charite: et ibi faciunt turtas bonas valde que ni
si cum bono caseo confici possunt. C Sed etiam a pa
tria andegauensis versus normandiam dum essem in
pitauia in castro nobilissimo appellato la flogera
domina illius loci mihi dedit de quodam caseo q ad
veritatem assimilatur caseis de bria de quibus infra
dicetur et mihi dixit q sunt in ducatu Lauzoni in qua
dam villa sua et q meliores sunt in quodam loco di
cto bolon prope ripariam dictam orno: et est riparia
que fuit inserta maiori que andegauis commiscetur
in riparia leridis et isti vt dixi assimilantur fere in om
nibus caseis de bria: sed sunt aliquantulum spissiores et
sunt versus patriam normandie per quam fuit ripa
ria fene veniens ex Parisius: super qua riparia etiaz
sunt pascua bona et lactifera: et ideo etiam in normandia
et successiue super illa riparia sunt casei in certis parti
bus boni. Ceterum omnia enumerare non possum ne
q; scirem. C Sed venio versus bonā famosissimā ci
uitatem Parisensem ad quam fere omnia bona consue
unt ultra ea que ibidem nascuntur: cum sit ad modum
terre promissionis: si quis omnia bene cōsideret: nam
insula francie quid melius dici posset. Ceterum et Paris
ius et in partibus circumstantibus casei de bria excel
lentissimi habentur: nec immerito dum essem enim bo
na ac nunq; de lēda memoria Jld. d. Ludouici quō
dam ducis Sabaudie parisijs qui ibi moram fecit p
plures menses: et qui bonus erat iude caseorum cu
patriam haberet in qua optimi reperiuntur iudicauit
eos in optimos quos vnquam comedisset. Patria ta
men hec plana est et satis sicca: et ideo credo bonitatem
pascuum et herbarum hoc facere. Omitto etiam in
fluxus supercelestis ad hoc non parum concurrere
possit: sicut videmus in partibus ibi satis vicinis in
certa contrata: videlicet in pūin nasci rosas mirabili
ter odoriferas longe magis q in aliquibus alijs par
tibus circumstantibus adeo q venduntur satis caro
pretio: et domine parisienses que sunt magistre poli
ciarum gubernant eas siccas in saculis cum certis ta
men alijs mixturis et ponunt in scrinis et coffis vbi
sunt linteamina mantilia et similia que postea reddun
tur mirabilis odoris boni et suauissimi: imo etiam por
tantur dicte rose ad longinquas partes: et ego porta
us ad partes pedemontanas et videbantur pretiose.
Ad propositū redeundo sicut bonitas istarum ro
sarum in determinata parte regni ita per excellenti
am reperitur. Nec hoc posset ad causas vel qualita
tes manifestas referri: cum in illo glorioso et amplis
simo regno multe sint partes calidiores: multe frigi
diores: et consequenter aliquae eque calide in quibus
tamen tanta bonitas in rosis non reperitur. Non mi
rum etiam si in aliqua parte determinata potest lac
bonum et consequenter caseus in summa perfectione
confici: vel sit ex influxu astrozum vel bonitate pascu
um: aut ex modo cōpositionis. Et quacumq; tamen
causa proveniat illi casei de bria boni sunt non multus

Tractatus tertius.

dure digestionis cum satis sint aerei: quod ex facilitate liquefactionis ad ignem ostenditur. Non est etiam in ipsis magna viscositas quia non flant: sed funduntur quasi sicut butyrum: et cum non sunt multum noui habent colorem cere citrini: qui quidem color incipit versus circulerentiam et roticem et post successus et paulatim versus centrum: et quando talis color attingit etiam centrales partes tunc casei dicuntur facti et sic perfecti et vere sunt meliores. Causam vero inemptionis istius coloris versus corticem imaginor esse ab aere extrinseco circundante cuius virtus primo occurrat illis partibus circumferentialibus quod centralibus: et ideo prius resoluntur ille partes aqueosae quarum abstantia ille citrinus color generatur. Ad quod etiam facit fermentatio que ab intrinseco fit: de qua etiam supra dictum est. Bonitas horum caseorum me aliquantulum in hoc capitulo prolixius fecit: et quia omnis laus in fine canitur volui hos caseos circa finem capituli caseorum galie numerare: licet alij etiam in alijs partibus francie sunt boni quos ut dixi omnes numerare non scirem. Ceterum non possum preterire caseos qui sunt in patria bituricensi in qua ad veritatem sunt boni: sed parui non spissi et intraliter pingues. Et sunt in magna copia ex ouibus: licet etiam ex vacis fiant et ibi sunt pascua excellentis bonitatis pro ouibus. Et signum evidens est bonitas lane que non multum distat a bonitate lane anglie. Et mirum est quod si oues illius patrie foueas aut antequam ducantur ad alias partes notabiliter perdunt bonitatem lane earum: et conuerso si oues aliarum partium ducantur ad illam patriam notabiliter augetur bonitas lane earum et in modico tempore. Cuius causa non potest alia esse quam aer vel nutrimentum vel utriusque. Sed credo nutrimentum esse causam portionem. Et sic non mirum si etiam bonum lac generetur et consequenter caseus bonus. Testatur enim possum: quoniam anno elapso dum essem Turonis cum spectabili magistro Nicolo tigliard generali fracie quotidianae de illis bonis caseis comedebar. Et sic huic magno capitulo finem impono.

Capitulum duodecimum secundi tractatus de caseo anglie.

In anglia est maxima copia bestiarum maxime ouium ex quibus tantam lanam colligunt quod sepe re incredibile videtur: lana est perfectissima ut ovis sciunt: quod fieri non posset nisi pascua bona forent: et sic lac et lacticia bona. Faciunt igitur maximam copiam casei. Nam vidi ego in mundi his anueri tantam quantitatem caseorum quod si non vidissem credere non potuissem: et sunt pulchri casei: et in ipsis faciunt impressiones animalium litterarum florum et talium. Non sunt spissi: et minus in medio quam in circulerentia: et habent corticem mundum: suntque diaphani siue translucentes: maxime cum sunt boni adeo quod ementes exponunt eos aeri et si vident transparentiam iudicant bonos. Et vere plures reperiunt boni et satis assimilantur placentinus et in colore etiam in sapore: sed non sunt ita magni nec ita spissi. Et credo quod si facerent ipsos magis butyrosos quod essent valde meliores nec essent ita frangibiles: et per consequens nec sic dure digestionis. Huius tamen boni saporis nec sunt multum viscosi: et sunt pro magna parte ex lacte vacarum licet multum sit de lacte ouino: et hoc facit ip-

soo magis frangibiles. Portantur ad partes alamanie in magna copia et ad partes galie britanie hispanie usque ad catheloniam. Et non minus pulchritudo quam bonitas comendantur.

Capitulum decimumtertium secundi tractatus de caseo flandrie et locorum circumstantium.

Totum lac flandrie generatur coagulare: tur et heret caseus: proculdubio ibi magna esset copia caseorum: sed magnam partem lactis comedunt. Nam dum essem in villa gautensi siue agant videri vno mane per unam portam solum intrare octo vel decem curus oneratos lacte: et mihi aserebant per alias omnes portas non minus intrare et totum vedebatur. Erat lac illud in magnis vasis que curribus superponebantur. Et credo quod illa copia lactis sit vna de causis quare ibi tot reperiuntur leprosi: maxime quia etiam ibi est notabilis copia piscium precipue marinarum: quod satis facit ad rem. Non recollo me comedissem boni casei in tota flandria: nec in barbantia: neque in enaud: nec in artois. Nescio an defectum componentium pronent: aut aeris: vel quia forte sicut delectantur in lacte: ita etiam in butyro: est tamen patria frigida: nam sunt in septimo climate et in fine. Casei qui sunt ibi sunt terrestres frangibiles nec habent bonum saporis. Et credo quod sicut in partibus meridionalibus non sunt boni casei ita nec in partibus oppositis vel septentrionalibus: ideo dimittamus illos tanquam non multum valentes.

Capitulum decimumquartum secundi tractatus de caseo alamanie in locis quibus fuit.

Oluz fuit in berna lucera suric usque ad dominam nostram de speremites in quibus locis est mediocri quantitas bestiarum et sic etiam lactis. Ceterum non recollo me comedissem caseos electos: sed alios quos mediocri saporis: et erant iuvenes siue recentiores albi mediocriter pingues. Et credo si antiquaret essent multo terrestres et frangibiles. Cuius tamen credo esse extractionem butyri: nam ipsi satis diligunt butyrum. Ideo de ipsis caseis non facio magnam estimationem. Et verisimiliter causa est similis illi que in precedenti capitulo dicta fuit: cum ipsi et ad septentrionem notabiliter declinet. Et sic finit tractatus secundus lactinij cum dei auxilio: cui infinite sint gratie.

Explicit Tractatus secundus summe lactiniorum.

Tractatus tertius et ultimus summe Lacticiniorum
continet capitula octo.

Capitulum primum. Quibus complexionibus lac et lacti-
cinia conueniant.

Stud capitulum posset dici
mare magnus per
varias et subules difficultates
quod rubrice quesitum includit. Sed
multa diuinitas diuis theoricis
et solū que ad practica pertinent
explicabo. Et primo iudicio
meo non possumus absolute ri-
dere quibus complexionibus lac
conueniat. Nisi dicerem quod omnibus complexionibus est nu-
trimentum conuenientissimum: saltem in aliqua etate: ut in
etate infantie. Nam omnibus infantibus conuenit et sine eo
male nutriri possent infantes: quod cum sint valde diuersa-
rum complexionum ut absolute posse concedi quod omnibus co-
plexionibus lac conueniat: saltem aliquo tempore. Nunquid autem
equaliter conueniat istis infantibus lac esset difficultas
regressus longius sermonem. Ideo pro nunc transeat. Sed
ueniendo ad alias etates non ita absolute rīderi posset
cum plures sint lac abhominantes: ut de Colicatore su-
pra expressum est. Aliquod uero sunt inter quos et lac est ma-
gna proportionalitas et conuenientia: ut allegatum fuit et de
mēte Auicēne. Amplius lac cum corporibus proportio-
nalitates habet que ratione comprehendere non pos-
sunt: et sic aliquibus potest conuenire. Ad quod etiam
non parum facit consuetudo. nam in pluribus monti-
bus uidemus esse tam viros quam mulieres cuiuslibet
etatis: et diuersarum complexionum qui quasi nunquam
comedunt panem nec bibunt vinum: sed solo lacte cum
castaneis et caseo nutriuntur: et tamen sunt sani rubicun-
di: in quibus credo consuetudinem multum operari:
etiam in montibus non sunt excessiui calores qui mul-
titudine faciunt ad lactis corruptionem: non faciunt
etiam exercitia multū fortia in illis montibus nisi in ascen-
dendo et descendendo: que sunt eis quodammodo co-
naturalia: et parū ex hoc fatigantur: ut experientia do-
cet. Et sic possemus dicere quod tales sic plures non assue-
fecerūt stomachos suos ad alia cibaria digerenda: ideo
procedendo ab infantia ad pueritiam: et a pueritia ad
alias etates solus lacte volvebantur: et sic lac factus est
eis cibum conaturalis in omni etate. Credo tamen quod
si transirent nunc ad alia cibaria que sunt in comuni
usu quod infirmarentur: aut vltus lactis deuenire. et possi-
me si aeres mutaretur et exercitia. Sed si queratur de
alijs hominibus non sic assuetis si lac conueniat. Opor-
teret distinguere: quia vel talia corpora sunt infirma:
vel sana. Si infirma de his habebitur responsio in-
fra. Si autem sunt sana: tunc vel sunt inculpate sana:
vel culpate sana: et tunc dicerem quod culpate sanis in ali-
quibus casibus potest lac conuenire: ut gratia exēpli:
extenuatis aliquantulum et reducendo et preferendo: et
sic in multis casibus posset lac conuenire. Sed oportet
ret exhibere modis a doctoribus explicatis: ut primo
sit lac bene conditionatum recentem ab vberibus extra-
ctum: capiatur stomacho non repleto cibo vel humo-
ribus: quia lac non vult socium: nisi sal mel vel zucca-
rum et hoc iuxta naturas alimentum tardando come-
stiones saltem tribus horis sine potatione vini post:
et non faciendo aliquod forte exercitium etc. Si autem

loquamur de inculpate sanis posset aut gratia compla-
centie aut augmentandi sanguinem conuenire. De ca-
seo autem quomodo et quibus et quando conueniat in
sequentibus apparebit. Quibus autem complexionibus
lac magis conueniat. Credo quod complexionibus tem-
perate: et illis que sunt magis temperamento vicinis:
quoniam periculū in exhibitione lactis est propter faci-
litatem corruptionis: sed cum in corpore temperato sint
cause magis resistentes corruptioni quam in alijs securius
poterit exhiberi: et sic alij temperamento vicinis: nisi ha-
berent stomachos valde calidos: quod corruptum in eis
facile mutabilia ut Galenus secundo tegit. C. Utrum
autem magis secure colericis quam flegmaticis non est sine
dubio. Sed credo minus noceret colericis: et magis
prodesse posset. Licet facilius oppositum defendi pos-
set. Auicēna namque secundo canonis capitulo de lacte dicit et pro-
pter declinationem suam nocet flegmaticis: et addens
rationem dicit: quoniam caliditas eorum non conuertit
ipsum ad sanguinem sicut oportet et addit et propter hoc
confert habentibus complexionem calidam et siccam. Ceterum
subiungit cum in ipsorum stomachis non est colera: et in
summa ibi prope vult quod nocet calidam habentibus com-
plexionem: quod conuertitur in ipsos in coleram. Sed pos-
sumus dicere quod intelligit de complexionem excessiue ca-
lida. Sed vide textum qui dicit: et est magis conueniens
constituentibus quam adolescentibus calidam habentibus com-
plexiones. Cuius oppositum ratione defendi posset: cum
in constitutibus sint cause fortiores ad corruptionem la-
ctis: et maxime quod ut clarum est in constitutibus est ma-
gis de colera. Sed nolo pro nunc amplius ista dispu-
tare: cogitabunt iuuenes eorum ingenia super hoc ape-
rientes. C. Auicēna in capitulo proprio: vult lac con-
ferre senibus: quod remouet puritatem qui accidunt in eis.
Quod tamen intelligendum est sane cum multi sint senes:
quibus non conueniret lac ex parte catarrhi. Et tu vi-
de quod ibidem dicit quod lac caprimus confert catarrhis: et re-
tinet eos. Quod credo sit propter stipticitates suam
de qua supradictum est: quod propter nutrimentum capri-
rum etc. Et Hippocrates quinta aphorismo sexage-
simo quarto aphorismo dicit. Lac dare caput dolen-
tibus malum: ex quo arguitur ipsius lactis facilius euacua-
poratio ad caput. Unde si consideretur dicta Galeni
in commento facilius poterimus omnia concordare. Nam
dicit quod lac est vnum de rebus cito mutabilibus quia
si lac calorem inueniat plusquam oportet cito in fumosi-
tatem se mutat: si minores in acuitatem transducitur:
et addit lac bonus et multum nutrimentum facit vitam
coquitur et digeritur inflatio sub diaphragmate et do-
lor in capite conficitur: hec in sanis lac agit. Et sic vi-
detur hic lac exhiberi non posse sine aliquo nocumen-
to etiam corporibus sanis. Ceterum iunamentum pre-
stantius aliquando est nocuum: ideo exhibet. Nam
dicit loco allegato. Sed vniuersaliter lac bonum esse
dico indigentibus bono et facili nutrimento et sic mul-
tis prodesse potest: maxime si considerem quod lac est
dicit Auicēna: nam in proprio capitulo dicit quod lac est
cura obliuionis sicce et tristitie et alienationis. Sed
statim insurgit dubium: cuius virtus memorie et pluri-
mū a causa humida procedant et lac humectet. Pos-
sumus dicere ad hoc cum Galeno quod omnis imode-
rata discretia deicit actum proprie virtutis: et sic licet
de natura sicci sit memorie conservare posset tamen in
tantum augeri siccitas quod oporteret ut humectantibus
ut docet Auicēna in proposito. C. Item dicit Auicēna.

Tractatus Tertius

q̄ melius est illud quod est in medio estatis: cuius ta-
men oppositum supradictū est. ¶ Amen liquor con-
sideret dicta sua seipsum corrigere videtur: vñz subdit.
Clericamen timetur in ipso q̄ calor ipsum conuertat
postquam potatum ferit: et illud nou timetur in vere:
nam sic possemus dicere q̄ lac veris absolute est me-
lius vt supra. C Et nota vñm singulare qd̄ dicit: et
neq̄ est aliquid nocibile corpori q̄ lac malū. De bo-
no tñ dicit q̄ est boni chymi et facit exuberare sangui-
nem et augmentus faciens in cerebro et pprie lac mulie-
bre. Et est facili digestio. Vide caplm Autenne
et plura intelliges que timens pligritates nō scribo: et
sic quibus lac cōueniat satis discussum est.

Capitulus scdm̄ tertij tractat⁹. Qui sunt casei que-
nientes colericis et ipso disconuenientes.

I volumus ad quesitū rubri-
ce sciētie rñde-
re non nisi cum distinctione fieri potest: lz
per sepe medici interrogant nuq̄d case⁹
sane sit. C Ad qd̄ rñdendū oportet di-
uersa respiciēdo maturare rñsum: et sñ cōplexiones et
alia infra dicēda respondere. ¶ Unde cū querit q̄ sunt
casei colericis cōuenientes. Oportet cōsiderare triplex
regimē esse vt Salenus tertio tegni: p̄seruatiuū, s. cō-
seruatiuū: et curatiuū. ¶ Si loquamur de regimine
cōseruatiuū: sic oportet dicere q̄ calidiora calidiorib⁹
et frigidiora frigidiorib⁹ indigent adiutorijs: vt ibidē
Salenus et fundamētum est qm̄ cōseruatio fit per si-
milia: et sic in regimine mere cōseruatiuo calidiori cor-
pori vt colerico conueniret caseus calidioris compo-
nis vt antiquus vel salutus aut acuitatem habens que
omnia caliditatem attestat: et sic de alijs cōplexionib⁹
pporionabiliter est dicendū. Cleric⁹ q̄ rarissime vñmur
h regimine mere cōseruatiuo: sed poti⁹ regimine p̄-
seruatiuo: verbigratia p̄seruādo corpus colericū ne
vltentus labatur ad calidum damus infrigidantia: et
econuerso flegmaticis calefacientia. Secundūz hunc
modūz colericis magis conueniret caseus frigidioris
complexionis vt caseus nouus nō salutus saltem no-
tabiliter qui apius est remittere acuitatem colere vbi
antiquus aut salutus potius colerā auget et inflāma-
ret. Illoc dico merito complexionis totalis: quia ra-
tione alicuius alteri⁹ dispōnis posset esse aliter iudicā-
dum. Nam cūz complexione colerica stat aut stare po-
test tanta stomachi frigiditas et humiditas indicare
potens de exhibitione calefacientium et exicantium
q̄ potius exhiberi deberet caseus antiquus aut sali-
tus q̄ nouus. Et ideo in prudentia medici consistit
re debet vt ultra vñuersalem complexionem etiam
consideret particularem complexionem aliorum mē-
brozū: tempus anni: regionem: consuetudinem et
alia huiusmodi: vt cum recta ratione consulere pos-
sit quid in vnoquoq̄ particulari cōueniat indiuiduo:
nec oportet sic facilliter respondere ad interrogata.
Et ea que hic dicuntur etiam oportet intelligere de
alijs complexionibus infra dicēdis. C Sed pro ple-
niori notitia omnīū est intelligendum primo q̄ vt su-
perius aliquantulū dictum est magna in caseis diuersi-
tas reperitur: nam quidāz est vacinus: quidam peco-
rinus: quidam caprinus: et quidam mixtus ex duob⁹
aut tribus equaliter: et quidam inequaliter: ex quibus
in caseo contingunt cōplexiones varie et nature. Itēz
quidāz est pinguis: quidāz macer: et quidāz medio-

cris quod contingit propter causas superius dictas.
Item quidam est dulcis: quidam acutus et quidā me-
diocris: cuius cā est salati coagulū: aut tps longum:
aut ipsum lac merito animalium: aut merito pascuūz:
nā sicut carnes vitulorū aliqui sapiunt: aut habet odo-
rem et sicut filuestris: nō mirū ē si in lacte pascua aliquē
possunt impumere sapore. Itē quidā nouus qdā an-
tiquus et qdāz mediocris: vt supra de eianb⁹ caseorū.
Item quidam bonus: quidam malus: quidā medio-
cris. C Pro quo notandū q̄ caseus pōt dici bonus
vel malus: vel respectu sui: vel respectu assumentis.
C Respectu sui. Pro est bonus cū est ex bono lacte
et bñ cōfectus bñ p̄seruatus. ¶ Respectu aut assumentis
dī bonus vel malus s̄z qd̄ bonū vel malūz inducit
effectū. Et in hoc magna dīa qm̄ idē caseus posset
ēē in se bonus: et tñ in assumentē dicere malus: q̄ in
eo malū induceret effectū: vt p̄ximo in his q̄ casei
abhorrent. Nā aliqui sunt quib⁹ caseus quātiūq̄z
bonus si exhiberet ēē quasi venenū. Item et caseus
antiquus et hñs notabiliter de acuitate dici posset re-
spectu sui et absolute bonus: et respectu assumentis
vt corpus flegmatici et tpe hyemis dicere bonus: et
tñ respectu alteri⁹ vt coleric⁹ et tpe estatis dicere ma-
lus: q̄ in isto colerico et tpe estatis malum induceret
effectū. Et pariter de nouo econuerso dicere possi-
mus qui in se bonus et respectu coleric⁹ tempore esta-
tis: qui tñ respectu flegmatici et tpe hyemis dicere
malus. Sic ēē est diuersitas ex parte ipsi⁹ et hoc q̄ idē
caseus in se bonus. erit tñ melior vno tpe q̄ alio: gra-
tia exempli: caseus nouus etiam bene conditionatus
est melior in estate q̄ in hyeme: cūz tpe estatis magis
infrigidantibus corpora cōter indigeant: et certū est
caseum nouū infrigidatiū esse. Et sic econuerso dice-
mus de caseo antiquo qui melior est tpe hyemis
q̄ ipsummet tempore estate: ppter consimilem cau-
sam. Et hoc intelligat merito casei et merito ipsi⁹: q̄
posset ēē alle indicatōes ita fortes q̄ caseus nouus
in certo corpore esset ad istū intellectū melior in hye-
me q̄ in estate: vbi tale corpus propter aliquā causāz
magis indigeret nutrimento tempore hyemis q̄ esta-
tis: et cum hoc esset in hyeme corpus magis paratum
inflāmari ppter aliquā accidentale causāz q̄ in estate:
siue hoc proueniret merito regiminis vt fortis exerci-
tij: aut vigilaz: aut tollerantie famis vel accidentium
anime: siue proueniret merito alicuius dispositionis vel
egritudinis in tali corpore repete tpe hyemis magis
q̄ tempore estate: vt de pluribus exemplificari pos-
set. C Et ideo insequendo dicta superius et concludē-
do tenorem capituli: credo dicendū q̄ caseus no-
uus maxime non salutus conuenit magis colericis q̄
antiquis: et hoc aliorum posita paritate: q̄ aliter op-
positum contingere posset vt supra. Et sic etiam dice-
re possumus q̄ caseus nouus cōuenientior est in esta-
te q̄ in hyeme: indicatōe sumpta a tpe anni. ¶ Adul-
ta in hoc capitulo sunt dicta que ad sequentia multūz
faciunt: ideo vbi oportet recursus habeatur.

Capitulus tertij tertij tractatus. Qui sunt casei cō-
uenientes flegmaticis et ipso disconuenientes.

Insequēdo regimen p̄seruati-
uum vel reductiuū
versus tēperamētū in corporibus flegma-
ticis et casei cōueniant et omittendo conser-
uatiū regimē qui sit per filia: vt supra satis dictū est.
Q̄ uia

Quia complexio flegmatica opponitur colericæ: et op-
positorum eadem est disciplina: et colericis ut supra
nouus caseus conueniat magis q̃ antiquus: oportet
dicere q̃ flegmaticis antiquus caseus magis conuenit
q̃ nouus: enim nō minus contrariari videantur casei
antiqui et nouus q̃ complexio colerica et flegmatica.
¶ Ceterum hoc intelligo indicatione sumpta a comple-
xione q̃ flegmatica magis conuenit antiqui caseus aut
aliquam habens acuitates q̃ nouus vel sine acuitate:
et maxime tempore hyemis. Nam cū complexio fleg-
matica indigeat pro ipsius preseruatiōe calefacienti-
bus: et explicantibus: et caseus antiqui sit hōi: sequit̃ inten-
tum: q̃ caseus nouus faceret aut saltem disponderet
ad vltiorem lapsum: et sic esset aptus nouus caseus
deducere flegmaticū extra latitudinem sue naturalis
dispositiōis. ¶ Et si quis diceret q̃ immo conseruaret
eum in sua naturali dispositiōe: cum conseruatio fiat
per similia. ¶ Dico pro ut supra q̃ hic intendimus re-
gimini preseruatiōis et non conseruatiōis. Secundo
possem dicere q̃ licet conseruatio fiat per similia in
forma vel virtualiter: frigiditas tamen casei noui ex-
cedit frigiditatem corporis flegmatici saltem virtuali-
ter. Et sic posset ipsum ducere extra latitudinem sue
naturalis dispositiōis. Ceterum pro nunc ista domi-
nis theoricis dimitto. ¶ Sufficiat igitur pro nunc q̃
flegmaticis indicatio sumpta a complexione magis
conuenit caseus antiquus q̃ nouus: et hoc satis cla-
rum est: et si vellentus addere illam particulā: alijs pa-
ribus: adhuc erit clarior: ut posita paritate in consue-
tudine regione tempore anni particularib⁹ dispositi-
onibus mēbrisq̃ proprietatibus oculis et alijs omnib⁹
preterq̃ in antiquitate et nouellitate casei: clarum ta-
men est indicatione sumpta a complexione flegmati-
cis antiquos caseos conuenire. ¶ Non cōsidant tamē
flegmatici tantum in hac conueniētia q̃ indiscrete ca-
seis vtantur. Sed modeste semper: quoniam et si respe-
ctu primarum qualitatum conueniant: sunt tamen alia
quibus officere possunt si difficultatē digestiōis gros-
sitiem nutrimenti: et alia cum modo substantie consi-
derare voluerimus.

Capitulum quartum tertij tractatus. Qui sunt ca-
sei conuenientes melancholicis et ipsi disconue-
nientes.

Ater omnes lapsas complexiones
naturales melancholica est mi-
nus bona: breuiorisq̃ vite et duratiōis:
ideo diligētī studio gubernāda: quia la-
psus valde modic⁹ sufficeret melancholicū
ad egritudinalē lapsum pducere: et ut clarū est tam in
regimine preseruatiōis q̃ reductiōis calidū indiget et hu-
midū: et ideo nō facile est videre q̃ sint casei ipsi que-
nientes. Nam h̃ antiqui ad calidū declinēt: tñ siccio-
res sunt q̃ illi q̃ pponi quēniat: noui autē h̃ humidi sint
ad frigidū tñ declinātes ipsi melancholicis nō quēniūt.
¶ Opz igit̃ vel dicere q̃ paucissimo caseo vti debeant:
aut caseo nouo soluz tpe estatis: vel antiquo tpe hye-
mis: aut mediocri inter nouellitates et antiquitatē qui oī
tpe minus disconueniret maxime si bon⁹ esset ut caseus
Virgic et cōsimiles. Nam cū talis caseus mediocri et
quādāz mediocritatē in qualitatis obitneat vī saltez
merito primaz qualitatis nō multū posse nocere: nam
nouus magis cōueniret respectu humectatiōis: ve-
rum ratione frigiditatis plus obesset: et sic antiquus

ratione caliditatis melius cōueniret: sed siccitas cōducta
nocere. ¶ Dicam igit̃ ut supra q̃ mediocri inter no-
ueltatē et antiquitatē minus pōt nocere melancholicis
imo aliquib⁹ gratia nutrimenti iuuare posset: maxie
si cōsuetus foret: nou⁹ etiam tempore estatis et anti-
quus tempore hyemis in pauca tñ quantitate nocere
nō possunt: imo cum aliquib⁹ circūstantijs prodesse:
ut supra satis etiam infra dicitur.

Capitulum quintum tertij tractatus. Qui sunt casei cō-
uenientes sanguineis et ipsi disconuenientes.

X opposito se respiciunt cō-
plexio sanguinea
et melancholica. Tēp in sanguinea virtus
valde fortior: est apta min⁹ ledi a sibi oc-
currentibus: tam intus q̃ extra: naz virtu-
tes sunt in ea fortiores: et sic digestiua plura poterit
mutare obiecta que nō posset pplexio melancholica: d̃
cum maiori licentia possunt casei vti dico sine notabi-
li nocumēto. ¶ Ceterum cum querit̃ qui magis cōueniūt
sanguineis. Oportet dicere q̃ frigidi et siccī: tales autē
essent ex capris confecti et noui: et possea ouini etiam
nouī: et vaccini non sic noui: sed non saluti: et aliquafr
antiqui: nam tales in regimine preseruatiōis conue-
nientiores essent. Plura dimitto que infra dicuntur.
¶ Sed pro nunc sufficiat qui casei cuiq̃ cōueniant cō-
plexioni indicatione sumpta a complexione aut alio-
rum seruata paritate.

Capitulum sextum tertij tractatus. Qui sunt casei
conuenientes senibus et alijs etatibus.

I quis bene cōsideret q̃ dicta sunt
circa cōpiones naturales
in cōuententia et disconuententia caseorū: fa-
cile poterit in etatibus et iudicare. Nam
etas prime senectutis attestatur cōpioni
flegmaticæ. Iuuer⁹ aut colericæ. Puertitia sanguineæ.
Decrepitatis autē etas melancholicæ cōparat̃. Et sic la-
tis conformiter de etatibus dicere possumus sicut de
cōplexionibus dictū est: his exceptis. Primo q̃ de
crepitijs ppter indigestiones plures abundant mate-
rie flegmaticæ et cōsequēter catarrales: a quibus si su-
matur indicatio non sic cōueniret caseus et cum illis
conditiōib⁹ qui cōueniret in cōplexione melancholi-
ca: ut satis clarum est. Nam caseus superius designat⁹
qui in cōplexione melancholica cōueniret in etate de-
crepita multiplicando catarrhos multum disconuenire
posset: cum videamus plures decrepitos a catarro
suffocari: et ideo non video decrepitos caseum aliquē
conuenire. Forte autem minus malus est etiam anti-
quus in modica tamē sumptus quantitate ppter dif-
ficultatem digestiōis: et ideo doleo satis dum cogi-
to me intrare debere etatē illam si deo placebit q̃ me
a caseo abstinere oportebit quem tamen libentissime
comedo. Secundo est diuersitas inter etates puertitæ
et complexionem sanguineam: q̃ obiectum difficilio-
ris imutatiōis et solidioris substantie transmutabit
sanguineus inuenis q̃ puer maxime in infantia con-
stitutus: et sic aliquis caseus poterit cōuenire sangui-
neo vel saltem non nocere qui tamen infanti non cō-
ueniret aut in eo notabile induceret nocumētus. Et
ideo licet lac sit infantibus conuenientissimum nutri-
mentum: caseus tamen etiam cuius vis cōditiōis nō

Tractatus Tertius

conueniet. Laudo et ut pueris betur in valde modica quantitate: et de mediocri inter antigitate et nouelitate: plus tamen nouelitati quam antiquitati attineti. Iuuenibus vero sicut de colericis dictum est: et primis senibus sicut flegmaticis: intelligendo semper indicat de sumpta ab etate. Et hec de etatibus dicta sufficiant.

Capitulum septimum tertij tractatus. De caseis conuenientibus in aliquibus egritudinibus: et diuerso modo preparationis eorum.

In hoc capitulo ea omnia que ad propositum faciunt scribere uelle tractat unus magnus insurgeret. Ceterum aliquas et paucas narrabo egritudines in quibus et lac et caseus non pauca faciunt iuuamenta. Et primo de lacte ultra ea que superius dicta sunt de mente Auicenne. Quia de lacte asinino non feci magnam mentionem et hoc id quod casum faciendum inuile est: nam est ualde subtilis substantia: et ideo non facilius in stomacho caseatur: ideo uia medicine post lac mulieris lac asine commendatur: unde Gale. septimo de ingenio sanitatis. capitulo sexto in cura male complexiois sicce stomachi: quicquid dicit Serapio de mente ipsius Gale. assertiue dicit. Lac asininum ceteris est melius post mulieris: quoniam alij est subtilius. i. penetrabilius: et ad coagulandum tardius: lac enim coagulatur in stomacho nocibile est uentriculo subtilitas huius lactis suis digestio proprie inuoluta sunt: quia uia transcedentis ciborum est angusta et clausa et digestio defecta: unde opus eos habere illud lac aut solum aut cum modico melius est. Hec Gale. Qui si in alibi oppositus dixisse appareat concordando dicerem quod hic loquitur in isto casu ut in remotione male complexionis sicce stomachi. Alibi forte loquitur de bonitate alterius lactis pro aliqua alia intentione. Auicenna. prima quarti in capitulo rememorationis medicaminum infrigidantium ethicos laudat lac asine: quoniam infrigidat et humectat. Undecima uero tertij capitulo de cura pituitis dicit. Et de lacte magis conueniens est lac mulieris sicut ex mamma: deinde lac asininum et lac caprinum proprie propter simplicitatem que est in lacte caprino: deinde dicit et lac equinum et est ex eis que mundificant et faciunt spiritum facile et. Et sic quo ad intentionem humectandi mundificandi et infrigidandi que necessaria sunt in istis casibus lac asinum preferat. Pro nutritione tamen aut alijs intentionibus non sic concordabimus ista cum his que superius dicta sunt in capitulo tertio primi tractatus. Ideo istud capitulum cum illo recurramus. Sufficit quod lac ethicus confert et pituitis confert ulceribus renu maxime ouinum: quod non est et par dicit Auicenna. In fluxibus autem lac calibeatur. Confert lac in mitigando dolore in passionibus oculorum: in asperitate gutturis: in ulceribus palati: et pluribus alijs passionibus ut possem pluribus auctoritatibus demonstrare quas gratia breuitatis omitto. Et si vis plura uidere et utilia tam in modo exhibitionis lactis quam in uirtutibus et proprietatibus suis lege que dicit Auesen in capitulo de pituita. et multa bona cognosces. Sed uenio ad casum nostrum qui non solum pro nutrimento utilis est: sed ad plures confert egritudines. Nam caseus nouus impinguat et multi eo nutriuntur. Confert ethicus contra digestiua et alijs multis dispositionibus. Antiquus etiam ad multa iuuat et ante primum et post ut in sequenti dicitur capitulo. Sed singulariter ualet ut oēs at-

testantur doctores in fluxibus. Ceterum primo lauatur pluribus vicibus in aqua calida: et hoc ut ipsius felle sedo et acuitas remoueatur: deinde varijs modis exhibetur aut exsiccando et faciendo puluerem. Qui post cum cibis exhibetur: aut per clystera iniicitur et leuiter abstergendo consolidat ulcera intestinorum et costringit ea: uel sic lotus exhibetur cum alijs cibis patientibus stante digestiua stomachi satis forti. Fit etiam aliquando decoctio casei in aqua que multiplicat lac in mamma mulieris. Et breuitati indulgens non allegabo doctorum has et alias plures uirtutes caseo ascribentes. Ceterum non preteribo unum quod dicit Auicenna in capitulo de caseo. et credo habuerit a Raby. Idem qui idem dicit: et est singulare et expertum: quod si iterum caseus antiquus cum oleo aut cum aqua pedum porcorum salutorum quod melius est: fiat emplastrum super duritiam tunicarum extrahit ex eis sicut gipsum. Et ad ueritatem est res multoties et in multis experta: licet tamen non in omnibus ut aliquando probauit: unde si quis bene consideret non caseorum poterit ad plures referre egritudines et uirtutes plurimas reperire.

Capitulum octauum et ultimum tertij tractatus. De modo comedendi caseum: et qui ante cibum: et qui post comedi debeant secundum varias complexionem: tam totales quam partiales.

Stud vltimum capitulum est quod magis querit et in quo magna colligitur uirtutes: nam in eo et fere conueniunt contingit usu. Et id ut possumus ueridice respondere in talibus et sciencie. Opus primo intelligere intentiones varias quibus huius utuntur casei. Sedo intelligere oportet caseorum naturas de quibus tamen satis supradictum est. Et alij uidentur quod auctores antiqui de ipso caseo senserunt: ut concordando dicta eorum possumus usum caseorum ad opus practicum utiliter reducere. Cuius primo igitur intelligendo sciendum quod caseus aliquando exhibetur gratia nutrimenti principaliter: et tunc caseus magis nutritiuus et aptus secundum plures sui partes in substantiaz membrorum conuenit dicitur melior. Et isto modo medius inter nouum et antiquum dicitur et erit melior. Unde Auerrois quinto colligit. Dicit caseus recens: frigidus est et humidus grosse substantie: et uetus calidus est et siccus propter sal: et tendit ad aduersionem: et si aliquis caseus est bonus medius inter ueterem et nouum est bonus: modo fit factus rationabiliter et ex bono lacte. Et Auicenna secundo canonis capitulo de caseo. Dicit quod medius inter illa qui extenditur ut viscus et frangibilem. Ambo enim sunt mali: et sic medius inter nouelatem et antiquitatem erit illius conditionis alijs partibus et sic melior. Et ibi dicit quod caseus antiquus salitus extenuat. Et sic uolentes extenuari et dubitantes impingui: quorum magnus est numerus ultra montes possunt ex eo comedere. Sed caueant a nocuentis que potest inducere. Nam Auicenna loco allegato dicit quod est malus stomacho et non salutus: et quod generat lapides in renibus et vesica et proprie humidus: et addit et proprie cum comeditur cum seminibus et penetrare faciebus per que intelligunt omnia diuretica. Et est dictum singulare bona ratione fundatur: nam diuretica ducunt caseum aut eius materiam ad vias urine et certum est quod caseus est materia lapidum. Ideo aduertant qui caseo

caseo vtunt libenter ne in illa mēsa comedāt viurent/
ca post caseū maxime. Nec bibant etiā post vīna alba
presertim potentia pp assignatam cām. Et ab his po-
tissime cauere debent inclinati aut soliti has passiones
incurrere. C. Isaac vero in suo de dictis particularib⁹
longe magis alijs doctōib⁹ caseū detestari vī dūz di-
cit. Caseus vniuersaliter est pessim⁹ stomachi grauā/
tiu⁹ ⁊ digestioni difficilis. Et subdit iccirco vtētes eo
sepius colicā incidunt passionē ⁊ lapides in eorū
renibus generant. Quā qdaz auctoritatē aliqui glo/
sare voluerunt q̄ intellexit de valde antiquo salito ⁊
fortiter terrestri. Sed non credo hanc glossam ad mē/
tem suā accedere cū dicat caseus vniuersaliter est pes-
simus: ⁊ sic vniuersaliter loquēs nō intēdebat de illis
particulariter loqui. S. credo fuerit illius opinionis
aut q̄ ipse caseum ab hominib⁹: aut forte non vide/
rat nec gustauerat nisi de caseo orientali aut sardinie q̄
ad veritatem nihil valent ⁊ realiter eos pessimos esse
confiteor. Ceterum caseus caseo qd prestat: esset valde
abusua cōparatio: siq̄ sardeniens caseū casei de bria
bitrie aut tarātaxie cōpararet: qm̄ isti cum multis i se-
cundo tractatu descripti sunt facillioris valde digestio/
nis maioris nutrimentū ⁊ melioris. Alij caseū dīctā
tur vi vacabuli dicentes q̄ caseus dīct⁹ quasi carens
esu ⁊ sic indignus pp ipsius malitiā māducari: sed vi/
cum hoc volūtarij est. Alij malitiā eius detestantur:
q̄ ex deteriori parte lactis cōfici: videlicet ex pte ma-
gis terrestri que in lacte reperit vi satis in p̄io tracta/
tu mōstratū est. Et certū est q̄ hec rō satis cōcluderet
si sole ptes terrestres pcurrerēt ad casei cōpositionē: s̄
boni casei cōpositores ēt notabilē ptem butyrosaz vi/
mittūt ino aliq̄ totā: que qdaz p̄s est illa q̄ facit ad ca/
sei bonitatē remittēdo ptes terrestres: taz in frigidita/
te q̄ in siccitate euz ptes butyrosae calide sint ⁊ humi/
des: ēt de pibus aquosis aliqd in caseo remanet saltez
notabili tpe: ⁊ hac de cā doctores dixerūt caseū nouū
esse frigidē ⁊ humide p̄p̄onē: qd fieri non posset nisi
pp p̄ntiā illaz p̄ntiū humidaz: vñ non solū ex pibus
siccis p̄fici case⁹: ⁊ sic eorū rō nō p̄cludit. Et i sūma
nulla rō mihi neduz cōcludere: vēr nec p̄uadere pōt
q̄ casei sint oēs ita detestādi vt aliquē sonāt auctōrita/
tes: q̄ corpora maxime sana eo vti nō possint: mode/
rate tñ: ⁊ eo maxime q̄ experientia vidi ⁊ reges prefer/
tim christiani sūm⁹ Ludouicum regem francoz: du/
ces plurimos comites marchiones barones milites
nobiles mercatores plebeos vtriusq̄ sexus qui caseo
libenter vtunt: ⁊ sic potius vt ab oibus approbari.
C. S. ad p̄positū veniēs vt dixi si case⁹ exhibeat grā
nutritionis: nouus aut nouelitati attinēs dari oīz: ⁊
ante alios cibos: imo ēt alijs cibis cōmixtus. Laudo
tñ semp vt quouis respectu exhibeat sit modice q̄nti/
tatis. Aliqñ aut exhibet ad p̄uocādū appetitum vt
sepius in me ipso expertus sum. Illaz si debilitet ap/
petitum pp p̄ntiā alicuius flegmatis in ore stomachi
cōtenti: tunc cōuenit comedere pap̄ casei antiqui ante
pastū: qm̄ resoluēdo ⁊ incidēdo deponet aut depone/
re poterit illas ptes flegmatis adherētes partib⁹
oris stomachi: quorū p̄ntia p̄sternebat appetit⁹. Cibi
tñ ita delectio appetitus esset ab alia cā maxime a mā/
colerica nō p̄ueniret. Aliqñ dō dat grā corrugatio/
nis oris stomachi ⁊ sigillatōis ne sumi postea ita fact/
liter perant caput ⁊ vi sua gravitate cibū ad inferiores
partes stōi descēdere faciat. Et isto modo ēt cōuenire
pōt post cibum comestio modici casei antiqui bene p̄di/
tionati: plus tñ ⁊ minus: apetiēdo semp oculos ad

cōplexiones totales ⁊ pariales: ad regiones: ad tēpus
anni: ⁊ ad consuetudinē principaliter. Illā plures ita
assueti sunt caseo: vt ēt notabilis quāntas eis nocere
non possit: ⁊ aliq̄ a valde modica quāntitate leduntur.
Si aut exhibeat caseus grā cōtēparatiē alicui⁹ cibi
assumpti: tunc si cibum assumpt⁹ fuisset humidus p̄ue/
niet caseus antiquus: si vero fuisset cibum siccus aut
exiccatus: magis cōueniret nouus. Et ex his p̄z
versum cōter allegatū non habere vniuersaliter veri/
tatem dum dī. Post pisces nuces: post carnes caseus
duces. Illam aliq̄ caseus antiqu⁹ isto respectu pos/
set plus p̄uenire p̄ pisces q̄ post carnes: cū sit neces/
saria maior exicatio post pisces q̄ post carnes: vt cla/
rum est: maxime in multis corporibus: quorū exem/
pla breuitatis causa dimitto. Assumit etiā aliquādo
caseus ad satisfaciēdūz necessitati appetit⁹ vt persepe
contingit dominis studentib⁹: qui dum suas paucas
carnes comederunt cum appetitu adhuc restātes ad
caseū recurrunt: ⁊ dicunt q̄ caseus est p̄sepe actio subfi/
diaria admodū loquēdi dominorū legistari. Come/
ditur ēt aliqñ caseus post cibū grā voluptuositat⁹ aut
remotionis vinctuositatis dentur: post comestionem
carnū pinguium cōtingentis: aut rōne remotiōis ali/
cuius saporis in ore post alios cibos remanentis. Et
in his casibus pōt concedi caseus boni saporis ad an/
tiquitatem parum declinā: sed in modica quantitate
semper insequēdo cōmune dictū. Caseus est san⁹ quē
dat avara manns. Et hic videt modus cōueniēs p̄
viniibus ⁊ notabilibus personis obseruādus. Pau/
peres vero ⁊ quos ad quotidianā casei comestionem
impellit necessitas regulis superioribus nō astringū/
tur: cum cogātur ⁊ in principio ⁊ medio ac fine come/
stionis ipsorum caseum manducare. Est tñ ipsoz
consideranda complexio: ⁊ aliquibus nouum: aliqui/
bus antiquū: aliquibus mediū si habere possent ex/
hibere: iuxta ea que superius dicta sunt.
Et sic eorū que in hac materia reperire potui finem
impono. Scio tamē me aliqua dixisse que citramōia/
nis aut sup̄flua: aut minus bene dicta videbunt ⁊ pari/
ter vltimontania plura apud eos notissima que di/
cēt forte potuisse taceri. Ceterū q̄ ea apud cismōtanos
ignota erant scribere visum est vt vnusquisq̄z partem
suam accipiat: ⁊ vltimontani que citra: ⁊ citramonta/
ni que vltra. Et sic si quis omnia recta rōne cōpenset
saltē nihil superflū iudicabit. Remittēs me semper
in oibus famosi iudicio ⁊ correctioni peritorum ma/
gis: cum inter p̄fiscos me minimum esse profitear.
Ad laudem ⁊ gloriā clementissimi dei a cuius son/
te omnia bona procedunt ac vlti Pantaleonis me/
dicti ac martyris gloriofi. Amen.

f i n i s.

Explicit Sūma Lacticiniorū preclarissimi artium
ac medicine doctōris dñi magri Pantaleonis de
Consennia.

Cautele.

Opus perutile de cautelis medicorum editum a clarissimo philosopho ac medico magistro Sabrie lezerbo Cleronense theorie medicine ordinariam studij patavini publice legente sub anno domini. M.D.CCCXCV.

Prologus.

Effectum medici regimen in actu eius operatio sicut vivit di huius modus complexus per rationes arte perfectas. Humanum. n. genus arte rationibus vivit pro methaphysice. Perfectis autem ratio per arte medicinale cum observatio diligenti canonum: tam prout theorie quam practice medicine. Huius vero observatio diligens potissime adimplet triplici instro. Primo invocatio divini auxilij quod preceptum nobis insinuat princeps prout patet in dicitur. In primis deo gratias agamus. Et huiusmodi. primo regalio dispensatio dum ingratum hominem medicum ad deum esse suspicantem. Et Joannes de Mesue de appropriatio. Deum o medice in cunctis propone. Et secundo vero adimplet eorum voluntas: studio: et diligentia: ut neque die neque nocte studium intermitat. Sed lectione assidua: et meditatione indefinente: cum mediano clauso existit sapientie. Inde huiusmodi loco allato. Opus medicum magis lectione occupari: studioque considerationis librorum medicine: nec negligat: aut fastidiat eos quotidie legere. Et Damascenus in aphorismis abundanter liberos peritor viros legere et eorum secreta discutere inquit hominem sapientem. Tertio adimplet observatio canonum medicinalium diligenti evitatio falsae doctrine: nec non deceptio et infamia nonnulla: ut quod contingit in actu operatio medici. Non enim omni quicquid scripture credere: ut Galenus ait pro de simplicibus medicis. Et qui non timet infamiam invencibilem cessat. Cuius. n. ut observatio canonum medicine observatio legis evangelice. Que prout patet. Primo imploratio divini auxilij: divinitus legislato: qui est Saluator noster. Et huiusmodi. r. c. petite: et dabit vobis: et querite et invenietis: pulsate et aperiet. Secundo conatu liberi arbitrij: propterea dum ibidem intrare per porta arcta: quam lata est porta et via spaciola que ducit ad perditionem. Tertio evitatio falsae doctrine et deceptio cum ibidem dicat: attendite. i. diligenter cavete a falsis prophetis. i. doctoribus hereticis. Tenuit enim ad vos in vestimentis ovium. Inter autem sunt lupi rapaces: ab ovibus. n. eorum cognoscetis eos. Aliqui. n. cavere sunt insidie malignarum et emulantium: propter quod dictum fuit. Et huiusmodi. r. cavete autem ab hominibus. Propter quod in actibus humanis cum prudentia aliqui declinanda est malitia persecutorum: id dictum est ibidem. Etote prudentes sicut serpentes. Exemplo beati Pauli tarlensis qui cognoscens malitiam iudeorum in Hierusalem: cum ipse esset civis romanus ex privilegio appellavit ad Cesarem. Aliqui etiam occurrere necessitate: sive amaritudine sellis: quod precipit ibidem precendum est in humanis: et dicit. Etote simplices sicut columbe. Unde licet astutia vulpina: et mores lupini de quibus meminit huiusmodi. r. odore secundo tegit comento. r. iij. sint in medico illaudabilis: et sicut ruditas bouina: de qua Galenus pro virtutibus naturalium libro. ca. vij. si medio modo incedendum sit. Atque difficile est his temporibus luctuosius tute incedere cum hac medicorum infamia

as malignarum emuloz. Opus autem medicum in arte sua eo magis observare quod dicta sunt in actu operatio medici nati: quo difficile est hominem existentem non peccare: ut ait Galenus secundo memorabilia quidem ut ignorantem et alia vero ut male iudicantem: et alia ut negligenter scribentem supple: aut docet: aut quolibet aliter operantes: ut inadvertentes: et ad delectabilia humana descendentes. Et Damascenus in aphorismis: neque enim humana non erroris periculum currere potest preferat in subtilibus: propter quod melior medicina iudicatur ab huiusmodi. n. secundo tegni qui existimatio artificiali magis appropinquat. Cuius igitur in difficultate non peccant: di: sive non errant in medicando minus delinquant medici: ut ad estimationem artificiales non impediri: neque distracti propinquius accedant: ut recte consequi possint sine inveniendi tractatu de cautelis medicorum aggrediamur cooperante illo quod omnis viventi est tutela. Cautelas autem per capita tagemus: quod omnis eorum in singulari impossibile est cognoscere: quod in infinitum procedit: sicut in infinitum contingit intellectum humanum prout reflectit ad sensum errare precipue in actionibus humanis non minus forte quam peccata: sicut monstrum in non eveniat per varias male dispositiones. Et autem cautela cum diligenti attentione evitatio deceptio. i. fraudis: et delusio et insimulatio. ignore: et de decore occurritur medico in actu eius operatio circa corpus humanum dirigere intellectum practicum ad honorem et utilitatem medicum tuendam: vel persequenda finalis ordinata. In qua notificatione exprimentur omnes cautele videlicet malis: formalis: efficientis: et finalis. Describit autem cautela per actum: et non per habundantiam de mutatione cum diligenti attentione: ut denotet medicum ad pericula cum diu ac fere quotidie capiti suo emergentia in actu operatio vitanda debere esse alio semper prompto: atque intento non minus quam aliole. Illa sicut illi ad certitudinem vocati: per etiam alte brachij consistunt: capitum: et os sicut manibus oppositis quasi vallo firmantur. Ita medicus omni cautelarum genere adversus vim perulantemque malignarum de esse animo et opere semper intentus. Quod omnis autem querens virtutem consideratione de cautelis attineat partem practice medicine aut theorie. Solutio est facilis: quia annectitur et attinet parti que docet modum et qualitatem operandi. Et alterius quod omnis etiam solutio patet cum queri solet. Cuius ad omnem medicum actio nem conferat usus cautelarum adeo quod licet utilis sit actus conservatio: preservatio: et resumptio: est tamen magis in visu in actu curatio medici. Sicut autem ad ea que in libro medicorum tradita sunt cognoscendum: et per ea operandum precipue ut in egritudine non impediatur debita actio virtutis contra morbum: oportet medicum non solum seipsum prebere que oportet facientem: sed etiam egrotantem: et presentem: et que extrinsecus sunt: ut Hippocrates prima parvula aphorismorum. Ita medicum proficientem ad artem medicinalem consequutur ex ea gloriam: et honorem: et utilitatem: ut re ipsa et non nomine solum medicus habeatur: utque eum cum diligenti attentione deceptio: et infamiam sex modis in genere oportet esse dispositum iuxta quos modos erunt sex capitula. Primo quantum ad modum se habendi secundum dispositiones tam anime quam corporis a generatione contrarias et secundum ea que sibi debentur dum addiscens est. Secundo quantum ad modum se habendi erga deum. Tertio quantum ad modum se habendi tu seipso: quo ad dispositiones anime et corporis ex tempore acquiratas. Quarto quantum ad modum se habendi cum ca egrotante

ea agrotantē. Quisito quantum ad modū se habendi quo ad presentes: et astantes mulieres: discipulos: plebem: et aromatarium. Sexto quantum ad modū se habēdi respectu eorū que extrinsecus sunt. In hoc vero opusculo illustrū medicorū sententias sub cōpendio sequemur eos: et non ingratis notando. C. Et n. be/ nignū atq; ingenuū pudoris plenum fateri per quos p̄feceris ut ait Plinius: Imitātes in hoc quicūq; ab antiquis scripta sunt: ab Hippocrate maxime omnī bonorum nobis duce.

C. Sit aut̄ presens opusculū dignis eo oībus cōmu ne. idignis vero nequāq;. Uoco aut̄ indignos auctore Gale. li. pronost. quicūq; parui sunt anima: et nō gratia discendi aliquid legum: sed ut aliquem possint calumniare.

Capitulum primum.

De modo se habendi medici sū dispositiones taz anime q̄z corporis a generatōe contractas: et sū ea que sibi debentur: ut discens est.

Xpedit ei qui sa-

piens omnino: et consumatus fu-
turus est medicus: ut natura parti
ceps sit earum rerum de quibus
ait Hippo. li. de lege. ingenio: v3
doctrina bonis moribus puerili
instituzione laborandi studio et tē
pore. Sili. n. modo medendi facultatis cognitio pue
nre cernitur: quēadmodum nasci et procreari vident
ea que terre mandant. Ingenium. n. nostrū est veluti
ager docentū: et doctrine veluti semina: puerilis edu
catio: ut tempestiva semētis. i. ut in terram cultam ca/
dat sū ipsa. Locus in quo percipit est sicut ager conti
nens: qui satis nutrimento esse solet vegetabilibus. i.
nutrimentū ex cōuenienti aere factū. Laborandi stu
dium est ipsa cultura. Sed ipsa oīa hec corroborabit:
efficietq; ut perfecte nutriant atq; mutaret. C. In pri
mis aut̄ ingenio opus est quo repugnante vana sunt
cetera. Nam qd natura nemo se. au. Multi aut̄ homi
nes fortunati sunt: ita tū insipientes et tardi sunt ut nō
intelligent p̄am sermonis sed malem tales ad fabri
les artes processisse. Sed si quidem ad quid finiet de/
us nouit: hos alibi appellat Gale. de genere lapidis
molēdini. Propter qd laudāda est Plato. sententia
pueros. s. qui libertate voluntatis s̄ derum: ac nature
inclinatione adhuc reniuntur ex eorūdem s̄ derū vir
tute p̄cedere in se habilitatem ad vnam artem vel
ad aliam in qua se exerceant p̄fecti euadunt. C. Et si
reluctent et alias exerceant nunq; pp nature ad illam
artem inep̄tia p̄fectionē cōsequuntur. Probet igit
seipsum hō ante q̄z medicine sciētie fores ingrediat ne
reluctante eius ingenio et natura in vanū laboret. Nā
cū omnia in libris tradi nō possint: arti: et sciētie inge
nium subministrare opus est. C. Naturale enim inge
niū medici adiuvat artē et nām regētē: rē recte ait Ga
lenus octauo terapēticē: nā prudentem medicū esse
opz. Et Jacobus Alchindi: medicus ingeniosus eē
d3 ut suo nāl ingenio inueniat eas atq; suppleat que
nō potuerūt sapiētes lingua p̄ferre: neq; in hac scia
scribi potuerūt. Ingenio vō nō repugnāte ad op

timā viāz procedet q ad medicinam accedit. Institutis
et documentis ars medicinalis percipiet: que eo dilige
tius vendicabit et addiscetur: si et a pueritia erudiatur
eo modo quo ingeniosos educari et institui oportet.
Et quia sū inep̄titudinem discētū anni multiplican
tur: ut ait Galenus in libro pronosticationum. id mul
to tempore multū studiū adiiciendū est: ut iam cōfir
mata corroborataq; artis perceptio iocundos fructus
sine difficultate parere possit. Qd et pulcherrime do
cere videtur Galenus secūdo virtutum naturalium:
cum ait. Oportet debentem cognoscere: aut addisce
re quid alijs melius morq; et natura et prima doctri
na multum ab alijs differre. Cum enim fuerit pauor:
possidere debet hereticam. i. veneream insaniam veri
tatis ac si pro veritate addiscere quicūq; a gloriōsissimis
dicta sunt veteribus. Cum vero in statum venerit in/
dicare eum et examinare tempore q̄z multo: et intueri
quanta quides cōcordant his que manifeste apparēt:
quāta vero distāt: et ita hec qd eligere: illa vero auer
tere sciat: q vult alios percellere. Incubet igit p viri
bus futurus medicus a primis annis erudiri: nō so
lum in his artibus quas de triuio dicit dyalectica: vi
delicet sine qua ut ait Galenus nō scitur veritas neq;
salua quis ab errore: rethorica pariter et grāmatica: et
eis quas d quatriuio arismetica: videlicet musica: geo
metria et astrologia: quibus ille de triuio adminiculan
tur in eis saltē tantū proficiscendo: quantū medicinalis
scientia possit. Philosophia tamen naturali ut p̄ncip/
ali non neglecta: primo et ab adolescentia medicine
sciētie insudandum est: auctore Haliabate. Custodia
enim tunc fit faciliōr q̄z in senectute que domus obli
uionis existit. Ad harū aut̄ scientiarū eruditionē ha
bendam adire expedit celebrata gymnasia: in quibus
non vulgari auctoritate viri clarissimi et probatissi
mi docentes resident: quos futurus medicus pudore
quoddam et reuerentia ut decet obseruet: eorū dictis
fidem adhibeat: ut discat: eosdem magnificet: et cōmē
det: ut ab eis diligat: eorum peritiam et auctoritatem
p̄dicet auctore Hippocrate in iureiurādo paterno ho
nore dignos: eorūq; merita nō aliter q̄ p̄is habeat.
Eisdem retribuatur: et diuitias cōicet. Aut enim Hali
abas: sicut generationis eā est pater: sic et magister ex
cellentie et expectionis: motusq; discipuli ad sciāz ex
tat causa ab adolescentia itaq; p̄stat studio die noctu
q̄z incumbere: et que intelliguntur memorie custodien
da cōmēdare: non intellecta vero sibi manifestari que
piam non pudeat: neq; quis negligat. Postq̄ autē
adultus i medicina fuerit: familiare se doctori suo vel
alteri facere expedit: eūq; comitare ut videat: que et ip
se exerceat: et sū eum doctrinari: et oculata fide vide
re: qui et ipse doctrinam prius acquisierit. Tertio. n.
aure arbiter est oculus: ut ait Flaccus. Ademor conti
nuo verborū Galei octauo terapēticē. Adedicio
nō pōt esse p̄fectus nisi exercitatus. Dixit Haliabas.
Expedit hanc querenti artem plurimum hospitalia: et
domos ac loca infirmorum frequentare propter mul
tas eorum medelas cum magistris et peritis medicis
ad inquirendas eorū qualitates et accidentia q̄ in eis
fuerant. Inquit Nicolaus. Nullus quārcūq; studio/
suo fuerit in actum curatiles exire p̄sumat: nisi p̄i
tēpore q̄z multo curare viderit propter qd dictum est
nulli nisi exercitator: et incurratione egroorū enutrito cre
dēdum est medico. Quod si Aliena dicat prima p̄i
mi q̄z medicus sciēs pōt exire in opus: et si nūq; opa/

Cautele

tus fuerit non tñ est et possibile scire q̄plura que nō possunt in doctrina tradi: que tamē medico necessaria sunt nisi exercites in curis infirmorū. ¶ Cū Auerrois dicit. Ad perfectionē medicinē requirit duplex actus. Cuius acq̄situs p doctrinam et studiū: et alius est actus circa particularia: q non est docibilis: sed suabilis: vel assuefibilis. ¶ Et Alpharab⁹ i libro de diuisione sciarum. ¶ Medicus non fit medicator pfectus: nisi p duas virtutes: quaz vna est virtus sup vniuersalia et canones que acquiruntur ex libris medicinē: et alia virtus ē: que aduenit ei p longitudinē frequētie actionum medicinē in egris et studiū in eis p longitudinē experimēti et visionis corporū individuorū. Et per hāc mensuram pōt medicus mensurare medicinā et curationem sūm vnumquodqz corpus in vnaquaqz dispositione. ¶ Et Isaac in libro febriū dixit. Tercer medic⁹ in hac arte fit pfectus. i. quantum ad scibilia p doctrinam: necesse tamen est vt sit longo tēpore cum infirmis visitatus. ¶ Et Damascen⁹ in apophorisis. Nulli studioso credendum est medico: nisi etate approbato: vt. i. de cursu etatis sit exercitatus in particularib⁹. ¶ Impossibile enī est: vt ait Galenus: q idem numero vnus homo comprehendat et possit scire in particulari oīa que sunt in hac arte necessaria. s. p doctrinā. ¶ Recte ergo innotuit Auicēna in prologo euz dixit minus q̄ medico necessarium sit cōprehendit liber suis medicinē. Et qd subiunxit. s. qd superadditum est incōprehensibile est: intellexit per doctrinam. Cū quantū vero de ea que corpori attinent plurimū confert ad medicū cōplementum et perfectionem: vt bone cōplexionis sit temperamento quoad fieri pōt accedens habitudine et statura mediocri: quia nec gigāteus: vt ait Concliator: neqz homūculus: nō valde puleber: aut formosus: ne egrotantes mulieres procētur: idē nīmīllū impudenter petāt: neqz tū sit turpis: neqz de formio: vt ab oībus aspernat. Sed mediū veluti virtus inter extrema obtineat. Illeqz sit eius anhelitus: neqz sudor frigidus: neqz cap: osius aut poliposus. Et vtr non sit corpore vinctuosus: ne ex eo veluti ab hyrcō hora coitus fetor percipiatur hominibus.

Capitulum secundum.

De modo se habendi medici erga deum.

In taliabas. ¶ Oportet medicū esse ad deum suspicientē. Erit ergo medicus dei diligētissimus et fidelissimus cultor. ¶ Memoz cōtinuo preceptorū Joānis dñe sue dicentis. Deus omedice in cunctis preponet et preponet te. ¶ Honora eū et honorabit te. Time eū: securus cūcta experieris. Sanat enī solus langores deus: et de terre solio produxit in largitate suam medicinā. Ad eo enī ē omnis medela: dixit Iesus Strach in ecclesiastico. Etenim altissimus creauit de terra medicinā. quod si feceris sacer fies medicus et diuinus: vt res ēt diuine tibi reuelent. Nam sacre res hominibus solum ostendunt: prauis autē neqz q̄: vt Hippocrates in li. de lege. dixit ¶ Nicolus. Erit sūmo medicū ad egrotantis curā nouis sine vocati in noie dñi: eidem gratias agendo: quod sui curam: et non alterius egrotans inciderit: a quo et gratias peteno: vt suo nomine infirmū ad pristinā sanitatē restituere queat. Non ascribat medicus sanitatē inductā doctrine aut prudētie sue. Sed salutis oīa

auctori deo attribuendū. ¶ Imploret medicus vniuersum auxilium in cōponēdis: vel exhibēdis q̄silijs: sine cuius nutu: ac voluntate nihil rectum: nihil salutare datur: q si fecerit: qz bonus erit: deo similis fiat et ita de eo maior erit dei sollicitudo: pp quod et sibi potiora beneficia impartietur. Antidōn ex inuentione proprijs vires et virtutes cōmendans medicus in fine oīum addat hoc verbum: si deus voluerit. dixit Concliator in additōib⁹ dñe sue capitulo de oppilatio: nibus epatis: non redarguatur a stolidis medicis hoc verbum. Si deus voluerit sepe repetendo. oīa enī sicut fumus deficiente igne deficiūt: et veluti prunis recedentibus nubibus euanescent: si modica sua gesce re insipientia.

Capitulum tertium.

De modo se habendi medici sū dispositiones tā anime q̄ corporis ex tempore acq̄sitas.

Ater sapientes puenit medicū nō nullis p̄sidijs se tueri oportere: vt fallacias et emineas sibi deceptōes euitet et gloriā et honore per arā psequatur: et in primis quātū ad ea que sunt anime diuino cultu cōtinuo obseruato: sit medicū magnifica intētio pro virtutibus adipisci: vel adeptā famā suā celebrē atqz insignē cōseruare. Cui rei oēs studiū curam et diligētiam apponant. Magis enim confidunt egrotantes in medico: cuius fama sit illustis. Cōfidentia aut quazbz infirmus de medico plus valet ad famam: q̄ medicus cū omnibus suis instrumentis: vt est apud Auicēnam sexto nālum. Etā pro inuerecūdo heretico qui negligit bonā famā. ¶ Cōplet autem adeptus bone fame: vel eius cōseruato: si medicus laudatis et bonis moribus predictis cōmendatam vitam ducat. Nam si vltimum peritus medicus vt ait Concliator: sit naturaliter agrestis morum: vt aiunt feralium. Tum forte: vel qz vili et sterili stipite natus: intumescens deum et cōtumeliosus factus: precipue cum fuerit aliquāter in crassatus. Tum etiā qz scientia medicinē: et simpli curatiua maxime scorpionis et maru attributa est: quoz proprietates in malum tendunt. Unde compertum est eos qui stellariter prauoz moroz exitū virtute scorpionis et martis eius domnātum perfectos haberi medicos: ppter quod dicitur qz naturaliter medicus probus maiorū debz esse morum. Tum etiam qz scientia medicinē non de virtutibus et morib⁹ determinat acq̄sitis: sicut aliarum scientiarū plurime: sed naturalibus tñ moribus vt appet scō tegni. ¶ Altamen p̄suetudine et arte conetur medicus laudabilis mores acquirere: qui et magis in precio erit his dotatus: precipue quando contra eius natiuitatis signatores tali freno rōnis operabitur. ¶ Non igit vitij medicus coinquinat inhereat. Nō sit ambitiosus: idē qui imoderate honores et laudes cupiat. Nō auarus quasi nō eris auidus vt quasi qui p̄ nimia cupiditate non videat quid agat. Non blasphemator: sine detractor. Nō bilinguis: siue trilinguis: vt qui modo vnū modo aliud proferat. Neqz fallax: hoc vitij ad mentē referendo. Non furi bñdus: vt qui feraz ritu feratur. Nō crapulosus: neqz gulosus. Nō p̄tumeliosus: vt qui verbis superbia in iuriosos tumeat et audeat. Non cōtumax vt in superiorē superbiat. Nō dissiduosus siue discrepans et discordans

discordans. ¶ Non egressus siue elatus: ut de loco ad locum alius sed ad exceliora loca preponat et digniora. Non sultus et rimarum plenus: ut qui tacenda retinere non possit. Non loquax aut verbosus: ut qui stulte et vane copiose garriat. Non linguosus: ut qui frequenter litibus: controuersijs versatus gaudeat. Non mendax: ut negator veritatis: ne alterius mentem fallat. Non sit inuidus: ne alterum odio habeat: aut alteri aliquo modo iniudeat. Memini vero quicquid per iniuriam faciat. Non vindex: id est vultor siue vendicator sibi illate iniurie. Non aliquid operandi cupidus. Non ebriosus: id est supra mensuram bibens. Cerebro enim vinum nocet ait Galienus id superfluitatis replene: ideoque mentem corrumpit et inde ebrietas et tarditas elicitur. Sicut enim viribus corporis nihil vitio accommodatus si moderate sumat. Ita pernitio: si nihil si modus ab sit. Non denique luxuriosus: neque ludis vite sue tempus coterat. Sed esse vite optime plurimum medico prestat. Lingua expeditum: astutum: sagacem: acutum: prouidum: in actibus tardum rituum alienorum: et barbarorum abiectorem: festinum: casum: fortem: grauem: humilem: abstinentem: impigrum: mansuetum: pudicum: vigilem: abstinentem: illaturus sibi passionem occultatorem: sagacem: remotum ab insiditiis: ad loquendum tardum. Cum autem datur sibi loquendi tempus opportunum sit medicus affabilis orator: et pulchre loquens. Citaturus aliquando parabolas. i. proverbij similitudinibus: imaginationibus fortis vel rerum signis. Dixit Avicenna non erubescat medicus a iuristis parabolam dici cum ceteris non medicis quod litteratissimi subtilia et ardua medicine nisi in parabolis dant: intelligi non possint. Idem preterea medicum taciturnum esse quecumque et inter curam dum viderit: vel audierit: vel extra curam in vita hominum cognouerit: que retinenda esse intelligat: nemini aperiat: sed intemeratam taciturnitatem seruet: ut precipit Hippocrates iniuriando. Unde Galienus: non releuet medicus secretum aliquid patientis de alio cuius cura: aut morbo: nec super adducat proximis aliquos: aut longinquos. pluribus. n. infirmantibus accidunt passiones quas et patribus: et a sua celant paratela: eiusque medicis propalant: ut matris dolores: et emoroidas. quod oportet medicum tacite seruare: que sibi ab hominibus reuelant et omnino medicus vitas artisque puras: atque integras seruet. Ex parte autem eorum que intellectus speculatur sunt expedit medico veracem esse. Nam melior est sermo verus omnibus rebus ut ait Galenus primo de complexionibus. et Aristotele. primo ethicorum. Sanctius est perhonore veritatem Platone: et veritatis amobus amicis existentiibus. Et primo de simplici medicina dixit Galenus. Qui supponit a veritate: id est qui ab ea recedunt moriantur conditione. Non aliter et medicus rationalem: siue logicum se prebeat: ut duce Hippocrate cum alijs canonicis medicis particularia consideret: ut sub vniuersalibus comprehensa sunt. Non sit autem methodicus vniuersalia solum considerans despectis particularibus quod in artificiale est. Neque etiam sit empiricus ne despectis vniuersalibus: particularibus solum inhereat. Expedit preterea ut apprehendens sit intelligens et peritus. Nam cum sanatio non fiat nisi per res multas: ut ait Galenus in libro de elementis necessarius est medicus qui extrahat ex eis id quod conuenit in vnaqueque egritudine: ita ut per eum fiat sanatio: talis autem erit peritus medicus apprehendens: et

intelligens quod etiam Archistratus medicus recte sensit dicens: oportet medicum esse bone intelligentem: et sane mentis acumine non solum in sciendis morbis qui sunt verum etiam in sciendis locis quibus fundantur se exerceat. Imperitia siue ignorantia malus est thesaurus malique erarium possidentibus et somnium et visio fiducie: et gaudij ex parte timiditatis et audacie nutritur erit ait Hippocrates in libro de lege. Sunt enim tales imperiti medici: quorum: ut habet Ali. Inscita nulla lege ponitur: nullum exemplum vindicte. Hi sunt qui discunt periculis hominum. Hi sunt qui experimenta per mortales agunt. Hi sunt: qui bus homines occidisse summa impunitas est. Hi sunt denique qui mortuorum intemperantiam accusant: ut suos errores tegant. Ita tamen cum sua peritia se habeat medicus: ut non solum antiquo: um scriptis omnino insisteret: imo solerti ingenio eius est satagere ad nouarum rerum inuentionem non minus in traditione doctrine quam in auxiliorum salubrum approximatione. Adferi enim ingenij est: ait Illicolus qui in remis solum inuitur. Unde in omni medicina oportet nouit aliquid inuenire: ut ait Galenus: et ut probus habeatur. ¶ His periculis signis sit: de quibus Galen. xij. therapeutice. Solero scilicet breui tempore concipiens quid operandum sit erit sollicitus in studendo: visitando in applicando remedia saluberrima non dano inducias. Non aliter erit et memorans canonicis medicine primo vniuersalium: circa que intelligenda sunt et protrahenda insisteret. Ignoratis enim principijs: necessarium est artem ignorare: ut Aristoteles primo elencorum. Non aliter et particularium: cum omnis doctrina vniuersalis inuisibilis sit: nisi ad particularia reducatur. Scire enim vniuersalia et communia sufficiens est: nisi particularia cognoscantur: ut inquit Ali. tertio tegni. Cum omnes res communes in scientijs sufficientes sint: nisi ad particularia extendantur. ¶ Hos canones vniuersales et particulares intellexit princeps prima primi: cum dixit. Non est autem bonum ut huius libri plurimum non sit apud vniuersumque huius doctrine nomine vocari: et per eam lucrari desiderat. ¶ Ad hoc omne sensit Galienus Galeni fidelior interpretis: cum ait primo regalis dispositionis. Cogit seipsum medicus ad eorum que legit custodiam et memoriam in eundo et redeundo: quo omnia cetera uet necessaria: et de scientia et opinione reuoluat et exerceat in eis suam mentem: ut non omni tempore librorum consideratione egeat. Et si de libris aliquod acciderit incommodum reuertitur ad ea que seruauit in memoria: cuius necessitas fuerit. ¶ Dixit Conciliator: erit medicus neque die neque nocte studio deficiens: sed lector assiduus et mediator indefessus. Nam meditatione clauis existit sapientie. Abundanter enim librorum peritorum virore legat: et eorum secreta discussere iuuat omne in sapientem. ¶ Dixit Damascenus in aphorismis. Erit autem precipuus medici studij in medicina probatus: et illustres auctores magis obseruans. Non enim cuiusque scripture credendum est: ut inquit Galenus primo de simplici medicina. Res enim non recte procedunt: cum homines dimittunt inquirere veritatem sermonis: et videntur festinatione confidentes in alijs: et aliorum credentes sermonibus. Unde et primo alimentorum dixit. Inuisibile est vni prealij sine demonstratione credere: precipue tamen in remedijs inuentis in quaternis festinantium. Non enim quodcumque tale assumendum est a medico: sed vi-

Cautele

ligerent est examinandum anteq̃ ipsius egrotanti ad
minuaret. Operari tamen s̃m libros antiquorum absq̃
q̃ perfecta ratione molestum est: vt ait Damascenus.
¶ Solerti ingenio in quo non minus refellitur: qui
liberaliter absq̃ vlla imitatione indifferenter ad lan-
guentem quēpiam quēcūq̃ sunt scripta ab antiquis:
applicat arbutantes se sapienter legisse: cum tamen
in magnū incidit errorem. Et propter hoc docuit
recte Galenus quarto de accidenti et morbo dicens.
¶ Dicta antiquorū debent amabiliter a successib⁹
suscepti: et quod ab eis dicitur: benignius adimpleri.
Verba tamen eorum adimplenda sunt veraciter. Nam
male quidem intellecta inducunt audientes sepe in
multos errores. Unde et quinta particula aphorismo-
rum inquit in cōmento illius aphorismi: quibuscūq̃
caluis. ¶ Quando cūq̃ in libris sapientū inuenitur
aliquid falsum: non debet estimari: q̃ illud dictum sit
sapientis: sed potius debet imputari scriptori vel al-
teri: vt translatō. Non aliter plurimum illi prestabit:
si iam factus sciens longo tempore ex assiduo libro-
rum studio efficiatur etiam longi vsus ex acquisitio-
ne experientie dicente Galeno in de regimine sani-
tatis. Experientia vt iudex habenda est omnium re-
rū: que recte excogitata sunt. ¶ Et Auicenna secundo
canonum: experimentum est illud in quo confiditur.
¶ Confirmat enim rationē prius habitam in mente
medici. Et Galenus de ingenio sanitatis: experimen-
tum q̃d ratione ligaueram me confortabit: dāno mihi
audaciam magnā. ¶ Nouus igitur medicus diu me-
ditabitur in antiquorum experimenta: et post hoc ad
leuiores et salubres eorum declinabit: et ad ea maxi-
me: que a magistris suis prolata habuit: et experta.
Dixit enim Damascenus in Aphorismis: medicamē-
ta tibi pauca tenenda sunt: et non nisi ea: in quorum su-
uamento sepius expertus confidere possit. Totius
enī notitia incōprehensibilis est. ¶ Erit medicus nō
querens scire ea que arti sue impertinentia sunt. Di-
xit enim Raby: Mosēs vigesima prima p̃cula apho-
rismorum. Qui conatur scire res: quas quidem scire
non est necesse: deducitur ad modicitatem inspectio-
nis rerum: quas scire est necesse. Non enim tenetur
medicus scire quod ad suam non pertinet scientiam.
Morū nāq̃ questor in rebus necessarijs parum sa-
pit. Sed ex libro autenticis sumere debet dogmata
ventilata: et ea que sunt in eis vitia sectari. ¶ Quantū
autē ad ea que corporis sunt: si medicus corpore mū-
do procul ab omni spurcitia: et ad summum expedit
vt se munde gerat et honeste nitidus et vestimentis or-
natus: non tamen sic munditie et vestimentis o-
natus: non tamen sic munditie et vestimentis vacet vt
scientiam derelinquat. Dixit etiaz Aristoteles ad Ale-
xandrum magnum: multo melius et regalius esse ha-
bere animam scientijs habundantes q̃ habitū corpo-
ris esse bene indutū. ¶ Non sit medicus velociter ince-
dens: quia id in discretionem: vanitatem: et infidelita-
tem quandā preosendere dicit. ¶ Deniq̃ quantum ad
hoc tueri studeat medicus sanitatem propriam: ne si
eum forte egrotare contigerit irrisorie illi dicat. Ad-
dice cura te ipsum.

Capitulum quartum.

De modo se habendi medici erga patientes: et ma-
xime erga egrotantes.

Damascen⁹ dom⁹ ingredia-
tur medicus dū/
tarat liberandis egrotis operam dare in-
tendit alijs omnibus posthabitis vt pre-
cipit Hippocrates in iureiurādo: euitā
omnem iniuriā et corāptelā. ¶ Non erit igitur medi-
cus iuxta diuisionē Galeni duodecimo terapentice.
¶ Medicus malus et sinister non intendens sanitatē: s̃
egritudinē: aut egrotantis mortē. ¶ Hic enim medi-
cus: vt inquit Nicolaus: omnino fugiendus est: et a ter-
rarū vniuersitate omnino delendus. Hic est ille: qui
diuinam scientiā. ¶ Et medicine in se tectam obligat: et
malignat ab arte mea. Hic est de numero eorū: quos
maledixit Auicenna dicens: descendat ignis de celo: et
spiritus procellarum: qui faciat eos esse de suburba-
nis Sodome et Gomorre. Sunt enim vt inquit Auer-
rois: petiores spoliatoribus mortuorum: qui solus ve-
stimēta deponit. Quos et Damascenus in suis apho-
rismis insequitur: dicens eos esse: qui animam suā dā-
tes secularibus diuitijs fundamenta ipsius medicine
et artum doctrinaz penitus neglexerunt. ¶ De quib⁹
et eis similibus eorum mores versutos considerans di-
xit Conciliator. ¶ Medicus est inuidie pelagus in ex-
haustum: detractionis organum in defenso ambuicōis
perforata clepsidra aliene veritatis garrulus contra-
dictor. ¶ Ignorante proprie constantissimo et pre-
stantissimo: in confessorum et inexcusabilis infirmorū
neglector. ¶ Non ergo ei fides est adhibenda etiam
maxime in medicina. ¶ Studiose ergo fugiendi sunt
tales longe tanq̃ communis pestis provincie: con-
tra quos insurgunt leges: armentur tura: et vltore
gladio feriantur. Erit preterea medicus erga egro-
tantem non malus et adulator medicus. Hic enim est
qui solum extolli a vulgo et mulieribus et mantis glo-
rie tacantia vitari intendit: veluti tarillus Galeno in-
fessus: propter quod studet hic talis infirmis et egro-
tis mulieribus: et vulgo blandiendo in omnibus cō-
placere: sine que placent: nocēt: siue non. ¶ Ideo q̃
et ipse abhominandus est et fugiendus. De quo sermo
nez habuit Bale. in libro de mirabilib⁹ pronosticatio-
num dicens. ¶ Ex his enim qui existimari magis q̃
esse studeant: instruitur quilibet his ex quib⁹ p̃spere-
bitur apud multos: scilicet dicere: quid et agere ad de-
lectationē: et blandiri et adulari: et salutare quolibz de-
uitis et potentes in ciuitatibus: et precedere: et pre-
mittere: cum domum eant: vt honorabiliter recipian-
tur: bene locentur. Quidam autem eorum non solu⁹
his: sed etiam vestium et anulorum varietate: et mul-
titudine assequentium: et vasorum argenteorum pre-
paratione idiotas putare suadent dignos imitatione
se esse. Ex his omnibus hinc quidē allicientes: hinc
etiam stupere facientes homines expertos veri tudī-
cij rerum. Et etiam in libro de elementis auctoritate
Hippocratis. ¶ Medicus autem sinister similiter adu-
lator: hi sunt: et quibus dixit Hippocrates in libro dē
lege. ¶ Medici quidem nomine sunt multi: opere vero
valde pauci. Erit ergo medic⁹ nature egrotantis sibi
commissi diligens minister et adiutor. ¶ Demoz conti-
nuo verborum diui ad se in probemio suo de ap-
propriatis dicens. ¶ Tu qui corporum curā geris:
auxiliari ne differas: nam semel pereunt nulla sunt
deinde suffragia. Non ergo prolonges in crastinum:
q̃d hodie facere debes: sed presto consilium redde: et
manum suam adiutricem velocem in agendis porri-
gas. Curandi methodum donauit tibi Deus igitur
ne irritum

ne irritum facias donum eius: sed eorum que de eius largitate abundanti suscepisti ne parcuse sis. ¶ Expe-
dit tamen medico in appropinquantibus remedijs nō ita
promptum esse: ut inde efficiatur precepto: immo pre-
stat eum recte et mature considerare. Nam si artus ope-
rans in corio et ligno anteq̃ ad actum deveniat: plu-
ries diligenter studet metiri et mensurare: quanto ma-
gis medicus in humano corpore maturiori consilio
eget. Nam ut ait Galenus prima particula appor-
tionum. Si experimenta in corio et ligno non bene suc-
cesserint: fere non fiet corruptio: id est dānum. Sed si
in corpore humano simile succederet experimentum
destructi subiecti: et sit quasi quidam interitus: et sequi-
tur inde dānū incorrigibile. ¶ Erit preterea medicus
egrotantis plus et misericors: ita ut potius vinculo cō-
passionis visitet q̃ recipiendi premij gratia. Inquit
enim Alesius. Ratio clamat ad iudicium: si misericor-
diam desideris: pro quod inquit: oportet medicū cum
infirmo languescere: et sanitatem eius proxime susci-
pere. Qui enim respicit sup infirmum et egenum in
die mala liberabit eū dominus. ¶ Erit nō aliter q̃ fide-
lis: iuxta illud Latonis. Corporis auxilium medico cō-
mitte fidei. Fidelis enim medicus: dixit Nicolaus: ca-
uet ne per imperitiam: aut inadvertentiam: seu per ne-
gligentiam deficiat eius opus: quod est inductio in
copiam sanitatis: dolos et fraudes non cōmittit: sed et
fugit precepto: et precepta emulorum sui egroti spernit et
fugat. Illinas nō curat. Spem acquirere sibi rei ali-
cuius non habet. Lenissimum: nec abortivū preparat et
minuit nullum. Adnotat cōtinuo preceptorum. Ales-
ius dicit. Cave o medice ne amor: aut precium: aut
spes: aut timor: aut mīne: seu aliqua alia humana gra-
tia te circumveniant: ut declinēs a recto. Sunt enim
celi qui arguunt: elementa que sentiūt: et si nihil hic in
posterum cruciatu gehēne. Nullam rem domus pa-
nētis: medū surripere presumant: imo neq̃ cogitare
immo omnia sint intacta: ut mūdīs manibus: et nō fur-
erit medicus diligens infirmorum visitator: frequenter
et de eis requirens per se vel per idoneum quēpiam
enā discipulum. ¶ Si acuta et difficilis fuerit egri-
tudo infirmo semper assistat medicus. Dixit enim Rasis de
eimo Almanzor: opz in egreditudinibus acutis non
solum medicus sepe: sed semper assistere. Adoribus enī
acutis celeris est mutationis in diversa. In alijs autē
non sic difficilibus bis in die mane. scilicet vespere egros
visere sat est donec sanetur: neq̃ aliter frequentādus
ad eos: sic. n. nimia familiaritate vili pēdere. ¶ Mul-
tum egrotantē medicus visitat non requisitus: nisi in-
firmus talis fuerit: vel pauper vel de genere affiniū
vel domesticorū amicorū. Dixit Ilyababā precepit
Ippocrates in suo testō medicum medie infirmorū
operā dare et per cibos: et medicamina regulare. ¶ Erit
continuo medicus promittens spem salutis: immo et
patientis animū mellius suasionibus in leticiā: et gau-
dium alliciens: et eius spem nutriendo. Unde Dama-
scenus in aphorismis. Oportet te infirmo semper
salutem promittere: nunq̃ illos a spe deponere: et si
ipse desperes. Cōplexio enim corporis affectiō ani-
mū semper inheret: et subdit: infirmos in eorū spe animare
non desinas. Et Cassiodorus: nālis cura est egros da-
re letitiam: nam fac invalidos gaudere: et sanatus erit.
¶ Erit medicus auctore Ilyababate studiosus egrotis
et eorū curis maximeq̃ et egenis: et pauperib⁹ nec ab
eis utilitatem querat: aut retributionem et si quid posse
est ipsi de suis det ei medicinas: pecunijs suis assi-

gnet illis que poterit. Dabit operā medicus medele
infirmorum eorū precibus: et medicinas regimini: nec
sit eius ad querendam in medendo intentio pecuniā:
sed a deo retributionē et meritū. ¶ Non suscipiet pre-
ceteris medicus onus in se antiquarum et malarum
egritudinū sub spe alicuius lucri. Nam tales egri-
tudines postea a deo incurate relictę infamant eum: et
detrahunt nomini eius: dicente Alesius: nolite o me-
dici malarū egreditudinū cure onus suscipere: nec no-
men subire medici mali. Dixit autē signāter onus cure
quod talium egreditudinū non dō promittere sanationem:
si tū ab infirmo: vel eius attinentibus aggravaretur:
tunc protestatione premissa potest aggredi curas. Vi-
xit enim Rasis decimo quinto cōtinentis: curadi sunt
a te o medice morbi faciles et fugiendi qui manifeste
aut occulte sunt fallaces. ¶ Alesius ad visendum egro-
tum: ductus in eundo viatur bona cautela. Debet. n.
a conducente se querere de egitudine patientis: et dō
eius quibuslibet accidentibus de appetitu: et somno:
et de ventris beneficio: et similibus. Et si febril qua ho-
ra invadat eum febris et si cum frigore: vel si specialiter
in aliqua corporis parte doleat. Hoc autem facere de-
bet: ut quantum fuerit ei possibile de eius egitudine
certificetur. ¶ Cū ergo ad infirmum medicus vene-
rit non sit eius ad infirmū ingressus cura nisi ut eius
moliatur sanationem: ut est apud Ilyababā. ¶ Salu-
tet itaq̃: ut decet: a corporali malo: dicendo liberet
te deus: vel saluus sis: vel tale consimile ut dicit so-
let consilio sibi egrotantem peccata sua non fuisse con-
fessum antequā ipsum tangat aut aliud de signis suis
videat: ipsum interrogare debet si aperuit suorum pec-
catorum conscientiam sacerdoti. Quod si sic bene est:
si vero non promissionem ab eo recipiat si se factu-
rum: multe ei egritudines propter peccata emergūt.
Unde Azaronus. Egreditudines nonnunquā invadūt
homines ex malitia regimini: ab eis potius et ex pec-
catis: et prevaricationibus: et vltima causa ex maledi-
ctis demonibus qui dicuntur alabin. ¶ Nō audebit au-
tem medicus post primam visitationem: immo post
signorum egrotantis inspectionem vilo modo am-
plius de confessione illi sermonem facere. Nam pos-
set forte hoc ab eo audiens de salute diffidere. Suis ta-
men medicus dicat quod eum confiteri faciant. Quod si
egritudo timorosa fuerit domui etiam sue disponat:
quolibet tamen: ut fieri potest terrore remoto. ¶ Quat-
preterea medicus altera cautela dum locum ubi re-
det infirmus ingressus est circumspiciat si forte vide-
rit fructus: herbas: aut fomenta aliqua parata per que
coniecturari possit super egri infirmitate qua cautela
usus est Galenus Rome dum a Glaucone ductus
fuisset ad visendum medicum credentem se esse pleu-
reticum cum tamen pateretur apostema epatio: vide
capitulum septimum libri quinti de interioribus. Sic
enim medicus bonus cognitor iudicabitur: et eger in
eo argentiū confidet tanq̃ in sui egreditinis cogni-
tore: et sue salutis actore. ¶ Cūq̃ ad infirmū perue-
nerit si via longa extiterit: aut arcta sicut per scalas
ascendere: non illico infirmum tanget: cum illi occur-
rerit precepto Rasis quarto cōtinentis: quod forte me-
dicus propter laborem ex itinere estuose fatigatus
erit: vel permutatus forte presentia alantium nobi-
lium quos contingit invenire prope egrotantes. Vel
forte quia infirmus videns medicum ad se venientē
nimium letabitur: aut propter medici presentiam ve-
recundabitur. Vel forte propter expensarum cōside-

rationem tristabit: neq; permutationem recipiet eius
pulsus propter qd confundet eius iudiciu. Ver ali
quod igitur spatium quiescat: vel residueat medicus:
quousq; ipse vires refumat: & oio quousq; & ipse qui
tanget: eger tangendus sit ab omni accidente quie/
te. Interim autem medicus quiescens locum domus
vel cameram laudare debet si conueniens fuerit aut re
probare. Non hoc autem medicus hylari vultu ad in/
firmum conuersus faciens eius pernotas etiam in
lumine si opus fuerit. Tum quia signa faciei sunt ma/
nifestiora. Tum q; in membris faciei est magna vir/
tus. Illam res similia: & dissimilia in principio rei est
de maioribus rebus in signando: vt inquit Galenus
p̄to pronosticorum cōmento octauo auctoritate Hip/
pocratio. Tum etiam quia per dispositionem faciei co/
gnosceret medicus semper vigorem: & modificationez
cādozis naturalis manantis ex corde. Brachium sibi
porrigi precipiat quod debet sua sinistra manu subiti/
nere: vel posatum super lectum ponere: & quattuor/
digitis manus dextre cum silentio pulsus inquirere.
re etiā vtriusq; brachij: & omnes differentias eius no/
tare vsq; ad centesimas: vel circa pulsationem pulsus
semper tangendo expectans: & tanto tempore tange/
re siue vsq; ad centum vt quidam dicunt: siue vsq; ad
xx. vt alij: siue vsq; ad. xij. vt alij alij quousq; dīcer/
nat medicus an pulsus sit equalis. aut inequalis: or/
dinatus: an inordinatus: & an interfectus in medio ca/
deno: quas differentias non poterit aliquando cogno/
scere: nisi post plures: & plures percussiones. Est autē
bona cautela diutius aliqui morari in tangendo esto et
q; paucioribus pulsationibus posset pulsus discerne/
re: vt ab infirmo: & an stantibus attentio: diligēto: &
gratioz habeat. Interca tamen caute consideret ha/
bitudinem patientis: faciem & caput: & post cognitum
pulsus contangat pectus: & hypochondria: & regione
nutrimentoz & membrorum. Clidebit quoq; lin/
guam: & dentes: & vt quidam dicunt (quod tamen
ego non facio) odor et oris halitus infirmis: sic enī ac/
curatio iudicabitur: sic enī & Galenus fecit cū Glau/
cone. Et ome ad tutam medici egrotantis vt libro in/
teriorum capitulo septimo. Omnibus autem presen/
tibus infirmo etiam audiente iudicet de multa pulsus
bonitate: dicens: vnam tamen videbo: quia maxime
bis duobus pulsus videlicet: & vna itelligitur genus
febrilis: & origo cause temporum: ratio vita: mortisq;
profectio: vt inquit Galenus de febribus ad Glauco/
nem. Et surgens in absentia egrotantis vnam videat
in qua per conuenientē moram obseruata debita cau/
tela circum tenente vnam: consideret que in eo sunt
consideranda. Cautelam tamen: ne in presentia egrotan/
tis hoc fiat: non enim debet medicus coram infir/
mo solus: vel cum alijs aliquid tractare de pulso: vel
vina: stant enim egroti auribus attentio: vt audiant
quid loquatur medicus. Et ad infirmum denuo re/
uersus firmam ei promittat salutem. Et non vereat
etiam mendacijs vti. sunt enim hec officiosa menda/
cia: & salutem ei promittat. pollicitus enim diues qui
libet esse pōt iuxta illud. Promittunt medici: tractat
fabrilia fabri. Omnia tamē ad curā ei⁹ necessaria
fideliter ordinauit hortando tamen ipsum vt seipsum
que opz prebeat faciente suscipiendo que parabuntur
plurimum confidens: nam sic faciendo non solum
certa: sed et velox subsequetur sanitas.

Capitulum. De cautela in interrogando.

Rit autem medicus opportunis ni/
hil omittens vt honor & glorie
sue p̄sulat. Non signoz igit vitione: vt
delict vna: egestione: sudore: vomitu:
spū: alijs existentib⁹ vt cuncta bñ exa/
minet: perquirens etiā per interrogationē. Audiens
ab infirmo: & ab assistentibus omnia que potest: inuesti/
gās de omnibus mutationibus egro superuenientib⁹:
& que superuenerunt. Et ita in posterū que superue/
nient in p̄sensu vite non solum magnis: sed etiā qua/
tūcunq; paruis: vt fertis: factus deceptiones: & falla/
cias quascunq; euerit. Galenus in libro pronostico/
rum dicens: necessarium esse medico interrogare cau/
sarum genera eos qui laborant: & de omnibus que cō/
tingerint: & de eorum vnoquoq; ne finet se medic⁹ de/
cipi ab infirmis non detegentibus omnifariam mor/
bi causas & sintomata vt non derelinquantur incurra/
ti. Et primo ad glauconem medici ingredientes ad in/
firmum primum enim a maximis cōtemplari opor/
tet ea que sunt s̄m egrum: deinde vere ab alijs. Nil
enim quantum possibile est etiam minimum omittē/
tes. Et Damascenus in aphorismis: opz de omni/
bus egrum: vnde egritudo nasci solet inquiri: tam
in exterioribus: q̄s in interioribus: neq; te egrus per
omnia interrogare p̄deat. Et alidius similis: nō te
pudeat egrum super omnia interrogare: hoc vt me/
lius & facilius super notitiam rei venias: sicut & recte
intonuit Boetius primo de cōsolatione si operā me/
dicus expectas oportet vt vulnus tuum detegas.
Lū igitur de nouo vocatur medicus ad curam pa/
tientis querat nunquid aliquid illi factus fuerit: que
remedia: & nunquid nocuerint: & tunc dicat se ea non
laudare. Si vero iouerint non laudet: vt subtilior vi/
deatur ultra vulgares. Et ita aut maxime petet me/
dicus auctor: Galenus secūdo de interioribus. s. locū
idei membrum in quo est egritudo: passionem: & sin/
tomata: & horum causa in notitia illorum venies:
etiam si fieri potest cum notitia omnium sensuum ex/
teriorum. Qd vbi fieri non possit laborandū est cūz
sensibus interioribus: & demum ratione si opus fue/
rit tamen a patiente habita perquirens ab eo de eius
dispositione: vel etiam ab accidentibus quid patitur
interrogans. Considerans in primis: preterea ipsa
dearticulate perquirat interrogans quo tēpore: quo/
ta die ad hora patiens egrotauerit. Et si aliquando
amplius consuevit egrotare vel non: & qua egritudi/
ne: & si aliqua sue egritudinis causa precesserit primi/
tua: & quo regimine vsus fuerit preterito nedum vni/
us anni: sed plurium. Quo autem ad sintomata seu
accidentia perquirat medicus de accidentibus anima/
tozū membrorum: vtrum videlicet dolorem capitis
patitur: aut vigilias superfluas: vel insomnietates:
aut somnum modum excedentem: & de similibus: &
de accidentibus membrorum spiritaliū nunquid ane/
litum antrū: an circa pectus incendiū: suspiria: tremo/
rem cordis: & consimilia. De accidentibus vero nutri/
tiorum nunquid prostrationem appetitus habuerit
in situm vel fāmen. Si cibū vel potū retinuerit: vel vo/
muerit aut retentum reiecerit. Si assumpto cibo gra/
uetur vel ne. Si fluxum ventris: & euacuationes alias
vrine: seu sudores menstruosum: vel emor: & dārnz:
vel alias quales oportet habuerit vel ne. Ex his enī
preteritis per inquisitionem inuentis: & presentibus
scilicet vna: egestione: & alijs existentibus mutatis
& qualitate mutata: de quibus supradictum est p̄ sen/
sum

sensu pceptis mris. Immo dñi medicus in opaiõe sua fortunabitur: adeo vt ex his cognitio poterit medicus de passione causa & loco sumere notionē: quam dum patienti nunciauerit: admirabilē medicum iudicabit: & per consequens in manibus illius confidēter se cōmiserit. Exemplo Galeni in libro de interioribus capitulo septimo in cura medici egrotantis. Luz Glauco ad ipsum accedens Rome ibi. ¶ His omnibus sensu & ratione diiudicatis: & mente discussis erit medici officium: vt ab infirmo separatus consanguineos & amicos egrotantis: vel quoscunq; presentes seorsum vocari iubeat: & patientis egritudinem manifestare: imminens vel non imminens periculum detegere. Sit tamē talis sermo eius: potius: vt eos non aggrauet postremo remedium adhibere.

Capitulum. De cautela in pronosticando.

Dixit Galenus libro pronosticationū. Non circumambulo predicās meas pronosticationes & curas: ne magis medici odiant me diuinatorem & magum vocantes: & alia multa cōtra me promulgātes. Propter qđ inter medicos sapientes conuenit medicū oportere esse sagacem: & altitū non precipitem: nec festinum in futurorum pronosticatione. ¶ Preuidebit itaq; medicus ante pronosticationem omnium p̄uisiones examine dicentis Hippocratis primo pronosticorum: qđ de melioribus rebus est vt medicus viatur p̄uisione idēst pronosticatione. Et Galenus primo de ceticis. Non est medicus qui mediatur ratione nisi prius iudicauerit ratione & iudicare non poterit nisi rem ratione cognoscat. ¶ Dixit ergo medicus nihil saltem in prima visitatione de futuris dispositionibus patientis pronūciare: precipue tamen de salute vel morte: de quibus profecto iudiciū certū haberi non potest nisi plurib; conditionib; p̄notatis. ¶ Expectabit igit futura signa subsequētia in patiente: vt illorū nās atq; virtutē considerans oīa adiūce comparans sue pronosticationis iudiciū quo melius fieri poterit confirmetur: & precipue cognitio virtutis & morbi dispositionibus: & adiūcem comparatis. Si bona signa p̄ualuerint pronūciat de salute. Si vero ecōtra de perditione semper tamen pronūciando: & in sermone sit medicus dubius. Dixit enim Auicenna secunda quarti. Cum apparuerint signa mala timorosa p̄mitimus sermonē in perditōe inde ad plurimum contingētē. Nam quis aliqui mirabitur sanatur absq; spe. Et idē Gal. sexto aphorismo rum dixit. Oportet medicum studiosum esse: vt non aliquid absolute predicet. Nam morborū & precipue acutorū: non omnino certe sunt pronūciationes salutis aut mortis: l; neq; cronicorū saltem quo ad eorū initia: qđ ppter nature diuersitates euenit in ordinationē. Cum enim monstruositates interdum occurrāt in egritudinibus veluti in naturis. vt habet Auerro. septimo colliget. Erūt sapientes medici: sicuti & astrologi iudicia in p̄noticādo cōditionib; alligata p̄nuē quasi multiplici intellectu: veluti que spiritū p̄nuāciatōes p̄stāt: vt dicat exempli grā morbo mortali exstēte. Ita solet in talib; casibus contingere: & raro aliter cōtingere solet s̄m naturā: nisi alia emergāt synthomatā: non tū necessario. Mel aliter dicat certe mihi vi: qđ si cōstant qđ apparēt: aliud nō superueniat: qđ puto nō superuenire: hic morietur. ¶ Obseruare. n. hāc pron

sticationis diligentem cautelam docet nos Galenus secūdo interiorū dicens. Semper s̄m totam vitā meā me ipsuz ab audaci cōfessione abstinui: & medicans vſq; ad senectutem: nunq; vſq; hodie erabui s̄m curaz vel pronosticationem vt aliq; glorioſissimi medicorum. ¶ Crebatur enim Gale. cautelosis canonibus eius de terminantibus pronūciationē perfecte vocibus conditionatis: & quasi duplicibus: vt apparet lib. interiorum. ¶ Euasuros autē euz necessitate conditionata dicta pronūciabit medicus sic dicens. Iudico ipsum euasurum a morbo. Si medicū diligentem habuerit. Si etiā patiens ipse fuerit obediens: & ministros habuerit idoneos. Et si preparata fuerint: vt decet extrinseca necessaria. Et nisi aliquid superuenierit qđ tū nūc non apparēt. ¶ Quod si medicus astringatur absoluto loqui debere sermonē: vt plerunq; fit tunc si egritudo ex toto suo genere sit salubris: vt ephimera vera & principū ethice: aut mortalis: vt prius aut ethice speciei. Et similes dicunt sapientes. ¶ Fundat medicus sermonē suum: aperte salutem vel mortē de eis p̄dicens: & p̄cipue de determinatione egritudinis certissimis apparentib; signis. ¶ Si tamen contingeret egritudinis p̄cessum ad bonū vel ad malū medico dubiū esse: vltimum sit: qđ signa mortalia in virtute cōparata fuerint salubribus: & ecōuerso bona cautela est petētib; non rīdere. Sed quibuscūq; verbis interiectis: ab eis discedere: aut ecōdē a proposito diuertere trāserendo eos in sermone ad aliam materiā. ¶ Quod si magis astringat ad pronūciandū: dicat medicus vti p̄tioni illos ita instantium satisfiat. Ego expecto futura quedā vt motū in talioie aut tale accedens vel ali quod h̄mōi. Non enim debet medicus ad interrogatā subito respondere: sed prius super interrogata cogitet. Aut enim Damasco. Si interrogatus semper veloci ter respondes dubitandū esse. Silere enim tutius est & satis exiit laudabile medico & aures vt aiunt pro uerbo porrigere mercatoribus. Nam melius est silere qđ male loqui: siue qđ qđ tu erres: vt a Galeno scribit scđo meracristos secundo capitulo. Qui enim tacet: in hoc vno peccat qđ tacet. Sed eum qui loquit in multis errare contingit. ¶ Et oīo si egritudo nō fuerit de numero oīo salubrium: neq; mortalium: sed vt aiunt: suspectosa facientium medicum in iudicio titubare: tutius est & vt dicitur honorabilis egritudinē periculoſam ponere & calum aggravare: imo & periculū mortis venturę patientis pronūciare: dato ē qđ egritudo talis de suspectosis esset debilis: vt slegmaica continua a pauca materia non maligna dependens: qm̄ si patiens errore sui: vel astantiū: vel extrinsecorū dimi nutione: vel aliquo tali casu consimili ad malū conuerteret: ex ea licite medicus excusabit. Neq; erit de eo su sp̄ito apud amicos & affines patientis excusabit & dolent medicum a principio etiā sic vidisse & iudicasse. Si vero ex ea patiens saluabitur: a vulgo dicet medicū ipsum penitus liberasse & a patiente sanitati restitūto laudem maiorē & amplius premium: medicus consequetur. Et vt sic ad vnum dicerem: medicus est suspēctas egritudines aggravare: debiles vero eaz in dubio ponere. In hoc tamē modus addit. Sic. n. se hñs medicus: neq; erubescet: neq; dictorū suorū eū penitebit. ¶ Nō p̄sumet medicus in egritudinib; alicuius momēti corā patiente: siue literatus fuerit siue nō ver buz aliqđ proferre: imo nec gustū ostendere aliqđ: vñ possit eger susp̄itionē sumere: aut de sua salute diffidere. Et si p̄se medicus & ē infirmus de salute desperent:

aiē ea que ad apdellāndū infirmitatē cōgruāt. ¶ *Pre-*
ciat medic⁹ ex cibo vero ⁊ potib⁹ cōgruis itē quan-
titate ⁊ qualitate debito tempore ⁊ ordine patienti of-
ferendis eligat: qđ magis salutare est. Quod si aliquā-
do cibis talis vel potus parum malus fuerit: infirmi-
tamen appetit pluriūm cōfirmis nō est patienti to-
taliter deneganda. Et cum Hippocrates secunda
particula apbposimozum. Idem dexterior: cib⁹ ⁊ po-
tu⁹ delectabilia vero melioribus: qđ in indelectabi-
bus magis appetenda sunt. In hoc itē mod⁹ nō ab-
sit nec omnino prohibendo nimis rigoros⁹ ⁊ reuer⁹.
¶ Indulgendo autē ex toto nimium licentios⁹ no-
tetur. ¶ Expedit autem pluriūm medic⁹ insistere in
ordinata dieta etiam hoc cum mulieribus in cibo ⁊
potu: cibaria alterando vinum limband⁹: aquas co-
ctam vel alter preparatā ordinando ⁊ alia hui⁹smo-
di etia vřqz ad minutā disponendo: gustando: odō-
do: timo ⁊ aliquando prebibendo ⁊ ponderādo seu
menfurando quecuqz vñ exiēbenda. Si enim ac-
curatio: medicis iudicabit⁹: viatib⁹ negligentie
vel inaduertertie notam. Ȳia tamen in singulis bis ⁊
cōfirmis vñ medic⁹ mod⁹ obferuet: vt tamē sal-
uo eius bonore nō fungatur mulierum neqz aīat⁹z
officio. Si enim vilipēderet seipsum. ¶ Ex vřqz medic⁹
magis sollicit⁹ de dieta qđ de potione aut chyrr⁹
qđ. Unde Damasceus. Si dieta curat potius p̄o-
sperā inuenies. Idropter qđ Gale. primo regiminz
acut⁹z dicit: qđ medic⁹ debet habere duos ocu-
los. Dext̄rū attēndū ad virtutē: dietā. l. cōseruan-
dam: sinistrū ad egritudinē depellēdā ⁊ fugien-
dam per potione⁹ ⁊ chyrr⁹qđ. ¶ In singulis vřqz
tiomb⁹ hūeat medic⁹ aliquid nōni facere vel or-
dinare: vel mutare: subtrahere: vel addere: ne frustra
videatur omni vice vřitasse. ¶ Ad vřm tamen medi-
cinarū: si deuenire opus fuerit: vñatur medic⁹ mī-
norib⁹ ⁊ nature magis familiarib⁹. ¶ Critigitur i vřu
vřu medicina potius ebalis qđ vera ⁊ pura medic-
ina. Nam blandi corposibus humanis patientibus
magis prestat: ⁊ hoc si pura blanditiya sola morb⁹ de-
pelli possit. ¶ Pareť itaqz medicinas locundiores ⁊ sa-
pidozes. Unde Damasceus in apbposim⁹. Medici-
cina que tēperamento vicina est odorifera. Si fm ea
cibus fieri possit optime est medicinarum virtu-
te tamen incerta: feruat: vt inquit Galeus. Et in li-
bona cautela obferuetur: vt cum brodio aliquo ex-
hibeatur: vt mānā ⁊ aliqua cōfirmia. Laudatū ē
Damasceus in apbposim⁹ sulo quietem super po-
tionē: idē dīffinitionē medicinē. Unde Galen⁹
octauo mem̄i dixit. Libi apud ea que nutriuntur:
idē membra familiaritatem fm bonam substantiam
habent: quod est maximum. In curis passio⁹z que
sunt fm discrasiam: optime enim operantur ea que
cum hoc qđsanat discrasiam possunt nutrire. ¶ Ad
puras vero medicinas conuerſus medic⁹: si opus
fuerit: eas potius paulatim qđ subito prestat appo-
rimata: ē eriterius magis qđ interius: hoc tamen fa-
ciendo: prout sanande dispositionis requirit neces-
sitas. Solutius medicinas quoad fieri potest beuit:
earum vřm offerat. Qđ si eis vñ oportuerit expe-
dit vt eas cognoscat medic⁹ quos ordinat vt non o-
dinet pro salute letisſa. ¶ Cauere quoqz qđ ne in sub-
stātia eaz sint sophyſticate: alt⁹ falsificate: ne sint in eaz
doz variate: ac sint corrupte: aut nimia vetustate con-
sumptē spiritū nō hūites: eas quoqz vel solatas: vel
ad eoz cōsolationē proutus intēdat. ¶ Cauet medic-
us vřm

cus vsum medicinarū oppilatay: vt possibile est: et coz eis indigerit eisde refractis: et potius exterius q̄ interius: et p̄ inferius magis q̄ sup̄ius appropinquat vt p̄cipit alius e i sua p̄solatōe medicinarū. ¶ In cura egri tudinis nō dātis inducias: vt doloris intensi colici vel squinātie: expedit medico p̄mptū eē et solertē et copio sum in exhibēdis remedijs gradatim vnū post aliud sine intermissione administrādo. plurimū enim laudā dus est medicus copiosus in remedijs presentaneis. ¶ Expedit tñ medico vt cautus sit s̄m discursus tem porū distinguere antiquorū canones: qm̄ natura hu mana et oīum inferiorū permutata et imbecilior facta: p̄tinuoq̄ labit i defectū: vt denotat stature minoratio: cozpoz robur: opationū p̄fectio: oīa diminuta et vite abbreviatio. Facit aut ad hoc nō parū p̄cauū et inordi natū vituū hīs tēporib⁹ regimen. Vnus. n. huma nū: teste Galeno de regimine sanitatis in gulositate lapsum: in cōnēntiaq̄ p̄cipitātū: de curato factū ē discretū: p̄ qd̄ semen eius est tale et qd̄ ex tali semine nascit: inde generat discretū modicum adhuc viuēs: quo fit: vt imbecili nature humane tam facile multaq̄ olim fuerunt remedia potētia vel salubria hodie vel sunt mortalia vel debilia vel inutilia. ¶ Tertio ē mihi Serap. p̄mo breuiarij dicens. helleboz nigrū qui securus est albo nunc esse diuidendum: et helleboz albus tpe aliusue erat intolerabilis: sicut venenū per nictosum p̄p̄ debilitatē nature. R̄erte ergo dicit medi cis nri tpe quos mūdi labor agitāt antiquoz dogma te s̄m tpa distinguere: et effectū nāe oī iniectione libera te. ¶ Expedit medicū recte cōsiderare patiētiū diuer soz naturas diuersas: vt caute p̄cedat. Cūde Bal. su per vltimo epidimay Hippocratis: ait quosdā tales esse qui delectationibus se et coz vāderijs cōmēt: et aliqui ecōuerso bene se ab illis continent. ¶ Terribit igit medicus et ex officio suo trepidabit patiēte inor dinatū et inordinatē: sibi quoq̄ efficacia p̄dicēs q̄ ide p̄nt sibi accidere in eōmoda ex inordinatētia. Et si p̄fū stat incontinens aliquatū cōdefectū ē illius de siderijs. ¶ Dixit Bal. sexto m̄m̄ qui regulari vitā metado: et cū hoc cognoscit simpliciū phar macoz vt res: nunq̄ carebit auxilijs: siue morē in nemore: siue agat aliqd̄ opus in agro: siue sit in itinere phar macijs carens sicut Brasitrat⁹ scribit q̄ curauit se cū rubi suc co: nō p̄nte in illo loco alio phar maco. Si acciderit pa tiēte nolle vti remedio sibi administrato: vt aqua su mach: que cōfert in dissinteria et fluxu ventris: colorā da est ad similitudinē vini: et dicere eā esse vinū limpha tū. Silt de vino granatoz: dicendo patiēti q̄ est vt nū vez sed paucifex. ¶ Laueat medicus appropima re fomentationes infrigidates vel embrocās circa ali qd̄ mēbrū tēpore crisis neq̄ tpe sudoris videlz in de clinatione paroxysmi pluriū febriū. ¶ Expedit medi co: si post exhibitū phar macū solutiū nō sequat in de solutio inculpate aīates vel malū regimē infirmi: vt q̄ dormierit vel nō dormierit sup̄ assumptū phar macū: vel q̄ exposuerit se aeri: vel vento: aut q̄ irat⁹ et cetera similia. Illo v3 medicus cuiusq̄ doloris leui cō tingenti in febribus exhibere medelaz nisi excesserit. ¶ Si egrotātes in periculo vite derelinquat medicus nō reuertat ad eū ne forte obiens frenesi: obuiet fune ri vel exequijs illius: sed mittat famulus vel nūcius: vt inquirat de statu illius. Et bona cautela est: vt si ve sperē illū visitaueris: et derelinqueris illū valde aggra uatū ita vt dubites de ei⁹ morte in nocte dicas illis d̄ domo illius vt bene tēpēstius significet tibi de sta tu

illius. Si mane venerit nūcius tam inotescet tibi d̄ cō ditionibus patiētis. Si nō veniet: itaq̄ p̄lecturari pote ris de eius morte. ¶ Fugiat medicus quantū possi bile est morituros: neq̄ valde propinquos morti aliqd̄ operetur: ne si moriatur cito: dicat se illum interfecit/ se: neq̄ sit p̄sens dum homo moritur.

De spāli cautela circa aliq̄s morbos: et co: pa. R̄.

Expedit medico eoz cozpozū cu/ rā renuere ex quoz cura facile pōt incurere infamiam: sicut p̄ci pue sunt infantes: p̄gnantes: et oculoꝝ egritudines. Laborantib⁹ p̄terea lapillo nullū exidat: sed ex pte eius artis hoc negociū pmit tat medicus: vt p̄cepit Hippocrates in suo iureiuran do. ¶ Laueat igit medicus dū p̄gnātes curat si con tingat eas curare ne p̄gnātū exhibeat medicinā: nisi quā qui sunt de familia eius p̄parāt: vel saltē bene noscant: sicut ius pulli mānam: et talia leuia. Quod si ad fortiora deueniendū sit: sicut et ad floboi homia ca ueat ne solus talem prouinciā aggrediat: sed sociū ha beat: ne solus ip̄tē de aborsu: si cōtingerit. ¶ Si me mor: si ad puocationē aborsus aliquo speciali casu du citur min⁹ malum esse in principio impregnatiōis: q̄s vltra p̄cedere: q̄ nō est tante p̄fectionis. ¶ Obseruet p̄cepta Hippocratis in iureiurando. Nullus rogatus mortiferum venenū alicui det medicus: neq̄ id cuiq̄ cōsulat: neq̄ assignet: neq̄ qd̄ significet: neq̄ de eo loquat: neq̄ p̄gnātū mulieri ad interficiendū fetū po sitionē porrigat: neq̄ cōsulat: imo p̄m⁹ deneget neq̄ qualescūq̄ qd̄ sit cuiq̄ cōmemoret: et petentē corripiat et reprehēdat. Quod si reprehensio nō p̄derit h̄ tales p̄oterno vultu omnisfaria est insurgēduz. Cū de me delam cozpozū neutroz vt nunc nō statz appropinquet medic⁹ solutiua fortiaz: vt pillū. cochias: vel aliū h̄m̄ dī q̄ multi taliz: et multoties euadunt p̄ solaz dietam: et passio per p̄stitutiōes aeris sequētib⁹ diebus ex se re cedit nullo adhibito medicamine.

De mercede medici accipienda.

Iacet intentio medici nō debeat eē in medēdo ad pecuniā: sed a deo retributionē et meritū expectare: auctore Malabate. Attamen q̄ expedit medico quoad fieri pōt celerit⁹: vt eger cui⁹ cura salutis sibi cōmissa est sanitati pristina restituat: p̄cipiē te Hippocrate in suo iureiurādo: medicū nemini egri tudinē dilatz. Egritudines. n. cū plangant nō relin quūt medicū oīno imūne ab infamia: saltē apud vul gares. ¶ Inter ea aut que opitulant veloci saluti ē vt patiēte: et qui sui sunt pro viribus alliciat et obliget: vt mādatis suis obediant. Ideo studium medici sit: et q̄ nō sit pōsponēduz vt a patiente suo decenter satīs fiat. Sic enim medicus maioris apud illuz efficet au ctoritatio: illuz excellentiorē iudicat ip̄sum sibi ad hu manaz cōmunicat politia. Illi oēs obrepere conā tur: ne amittant expense: sicq̄ demuz citius sanatur. Juxta illud. Empta solet care multis medicina iuuu re. Si data sit gratis nihil cōfert vtilitatis. ¶ Triplex autē est modus se h̄ndi patiētis ad medicū. Cuius quo patiēs d̄ diuin⁹: respectu medici: et hoc qm̄ in fir mus vehemētū langore cruciat⁹ medicum deprecatur de restituēda cozpozū sanitate. Diabolic⁹ vero: dūz

sanitate iam adeptus medico ut decet non satisfacit: illius negligit medico obitus: illius fugit veluti diabolico vestigio consignatus. Sed humanus: si patiens dū sanat: et post adeptā sanitatē medico iuxta merita satisfacit illi sibi reputans diu amicum. Et deinde igitur condignā sine intermissione recipiat medicus. Neque vnde sit oblati negator. Illi fortasse sibi quod primum intulerit tantum maxime cum minor aut mediocri fuerit medicus. Dignus est enim mercenarius mercede sua. Ademerit medicus artē medicinalē: et scilicet curatiua matri ascribit oibus fere planetis odiosis tremuntationis obturatio: et ois iniquitatio vatoz: pro quod expetit medicus negotium ne decipiat primum firmare nisi patiens magnificus fuerit: et curia: vel fuerit tibi affinitate prius: aut pauper: ex hoc non contemnit accipies. Ex alio lex affinitatis suadet. Daupes vero et egeni non sunt opprimendi neque deserendi intuitu saltē pietatis: cum inde cōfurgat medicus laudabilis fama. Quod si abundanter medicus accepit pauperculis vel amore bonitatis Saluatoris nri spartiri. Ab alijs vero accipiat: et tū cum modestia quod volēs velit: et quasi veluti non aduerteris animaduertere et quasi reuocis libetis aio manum cum dextertate porrigendo recipiat: ne dū nimia sit et auditate noceat. Nec pfecto est nratu inter ceteras miseras dura conditio: ut patiens videat nihil nisi in eoz visitationibus impendere pro quod obsequia medicorum inuit ut ad multum. Illi ergo medicus prima recipiat labor eius vertetur in dānum. Sed cum labor est in dāno mortalis crescit egestas: et qui emit rem care: et eam vult donare disponat se mendicare. Ademerit quozque medicus quod si ne bonis exterioribus quoz fortuna est dāna non cōtinuat eē hōies felices neque ab eius memoria excedat pceptū antiquū. Dum dolet infirmus medicus sit pignore firmus. Expro laqueo non est memor huius amoris. Et iterum dum morbus sortis est medico pmittit. Et autem hec obseruanda sunt in mercede accipiendo: in petendo tū eam caute procedat medicus: ne (ut aiunt) in fractione panis dignoscat: plerūque enim medicus ita modum excedunt in petendo ut ars nostra vilescat: imo et aliqui pro foro: et in iudicio litigando statuunt pcessus ordinarios: aut quod pfecto vituperandi sunt: in ois enim negotio cauēdus est: ut nequit nimis. Si ergo conringat patiens periodo flegmatis in dāno piodicare: motu scilicet quotidiano: aut motu colere de secundo in secundum: ferat medicus equo aīo. Sic enim non tolerabilis est his nostris luctuosus ipibus pditio. Si autem cōtingat ut plurimum sit patiens in dāno ad periodo melancolie de quarto in quartū piodicare bona cautela est ut medicus aliqua de diurnis visitationibus negligat matutinā videlicet: aut vespertinā. Sic enim notū fiet patienti volenti intelligere causam. Et simulabitur ut sequenti visitatione medico satisfaciat: et omnino quantum est possibile: interrumpendi sunt motus quartani quintani sextani: et qui in amplius ptendunt: ceu inutiles medico et ois perniciosi. Quod si furdus se prebeat patiens: hac cautela ad aliam deueniendū est: ut astantē fidū: vel apothecariū: vel aliū in quo confidet medicus moneat veluti ex se vel patiem: vel affines aut amicos moueat ut medicus memores sint: si festinā salutem patientis exoptent.

Capitulum quintum.

De modo se habendi medici erga pntes: et primo erga infirmo astantes.

Expedit medico cum familiaribus ois m^o patientis vba non mul-
tiplicat nisi ea tū quod ad firmit curā pntēt
et pminitros idoneos pntes exequēdo
ea quod ab eo ordinat: iuxta vntates ipsoz: et
occurfus sintomatū et alioz: sicut et quod fideles et sollicitos
in sōdando: vctofando: et scalpellando et sanguis-
fugas apponēdo: et i fricādo: et ligaturas in extremis
faciēdo: et in oibus alijs acquisitis pro officio astantis.
Neque post hoc heat medicus hoc pceptū. Immo ad
iuentione aliquoz talū: et inuētoz cōseruationē pro viri-
bus euigilet. nā ēt medicus error: circa ea quod sunt astantis
pōt esse cā inter patientis. Et his talibus vntat et
pcurat: ut decēti eoz mercede accipiant pro astantibus in
firmoz suoz: et circa eos exis talis astantis honorē me-
dici tūat: psumis laudib⁹ extollat: et pnt sit ut fide-
liter exequant quod p medicū ordinant. Si vero vltim
sit: inueniat astantes idiotas: vntat medicus bona cautela
ut eos sibi reddat beniuolos: eoz officii laudando et
modum sollicitudine: amoz: et diligētiam. Sic enim fa-
ciens cū astantē sibi dedit ut partes pcerntes hono-
rē: et vtilitāre medicū tueant. Si tū arrogans esset aut
psumptuosus vel insolens: nimis sibi ascribens. Bona
cautela medicū est: ut et insolentiā cū bonis modis
sta refrangat: eius dicta vel opera non oīno acceptan-
do: sed vel mutādo: vel aliquātulū limitādo: vel quōlibet
alio mō variādo: ne oīa sibi ascribat. Tū tū est ut
eū sibi amicu faciat quod eodē alterari: nisi medicus
tāte auctoritatis esset: ut posset ipm a passioe remoue-
re: et eius loco aliū substituere. Et oīno opz medicū
in omnibus esse sagax et astutus.

De modo se habendi medici erga multos patientis.

Aligenter aduertat medicus ne
infamia inhonestas
incurrat. Erit medicus auctore dicitur
te pcul ab omni libidine. Nec ad cuius-
libet ea de cā matre aut vxore: certaue salu-
cet que egrotans sunt intueatur. Cum mulieribus
igit dom⁹ infirmi vba non multiplicet medicus: nisi tū quod
ad ill⁹ curā pntēt. Eius non petētib⁹ pbeat pntis: quod
minus cū eis alloquēis inhonestat aliter. In ludibz et
ser oibz: et cū dāno et incurfu infamie vituperandus.
Nihil in secreto in domo patientis cū aliqua muliere
practet: nisi ipsi anosa fuerit cū qua de secretis mulie-
rū pquiret. Fugiat neque tactu: neque aspectu in ali-
quā eaz flāmā libidinis inardescere. Non vitatur igit
medic⁹ magnis colloquijs: neque cōsilijs: neque risu in
honesto: neque verbis obkensis aut luxuriosis euz vxore
aut mulieribus patientis. Juravit Hippocrates
et iureiurādo medicos astrinxit euitaturos se omnē in-
turiam: omnē corruptelam circa genus turpitudinis
res etiam veneras spōte sua: siue muliebria corpora
curauerint: siue virilia.

De modo se habendi medici erga alios medicos
in eadem cura sibi delegatos.

Ergo cōtingat ut moris est pntes
medicor in eadē cura cōsti-
tutos esse: aut ergo post ipm vocant: aut
ipse post eos vocat: siquē est de more ut p
boruz medicor ordinare: et locos petere
ut fuit et mos Sale. Fortasse enim inueniunt plures re-
media saluberrima: quod non inueniunt vñ: iuxta illud. Quod
tu non

in non nosti fortasse nouit offensus in quibus casibus sunt cautele obseruande. ¶ Non presumas solus curare egritudinem de quoniam non habet moris cognoscit: sed socium vel plures petat. Societas enim non aufert primum: sed singularitas plerumque infamia parit: imo affinitas et amicitia quod patientes sunt attringit ad dandum sibi socium alias se curatur nequaquam. ¶ Si medico incumbit socium petere: eligat ex eis non inuidum: non emulum: non malignum: neque inanie glorie questuor: sed ex eis fideliores seniorque aliqui et magis ab egro affectati: cum quod deditur consilio fiat singula. Si enim post medicum vocat unus vel plures: sicuti opulentes quidam fastu quodam deducti plures peruertit ad se medicum: quod non quidam perferat patientem vel ne impudens est propositum. Et sunt plebei aut pure imperici cum illo vel illis non solentiter: ut moris est perferat casum patientis. Cilescit plurimum intellectus canonici medici: designat si sapienter venietque forte is plebei in aliquo casus notitia: si canonicus cum eo casus perferat: precipue si perspicacis ubi fuerit et boni iudicii: ut plurimum reperiunt. Si vero i scia medicinali doctrinatus fuerit et ei associat in cura: equo animo et benigno de gerendis circa infirmum perferat seorsus amotis vulgaribus: imo et omnibus amicis et affinitibus patientis: nisi forte esset aliquis medicine professor cui iure et ex merito non est negandum comertium vel collegium. Unde per se videri videntur sunt publice collegia. Et quod difficile est quoniam vel discordia: vel iurgium vel dissensus aliquis eueniat: seu oriat inter collegiatos non sine vulgarium murmuratone et medicorum contumelia. Et ut quod primum euenis glibet exponit se ut videat focum excellere: ut superior appareat et hec omnia in patiente aie eorum. ¶ Quod si recte associatus: vel plures fideliter agent idem illi impendat. Si vero e conuerso: et tu idem illi. Par enim pari refertur: quod placeat vel mordeat. ¶ In collegiis autem obseruet modus canonicus principis prius primi in caplo de subiecto medicine rotinando circa egritudines: et eap eas particulares: et eap signa vsque ad pronostica: et quilibet egritudo remoueat et cuiuscumque eap: repperit esse occultum fuerit: et ad illud demonstratorem afferre ignotum tale: siue fuerit casus: siue signum diuidendo: numerando: et complendo. ¶ Expedit medico antequam focus illi vocet in cura ipso sciete de futuro socio ordinare quecumque possibile est in cura patientis in quacumque forma fuerit: ne altero supuocato medicus videat in aliquo remedio defecisse. ¶ Quod si dicat publice puocatus medicus aliquod remedium per precedentem medicum non ordinatum dicat precedentem medicum illud fecisse: et quotquot adducit in medicum supuocatus medicus omnia dicat se administrasse: et si verum non sit: ne de ignorantia imputet. ¶ Si vero contingat medicum ad curam patientis alterius medici supuocari: bona enim caute laude digna est petere non quid alius medicus illi visitauerit vel ne. Et si sic aliqua de remedijs suis laudet et eum in socium querat: eumque vocare faciat: et si discipulus sit: neque dedignetur: sed de cetero honoret: et cum eo seorsus de disponibilibus egritudinibus voce submissa et facie depressa et videat super omnibus attentius cogitare. ¶ Quod si aliquis illuzerit eorum: gnoscat non sit illius erroris publicus prolator: sed potius ipse tacitum corrector. Si egritudo dat inducias expectare medicum: cui ista fuit cura principalis secum conferre casus et quecumque acta sunt et intelligere: nihilque de stentis appropinquare nisi de edicato consilio. Sic enim nisi malignus sit ipsius facio tibi beniuolus. ¶ Quod si aliquod nouum remedium in medicum adducas: et dicat prece deo medicus illud fecisse. Respondendum est illi: sciam tale remedium eo tempore quo non contulit: sed fiat iterum: quia

nunc est ipse: et addat illico aliud remedium: et ita caute procedat. ¶ Quod si contingat medicum socio te iuito exhibere aliquam medicinam precipue solutiuam vel curam dimittas manifestata voluntate tua prius amicitia patientis: vel non permitas ea exhiberi nisi cum prestatore precipue in egritudine suspecta. ¶ Discussis autem omnibus pro cura patientis et visis signis: et collegio completo accedat ad patientem. Et si publice aliquid dicat socius: quod prius non dixerit: vel non omnino laudes nisi tepide: vel si laudaret cappareos: et laudet alter cicoreas: vel aliquid simile: ut honori et suo medicum consulat. ¶ Mouerit malignus medicus detractor quod dum magis et aptius detrahit socio minus illi credis. ¶ Quis venenarius detegit: magis diffamat et veluti gladium iugulo suo apponit. Multima laude digna est modestia in omni artificio: maxime tamen in medico: sed mixta sit astutia et sagacitati: nam non minus vituperat nimia simplicitas: quam supflua duplicitas et triplicitas: et omnino non sit medicus imemor eius quod dixit Morant. Et modus in rebus: sunt certi denique fines. Quos ultra citraque nequit consistere rectum.

¶ De modo se habendi medici erga discipulos auditores: si doctor legens fuerit.

Officium docentis medici est hanc arte sine mercede et pacatione edocere: precepta omnia libenter et fideliter tradere. Officiu doctoris medicie est veritate scibilium medicie auditoribus manifestare: quod in libris auctorum sunt: bono animo dilucidare. Inig pfecto autem est sciens nolens docere: iuxta illud. In felix qui multa sapit spernitque docere. Quocumque experta didicit et inuenit memoratu digna ex eis reuelare. Ab erroribus se cauere: semperque discipulos ut ab erroribus se custodiatur monere. ¶ Si per theoricam et legendo incubat ad operationem canonum speculabilium se vertere: ea quoad fieri poterit luce clariores reddere: nonnullos canones practicos interferere: non impudenter: neque inuitis auditoribus persuadere prius theoricam utilitatem: et dignitatem cum speculabilia medicie sint veluti fundamentum consideratorum in parte practica nequaquam possit se habere. ¶ Si vero per practice: illud idem suo modo auditores tamen hortari: ut per curatiue immergant casus practicos: et secreta remedia per erigenda egritudine singulis lectionibus narrare. Pariter practice utilitatem et gloriam: cum sit veluti finis consideratorum in theorica declarare. ¶ Expedit tamen ita omnibus suadere et eos ad medicinam allicere ita theoricam: ut non totum adulescentie tempus in ea pertrahat: et precipue in quorundam modernorum speculativorum: ne in illis theoricis giris atque medijs veluti in syreneis scopulos perneket non aliter ita et ad partem operatiuam eos allicere: ut theoricam non negligat sine qua nec scitur practica perfecte: neque saluatur quis ab errore in actu operandi.

¶ De modo se habendi medici erga aromatarium.

Expedit medico eligere sibi fidelem aromatarium et qui arte suam non erit omni modo oppositum tamen simplicitati cognitioque et eorum paritatem debita punitio ad audita componenda quecumque modo forma illa debeant ministrari: et in alijs que ad artem pertinent sit instructus: illique suadere et precipere: ut medicinas eligat congruas: easque precio eodocenti vendat. ¶ Prestat medicus si medicinas solutiuam ordinat: vel opiatam: ut ipse pensum ad se intersit: ut pueniendi qualitate et ordi-

Cautele medicorum.

ne et pondere preparet iuxta medici preceptum: ne error committat. Si contingat medicum ordinare aliquam medicinam solutam: vel opiata in aliqua egritudine timorosa ad fugiendam infamiam possibilem euenire si forte medicina ista effrenuaret nimium solutio: vel opiata nimium stupeficeret et res succederet in finitum: bona cautela est ut non ordinet tota dos: vel nulla fiat mentio in receptariis per scripturam. Ille forte si res male succederet venirent amici ad videndum que medicina fuit ista et ita infamaretur medicus. Sed secrete committant aromata rito fidei quod acturus sit et in qua dosi: cui precipiatur a medico ut nemini dicat ordinationem illam: neque illud appareat scriptura.

De modo se habendi medici erga plebeios.

Non est parum difficile medico hic in odus viuendi cum ois plebeius vulgaris idiota ignorans est. Omnis autem talis ignorans est malus: semper sciens in ista. Caute procedendum est maxime medico productio ad curam alicuius morbi: impossibile est enim oibus indulgere et complacere. Unde hac nostra tunc vna dicitur misera et in libro pronosticationum auctoritate Platonis ait, Si debent comparari ab infantibus: vel ab hominibus insipientibus medicus et cocus: cocus non in medico id quod plus deponit. Expedit igitur medico ut oibus existat notum bona fama si doctrina nemini tamen familiaris ne vinita familiaritate contemnat. Si tamen cum aliquo vulgaris affinitate coniunctus sit: magis illi familiaris se prebeat excusatorio. Non seuerus neque crudelis: ne per illa deuinet. Vulgo moribus et gestis et vestitu laudabiliter se ostendat. Si cum vulgaribus sermonem habere contigerit nullius dicta reprobet. Cum eis non est altercandum: sed assermet que conueniunt hominibus videntibus et laudet veluti vilia. Omnibus affabilem se reddere: neminem spernere: oibus benigne remedia exhibere. Cum tempus loquendi datur medico: sit ille affabilis: ornate et pulchre cum quadam gravitate loquens et in pabulis aliqui videntur sapientes. Non pudeat medicum vocari pabolanum: cum euangelica lectio doceat summum medicum Iesum Christum fuisse pabolanum: id est in pabulis loquentem. Omnis autem Christi actio nostra est instructio. Arguitur: lites et partialitates: que plurimum solent oriri et foueri in ciuitatibus vel conuiciis: quousque modo fugiet: ceterum bonum ciuitatis illius vel patrie zelet. Laudes vulgi non cupiat: nam vulgus ignobile non discernit peritum ab imperito laudandum vel commendandum a vituperando. Non honores seu reuerentiam sibi exhibitam non spernat. Propter quod si per ciuitatem vel alia loca publica transire contingat equester falleratus vel pedes et cum reuerentia salutem vnicuique reddat conuicem: blandum se porrigens. Detentibus consilia medicus conditiones petentis: materiam petitam consideret diligenter. Nam si petens fuerit fidedignus: neque a casu petens et derelicta petat: et consilium est exhibendum. Illic tamen bonam cautelam seruare oportet: ut ars magis sit in precio. Ad medicum tamen ex improposito petenti: et quasi a casu non lico medicus prebeat remedium etiam si in promptu haberet remedia. Sed differat precipue si dispositio de qua petitur dat inductio: et subeas illi ut in crastinum deferat primam: ut videatur velle maturius incedere.

Capitulum sextum et ultimum.

De modo se habendi medici quantum ad ea que extrinsecus sunt.

Si medicus quo ad facultatem vtiue: vel saltem non oino egenus. Eius locus habitatio: siue domus oibus notus: ut inueniri possit: emergente necessitate. Non spiritus in eius quo ad istam secreti paucis quod notum non resonans: non calcatus: et in curibus. Dicitur Locutus. Non est mitis et exillis medicinalibus organo insignitus. Non est medicus querere festiuitates: neque catus: neque tripudius. Non sit medicus pulsator: instrumentorum musicalium: non possibuloz visitator. Non conuersetur cum polluto et publice peccato: oibus aut infamibus aut flagitiosis hominibus: et precipue homicidis. Non occupet in rebus publicis negotiationibus. Et his enim oris: ut fundamenta medicine negligant: confidetur infirmi de medico depellit: auctoritas minuitur: et demum inutilis et nocuus medicus iudicatur. Non intro mittat se medicus in emendo necessaria domum precipue circa vicum quondam: vilesque enim et a vulgo notatur. Non venationibus occupet: non armis: non in alchimia qua homines postremo soluuntur spe: fulgine: et stultitia. Non agricultura. Non pomposus per ciuitatem icedeo. Et ut sit ad vnu dicere ois medicus isteno: et occupatio sit circa medicinalia vitari. Dicitur Malabar: vole tequeque medicum esse perfectum: obseruare opus hec mandata: et eis informari quod duci sunt moribus nec pretere ois. Si n. his inhesterit medela et recta hominibus complacere fiet: inclinabiturque ad eum: amabit: honorabit: honesta erit eius fama apud eos: necnon cum his meritis et premiis promittabit apud eos. Inquit Nicolaus: ad primum statutus medicus si per primum locum sibi non videret: neque ostendat se oportunitate: neque famelicus: nulli cibum vituperet: nullus fastidiat: esto et qui vituperandus est: si summe laudet: et quantitate extollat: non comedat ad implendum virtutis lacuna: sed in cibo oportet sobrius sit. Et si in domo patientis fuerit tunc cum cibo oblectationibus occupatus fuerit: non oblitiscat patientis: sed ad infirmum mittat: et de statu eius inquirat: ut noie sui patientis cognoscat: quod medicus et inter delicias sui non oblitiscat. Cuiusque a mensa surrexerit ad infirmum ingrediens dicat sibi optime paratum. Nec quid sunt: quod ad medicum referri oportet que quod inuolara incorruptaque in modo pure et sancte: recteque seruauerit vrbes frequentando non vbi solu vix et re medicus celebratur: vita arteque sua felicissime: fortunatissime meque fruetur: et nomine: et gloria apud vniuersos homines: et nationes impetum celebrabit. Transgrediens autem ista omnia euenient.

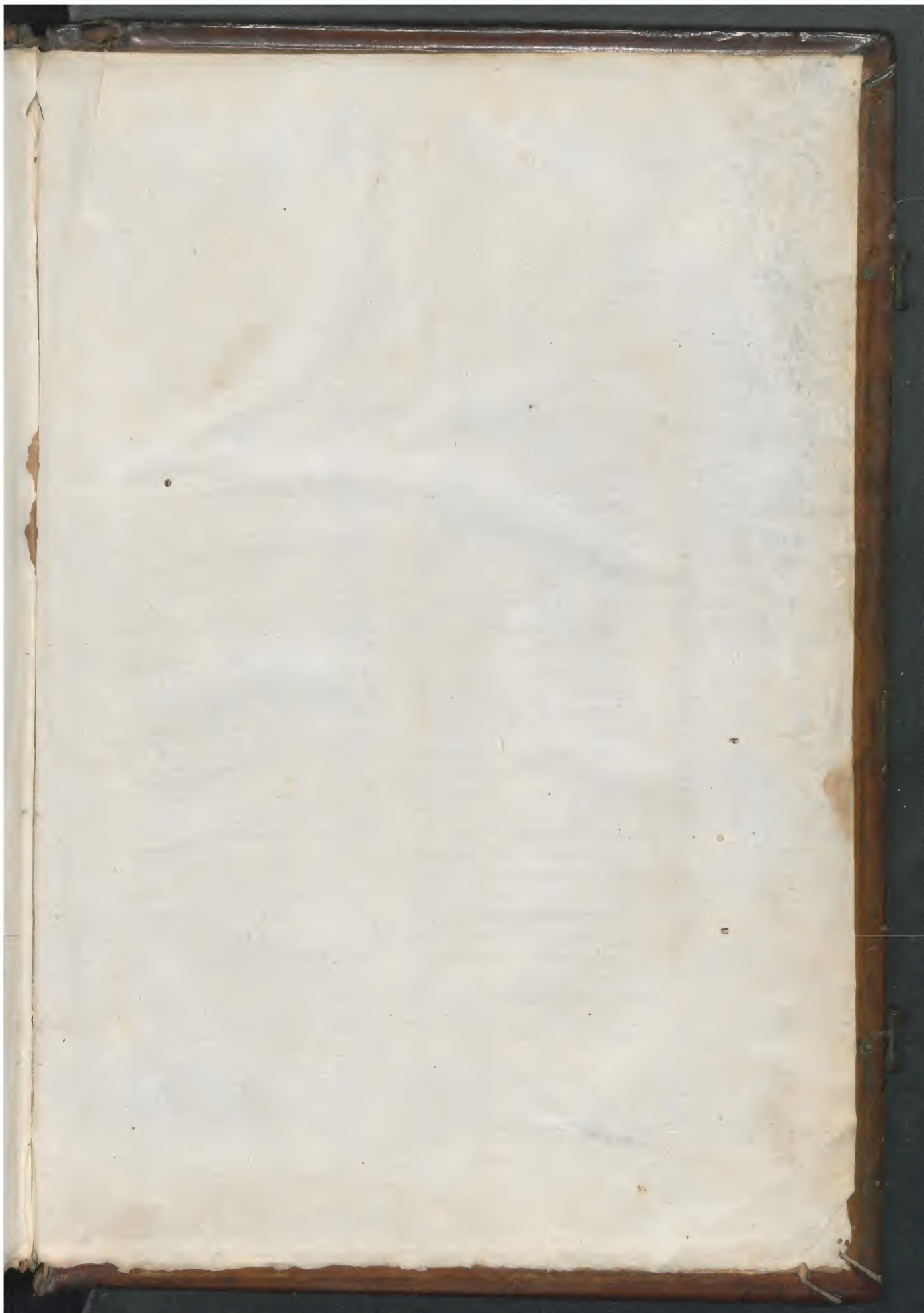
Finis.

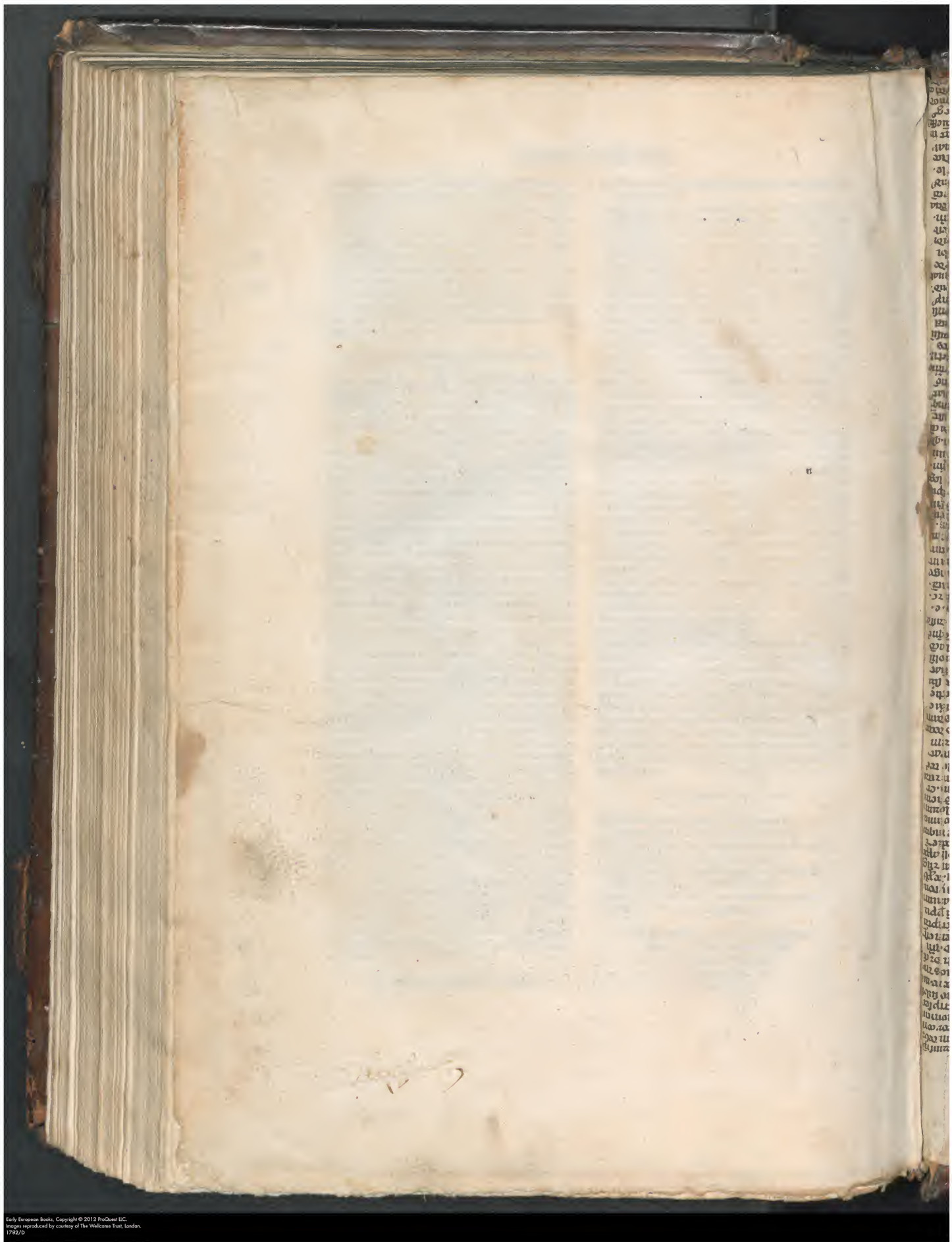
Ad emptores hunc librum.

Que cuncta tenuit: tenet hic libellus amice
Hippocras: et canonum qui sapere senex.
Hunc eme si poteris: potens modo cuncta doceri:
Et cautelarum ceteris ille homines:
Illic Hierona quo serbus gaudet scriptis apollo
Dirigit mentem: cetera cuncta sibi.
Hunc eme qui cuncta senum: veterumque priorum
Scire cupis: alter eris apollinens.

Impressum Napie per Magistrum
Jacob de Burgocracho. Anno
domini. m. cccc. xvi. die
9. Januarij.

[illegible][illegible]